

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Інститут спеціальної педагогіки

Т.М. Костенко

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

(Навчально-методичний посібник)

Київ – 2014

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ	5
1.1. Теоретико методичні аспекти вивчення естетичної компетентності дітей з порушеннями зору.....	5
1.2. Естетична компетентність дітей з порушеннями зору молодшого дошкільного віку.....	31
1.3. Естетична компетентність дітей з порушеннями зору середнього дошкільного віку.....	37
1.4. Естетична компетентність дітей з порушеннями зору старшого дошкільного віку.....	42
Розділ II. ДІАГНОСТИКА ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ	49
2.1. Діагностика музичного розвитку у дітей з порушеннями зору.....	49
2.2. Діагностика художнього розвитку у дітей з порушеннями зору...	62
2.3. Діагностика зображувального розвитку у дітей з порушеннями зору.....	72
Розділ III. МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ...	83
3.1. Методи виховання і навчання на музичних заняттях.....	83
3.2. Методи виховання і навчання на заняттях зображувальної діяльності.....	113
3.3. Методи виховання і навчання засобами художньої літератури...	147
Додатки.....	158
Список використаної літератури	199

Вступ

Дослідження видатних тифлопедагогів (М. Земцова, Л. Виготський, І. Моргуліс) доводять, що психіка дитини з порушеннями зору підкоряється загальним закономірностям розвитку людини, формування якої відбувається у різноманітних формах діяльності, а процес розвитку засвоєння якісних знань, умінь і навичок залежить від пізнавальних і психофізичних можливостей, що зумовлюються їх віковими особливостями. Але вплив аномальних чинників (характер захворювання очей, стан зорових функцій, час втрати або пошкодження зору) у дітей із зоровими порушеннями призводить до значних ускладнень у сфері чуттєвого пізнання взагалі та естетичного відчуття зокрема, а саме: до зниження динаміки розвитку відчуттів через звуження сенсорної сфери та сфери емоційного життя.

Водночас дослідження компенсаторних пристосувань у дітей з порушеннями зору довели, що в різні періоди онтогенезу мають місце сензитивні періоди формування процесів компенсації, які розвиваються поступово і мають певні стадії, у процесі розвитку яких формуються нові динамічні системи умовних зв'язків та виникають різного роду заміщення, виправлення і відновлення порушених або недорозвинутих функцій; відбувається формування способів дій і засвоєння певного соціального досвіду, розвиток психічних і розумових здібностей та особистості в цілому (М. Земцова, І. Моргуліс, Л. Новікова, О. Литвак, Л. Солнцева та ін.).

Враховуючи те, що естетичні відчуття виникають не лише за участю зорового аналізатора, а й за допомогою компенсаторного використання інших модальностей (слухова, дотикова) у процесі цілісного сприймання, що забезпечується комплексною участю в пізнанні різних видів аналізаторів для отримання повноцінних вражень про предмети та явища навколишньої дійсності. Важливе місце у формуванні у дітей з порушеннями зору емоційно-вольової сфери займає полісенсорне сприймання об'єктів на основі використання компенсаторних механізмів, що забезпечує розвиток естетичних відчуттів: естетичних переживань і позитивних емоцій, що

виникають при сприйнятті естетично вагомих об'єктів; емоційно-естетичних реакцій; встановлення оптимальних відносин з дійсністю.

У зв'язку з цим спеціальна освіта передбачає: реалізацію принципів особистісно-орієнтованого стилю виховання, формування нового світосприйняття, урахуванням вікових можливостей та індивідуальних особливостей розвитку дошкільників з порушеннями зору. Виникає необхідність формування початкових багатофункціональних ключових компетенцій дошкільників з порушеннями зору як інтегративних особистісних характеристик, що визначають здатність дитини до вирішення різноманітних доступних завдань життя і діяльності (А.Г.Гогоберідзе). Естетична компетенція формується в процесі художньо-естетичної діяльності через практичний досвід, що сприяє становленню таких якостей особистості, як пізнавальна активність, самостійність, ініціативність, чуттєвість та ін. (І.Г.Галаянт). Усі ці якості необхідно розвивати уже в ранньому дитинстві, зосереджуючись на певних напрямках, добираючи засоби, форми і методи з огляду на вікові та індивідуальні особливості дітей, передусім на особливості їх естетичного сприймання.

З огляду на це естетичне виховання можна розглядати як системну діяльність, спрямовану на розвиток чуттєвої сфери особистості, її умінь сприймати, оцінювати явища естетичної дійсності за законами краси, збагачувати у процесі їх сприймання свій внутрішній світ, оволодівати законами творчості і творити.

Естетичне сприймання є специфічною діяльністю, під час якої у дітей з порушеннями зору дошкільного віку формується здатність до пізнання об'єктів навколишнього світу з естетичних позицій. На його основі формується художнє сприймання – пізнання дійсності засобами різних видів мистецтва. Завдяки художньому сприйманню дитина з порушеннями зору пізнає себе, свої взаємини з навколишнім світом в “уявному полі” художніх образів шляхом емоційної ідентифікації.

Розділ I. ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

1.1. Теоретико методичні аспекти вивчення естетичної компетентності дітей з порушеннями зору

В системі спеціальної дошкільної освіти основна увага приділяється розвитку і формуванню змістовної сторони знань, тоді як поза увагою залишаються способи їх застосування. Метою сучасного естетичного виховання дітей з порушеннями зору має стати формування у них комплексу індивідуальних творчих досягнень, що дозволять по закінченню дошкільного навчального закладу говорити про естетичну компетентність.

Численні наукові джерела (порівняльні дослідження О. Локшиної, О. Овчарук, дидактичні праці Н. Бібік, О. Савченко, психологічні розвідки І. Беха, О. Кононко та ін.) розкривають особливості застосування поняття *компетентність* до різних освітніх сфер, проте в галузі мистецької освіти, на жаль, ця тема майже не розроблена.

Незважаючи на розбіжності у визначеннях терміна *компетентність* у науково-педагогічних працях, сутність цього поняття пов'язується з кінцевими результатами освіти, які чітко фіксуються і вимірюються. У Держстандарті розведено два суміжні поняття: *компетенція* і *компетентність*.

Компетенція інтерпретується як суспільно визначений рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини, тобто це – задана ззовні вимога, норма, а **компетентність** – інтегрована здатність особистості, що складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці, тобто передбачає індивідуальний досвід використання набутих у процесі навчання компетенцій. І Отже, **компетентність** – це знання в дії.

У роботах ряду авторів (Е. Ф. Зеєр, І. А. Зимова, Н. В. Кузьміна, А. К. Мар-кова та ін) йдеться про інтелектуальні, соціальних, особистісні, комунікативні та інші компетентності. Ми вважаємо, що правомірно виділяти

в структурі компетентності дитини естетичну компетентність. Естетична компетентність з позиції компетентнісного підходу є здатність самоаналізу, саморозвитку і естетичного вираження: міжособистісних відносин у різних ситуаціях спілкування; емоцій і почуттів через палітру міміки, інтонації та жестів; пластики тіла через пантоміму; музичного та художнього смаку через індивідуальні творчі досягнення.

На науковому рівні становлення естетичної компетенції дітей старшого дошкільного віку ми виділили наступні підходи: **поліхудожній** підхід (В.Ф.Базарний, Л.Машар, Б.П.Юсов та інші), який в контексті досліджуваної проблеми забезпечує формування цілісності мислення дитини старшого дошкільного віку, погляду на навколишній світ і мистецтво, що дає можливість дитині усвідомити світ як єдине ціле, розвинути творчі здібності та талант.

Полікультурний підхід (Дж. Бенкс, К.Грант, О.В.Гукаленко, Н. В. Кузьміна, І.Ю.Макуріна, Л.Л.Супрунова, П.Янг та інші) – який забезпечує формування естетичної культури дитини, долучає її до світової культури і сприяє входженню в неї; сприяє створенню полікультурного середовища дитини, де вона приймає і освоює досвід поколінь, долучаючись до культурних традицій; наповнює компетентнісне середовище цінностями загальнолюдської, національної, індивідуальної культури.

Партисипативний підхід (О.Ю.Афанасьєва, Е.В.Грош, І.В.Касьянова, Е.Ю. Нікітіна та інші) який відображає методико-технологічний рівень становлення естетичної компетенції дітей дошкільного віку. Ми розглядаємо партисипативний підхід як теоретико-методичну складову, яка передбачає суб'єкт - суб'єктні взаємовідношення дітей і педагога, створення комфортної атмосфери естетичного розвитку, сприяє розвитку цінних творчих здібностей, індивідуальності, самореалізації.

Новий підхід до оцінки якості дошкільної освіти пов'язано з формуванням ключових компетенцій відповідно до державного стандарту спеціальної освіти. Тому головним завданням спеціального дошкільного

навчального закладу є формування в дітей з порушеннями зору універсальних умінь і здатностей – ключових компетенцій: соціальної, комунікативної, інформативної, когнітивної, загальнокультурної, спеціальної, естетичної. Цим компетенціям надається особливе значення не тільки в українській освіті, але й у країнах Європейського співтовариства. Засвоївши їх, дитина згодом може легко адаптуватися у світовому співтоваристві.

У психології та педагогіці терміни "компетенція", "компетентність" використовуються досить широко, особливо в контексті проблем, пов'язаних із концепцією модернізації освіти, а також у контексті оцінки якості дошкільної освіти.

Реформування дошкільної освіти в Україні є частиною процесів оновлення освіти в цілому. Одним із шляхів оновлення змісту дошкільної освіти й узгодження його з наступними ланками освіти є орієнтація чинних програм на набуття компетентності дитиною дошкільного віку. Під *компетентністю* частіше за все розуміють інтегральну якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності її до діяльності, заснованої на знаннях та досвіді, які привласнені в процесі навчання і соціалізації, зорієнтовані на самостійну та успішну участь у діяльності (Ф. Бацевич, Л. Сварина, О.Овчарук, Н. Шумарова); соціальну вимогу (норму) до навчальної підготовки дитини, необхідної для продуктивної діяльності (А. Хуторський); психологічне новоутворення (знання, уявлення, алгоритми дій, система цінностей і відносин), що виявляються в компетентностях людини як актуальних, діяльнісних проявах (І.Зимня); специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній області і включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії (Дж. Равен); характеристика особистості (С. Вершловський і Ю. Кулюткін); реалізацію функцій (В.Ю. Кричевський); сукупність комунікативних, конструктивних, організаторських умінь особистості (В. Сластенін).

Таким чином, компетентність – це сукупність трьох ознак: мобільність знань, володіння оперативними і мобільними знаннями; гнучкість методу, як уміння застосовувати той чи інший метод, що найбільш підходить до даних умов у даний час; критичність мислення – здатність вибирати серед безлічі рішень найбільш оптимальне, аргументовано спростовувати помилкові, брати під сумнів ефективні рішення.

О. Гогоберидзе виділяє наступні види естетичної компетентності:

- образно-мовленнєву компетенцію – здатність розуміти і створювати твори, використовувати засоби художньої виразності, мову образного мистецтва (техніку і здатність створювати образ);

- вербально-образна компетенція – знання визначеного мінімуму художніх термінів, їх значень і вміння їх використовувати в розмові про твори мистецтва;

- образно-стильова компетенція – знання основних стильових напрямлень мистецтва, сукупності ознак, що вказують на належність об'єкта до певного стилю, вміння за необхідності створювати об'єкти з заданими стильовими характеристиками;

- стратегічна компетенція – допитливість, здатність вибирати в повсякденні яскраві враження, що в подальшому перевтіляться в образ;

- продуктивно-образна компетенція – здатність не лише до репродуктивного відтворення образу, але й творчого підходу до його створення, при цьому вирішуючи кожен раз нове завдання.

Показником рівня розвитку естетичної компетенції є основні компоненти особистості: когнітивний, емоційно-мотиваційний, предметно-практичний (М.С. Коган, Л.Д. Столяренко, Н.І. Шевандрін і інші).

Змістовим показником естетичної компетентності є зміни, новоутворення сфер індивідуальності в сукупності з сформованими екологічно значимими рисами особистості. До них відносяться:

- в когнітивній сфері – об'єм, глибина усвідомлення уявлень про жанри і засоби зображувального мистецтва;

- в емоційно-мотиваційній сфері – розвиток внутрішніх, природних властивостей особистості дошкільника; композиційного мислення, зорової пам'яті, уваги, естетичного сприйняття дійсності та мистецтва, уяви, спостережливості, відношення до зображувального мистецтва, інтерес до творів мистецтва;
- в природно-практичній сфері – сформованість знань про жанри і види мистецтва, самостійна творча діяльність.

Процес розвитку естетичної компетентності складний і включає в себе всі знання і навички дитини, засвоєні в процесі навчання і є показником обізнаності в мистецтві.

На основі сприймання творів живопису В. Гуружаповою, О. Мелик-Пашаєвим визначені рівні естетичного розвитку дошкільників.

На першому рівні (3-4 роки) емоційно реагує, коли впізнає знайомі предмети на картині.

На другому рівні (5 років) дитина не лише бачить, а й усвідомлює елементарні естетичні якості твору, що роблять його цікавим.

На третьому рівні (6-7 років) діти здатні сприймати більше, ніж закладено у зовнішніх ознаках зображувального явища. Дитина ловить внутрішні характеристики художнього образу.

В наш час зростає необхідність надання нового статусу завданню формуванню особистості дитини з особливими потребами, разом з тим набуває значущості питання естетичного виховання, що сприяє зародженню, укріпленню і розвитку нових естетичних і художніх цінностей і мотивацій в душі кожної дитини.

Основу і новизну організації навчально-виховного процесу становлення естетичної компетенції старших дошкільників з порушеннями зору становить система принципів, створена на основі теоретико-методичного аналізу ідей сучасної теорії естетики, філософії, культурології, а також теорії дошкільного навчання та виховання, психології та педагогіки.

Принцип – це виведені з основного закону загальні положення, які визначають основні форми діяльності педагога по організації і проведенні процесу навчання (О. Я. Данилюк); це орієнтир, рекомендація про способи переходу від досягнутого до перспективного, про способи досягнення міри, єдності, гармонії у поєднанні яких-небудь протилежних сторін з тенденціями педагогічного процесу (В.І. Звягінцев, Ю.В. Стюарт).

Аналіз наукової літератури показує, що існує багато систем принципів навчання в галузі дидактики, оскільки дидактичні принципи не є усталеними, вони синтезують себе в досягненні сучасної дидактики і постійно оновлюються.

Принципи, які відображають ідеї дошкільного навчання. Принцип єдності розвитку, виховання, навчання і оздоровлення дошкільника. Даний принцип передбачає єдність навчальних і виховних факторів в процесі формування естетично-розвинутої особистості. Принцип забезпечує виховання культури спілкування, емоційної чуйності, доброзичливості до людей, розвиток естетичних почуттів дітей, емоційно-ціннісних орієнтацій, залучення дітей до художньої культури, розвиток пізнавальної активності, пізнавальної мотивації, інтелектуальних здібностей дітей, формування готовності до шкільного навчання, розвиток дитячої самостійності та ініціативності, виховання почуття власної гідності, самоповаги, прагнення активної діяльності та творчості, зміцнення здоров'я, подальший розвиток рухової та гігієнічної культури дітей.

Принцип рівності умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, різнобічного розвитку кожної дитини. Зміст навчального, виховного, розвиваючого процесу має забезпечувати гармонійний розвиток особистих якостей дитини, розвивати її пізнавальну та емоційну сфери (мислення, уяву, пам'ять, мовлення), а також розвиток цілісного дитячого світосприйняття, формування практичного досвіду, пізнавальної та творчої діяльності.

Принцип особистісно-орієнтованого підходу до розвитку дошкільника. В старшому дошкільному віці особистісно орієнтований підхід сприяє

розкриттю індивідуальних індивідуальних вікових потенційних можливостей, гармонійному розвитку особистісних якостей. Дитина вчиться усвідомлювати себе, свої можливості та індивідуальні особливості спілкуватися з однолітками та дорослими. Такий принцип розвитку старшого дошкільника забезпечує розвиток нового рівня самопізнання дитини та створює умови для самореалізації.

Педагогічні принципи, що відображають завдання естетичного навчання. *Принцип співтворчості*, що передбачає взаємодію дітей та педагога, дітей один з одним, що веде до змін у відношеннях між педагогом і вихованцями, сприяє засвоєнню діалогічного стилю спілкування. На основі даного принципу можливо побудувати навчально-виховний процес, що сприятиме становленню комунікативно-розвинутої особистості. *Принцип синкретизму.* Об'єднання компонентів художньої творчості, що підпорядковується естетичній концепції (мова, рухи, музика). Цей принцип естетичного навчання старших дошкільників сприяє оптимальному розвитку творчих якостей – образне мислення, уява, співпереживання і є джерелом реалізації однієї з ключових установок особистісно-орієнтованого навчання різнобічно творчого розвитку особистості. Всі принципи естетичного виховання – це цілісна система, що забезпечує ефективну організацію процесу становлення естетичної компетенції дошкільників.

Однією з найважливіших тенденцій спеціальної освіти в Україні є визначення нових ціннісних орієнтирів в питанні виховання дітей з особливими освітніми потребами задля формування усебічно розвинутої, підготовленої до життя, активної, здатної до адаптації і соціалізації особистості. Наразі науковці акцентують увагу на необхідності переосмислення співвідношення освітніх набутоків дитини з психофізичними особливостями на створенні сприятливих умов для виховання кожної особистості з максимальною індивідуалізацією та розвитком (І. Бех, В. Бондар, Л. Вавіна, Н. Денисенко, І. Дмитрієва, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Максименко, Т. Сак, В. Синьов, Є Синьова, В. Тарасун та ін.).

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що в останні роки відбувався інтенсивний пошук шляхів ефективного впливу на процес естетичного розвитку дошкільників з порушеннями зору, оскільки порушення пізнавальних процесів у дітей даної категорії призводить до появи специфіки естетичного сприйняття дійсності (Л.Вавіна, В.Єрмаков, Л.Куненко, О.Літвак, І.Моргуліс, Є.Синьова, Л.Солнцева та ін.).

Так, постає питання про специфіку естетичного сприйняття дійсності дітьми з порушеннями зору, що в свою чергу вимагає вивчення форм, методів та особливостей організації естетичного виховання дітей даної категорії як в дошкільному навчальному закладі так і за його межами.

В сучасній філософській, психологічній, педагогічній, а також в мистецтвознавській літературі частково висвітлено форми і методи естетичного виховання дітей засобами музичного мистецтва, а також визначено коло проблем, які стосуються його значення і функцій у формуванні особистості, розвитку позитивних типів особистості, зв'язку з іншими напрямками виховання (А. Алексюк, Л. Артемова, М. Євтух, Б. Кобзар, О. Кононко, М. Лазарев, В. Лозова, В. Мазепа, В. Передерій, Л. Подимова, В. Постовий і ін.). Проте, потребує поглиблення теоретичне дослідження організації естетичного виховання дошкільників з порушеннями зору.

На сучасному етапі теорія естетичного виховання дошкільників збагачується результатами наукових досліджень, здійснених В. Котляром, В. Ждан, Н. Кириченко, Г. Підкурғанною, С. Науменко, Л. Шульгою, В. Захаровою, Л. Макаренко, О. Трусовою, О. Дроновою, В. Пабат та ін.

Помітною в цей час стає тенденція до оновлення змісту естетичного виховання в дошкільному навчальному закладі. При всій цінності наявних досліджень, що так або інакше стосуються взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю, теоретичний пошук дозволяє дійти висновку, що досить обмежена кількість праць висвітлює питання даної співпраці в рамках естетичного виховання.

Слід визнати, що, незважаючи на проголошену естетичну спрямованість занять та інших форм роботи з дітьми з порушеннями зору в дошкільному навчальному закладі та в умовах сім'ї, естетичне виховання так і не стало однією з головних цінностей виховання. Аналіз і інтерпретація практичних проблем, пов'язаних з естетичним вихованням дітей з порушеннями зору, вивчення деяких тенденцій взаємодії естетичного виховання з іншими сторонами життя виявляють суперечності:

- між об'єктивною необхідністю розвитку естетичної культури дітей з порушеннями зору і суб'єктивною недооцінкою її ролі як в житті окремої дитини, так і всього суспільства в цілому;
- між можливістю формування естетичної культури дошкільника і недостатньо розробленою педагогічною технологією реалізації цього процесу;
- між цілеспрямованими зусиллями освітньої установи в розвитку естетичної культури дітей з порушеннями зору і слабкою взаємодією з сім'єю у вирішенні даної проблеми.

Вирішення даних протиріч дасть можливість виявити зміст, форми і способи педагогічного партнерства дошкільного начального закладу і сім'ї у естетичному вихованні дітей з порушеннями зору.

У процесі естетичного виховання важливо навчити дітей розуміти і сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, дитина не може залишатися байдужою, вона переживає, відчуваючи позитивні або негативні відчуття до спостережуваного. Тому дуже важливо, щоб діти вміли розрізняти справді красиве і потворне.

Проблема формування сприймання мистецтва дуже складна. Щоб сприймати художній чи музичний твір, треба мати елементарну теоретичну підготовку. Краще сприймається те, що зрозуміле, про що є певні знання. Цей принциповий підхід слід взяти за основу як батькам, так і педагогам при використанні в естетичному вихованні музики, образотворчого мистецтва, скульптури. Сформовані естетичні смаки та естетичний ідеал і розвинена

здатність оцінювати прекрасне дають дитині змогу зрозуміти суть прекрасного. З розвитком естетичного сприймання, формуванням основ естетичного смаку у процесі естетичного виховання у дітей з порушеннями зору розвиватиметься естетичне ставлення до навколишньої дійсності.

В естетичному вихованні дітей дошкільного віку батьками та педагогами можуть використовуватися різні джерела:

- *твори образотворчого мистецтва*. Під час розглядання картини або скульптури, яка відображає життя людей, тварин чи природні явища, у дитини з порушеннями зору розвивається не лише сприйняття, а й фантазія. Вона мислить, фантазує, уявляє, бачить за картиною образи, долі, характери.

- *музику*. Відображаючи дійсність за допомогою мелодій, інтонацій, тембру вона впливає на емоційно-почуттєву сферу дитини з порушеннями зору, на її поведінку.

- *художню літературу*. Головним виразником естетики в літературі є слово. На думку К. Ушинського, слово як засіб вираження в літературному творі набуває подвійної художньої сили. Словесний образ має ще й понятійну основу і сприймається насамперед розумом. Тому література – важливий засіб розвитку інтелекту дітей з порушеннями зору.

- *театр, кіно, телебачення, естрада, цирк*. Цінність їх у тому, що крім змістовної частини, вони об'єднують у собі елементи багатьох видів мистецтв (літератури, музики, образотворчого мистецтва, танцю тощо).

- *поведінку і діяльність дітей*. Гідні вчинки дітей, успіхи в різних видах діяльності повинні стати предметом обговорення з естетичних позицій.

- *природу*, її красу в розмаїтті та гармонії барв, звуків, форм, закономірній зміні явищ, які мають місце в живій і неживій природі.

- *факти і події суспільного життя*. Героїчні вчинки людей, краса їх взаємин, духовне багатство, моральна чистота духовна досконалість повинні бути предметом обговорення з дошкільниками в ході бесід та розмов.

- *оформлення побуту*. Залучення дітей до посильної допомоги у створенні естетичної обстановки у груповій кімнаті, дошкільному закладі, вдома.

Виняткову роль в естетичному вихованні дошкільників з порушеннями зору відіграють заняття естетичного спрямування: малювання, ліплення, аплікація, конструювання, музичні заняття. На таких заняттях діти не тільки здобувають теоретичні знання з конкретних видів мистецтва, а й набувають конкретних практичних умінь та навичок, розвивають свої мистецькі здібності. Вагомим доповненням до цього циклу є заняття з розвитку мовлення, ознайомлення з навколишнім та навчання грамоти та художньої літератури. В ході цих занять діти засвоюють багатство і красу рідної мови, знайомляться з шедеврами рідної та світової літератури, доступними для їхнього розуміння (казками та оповіданнями). На заняттях з ознайомлення з природою дітям відкриваються великі можливості використання краси природи, формування дбайливого ставлення до неї. Певне виховне значення має як естетика праці дітей і продуктів праці, так і вміння та навички, набуті в процесі праці, що дають можливість особистості творчо виявляти себе в майбутньому. На заняттях з фізичного виховання діти знайомляться з красою рухів, естетикою правильного виконання вправ тощо.

Завдання естетичного виховання дошкільників з порушеннями зору можна представити двома групами.

Перша група завдань спрямована на формування естетичного ставлення дітей до навколишнього: розвивати вміння бачити і відчувати красу в природі, вчинках, мистецтві, розуміти прекрасне; виховувати художній смак, потреба в пізнанні прекрасного.

Друга група завдань спрямована на формування художніх умінь у сфері різних мистецтв: навчання дітей малюванню, ліпленню, конструюванню; співу, рухам під музику; розвиток словесної творчості.

Названі групи завдань дадуть позитивний результат лише за умови їх тісному взаємозв'язку в процесі реалізації.

Провідними методами для вирішення завдань першої групи є показ, спостереження, аналіз, приклад дорослого. Показ як метод виховання використовується при первинному знайомстві з предметом естетичної дійсності. Дорослому важливо визначити об'єкт показу і створити умови для того, щоб увага дитини з порушеннями зору була зосереджена на тому, що їй показують, пропонують послухати.

При використанні цих методів дуже важливо, щоб дорослий умів показувати свої почуття, своє ставлення, володів способами вираження почуттів. Виразність інтонації при читанні вірша, щирий захват з приводу красивої речі, непідробне засмучення при зустрічі з недбалістю в одязі, неохайністю, яскраве емоційне прояв дорослим своїх почуттів служить активним методом впливу на дитину, тому що спирається на особливість дитинства – наслідування.

Для вирішення завдань другої групи в якості провідних потрібні практичні методи: показ, вправа, пояснення, метод пошукових ситуацій.

Загальний принцип відбору методів – знаходити такі методи і прийоми, які б підтримували у дітей з порушеннями зору бажання створювати «витвори мистецтва», своїми руками (ліпити, малювати, майструвати, прикрашати), приймати участь в художній діяльності різних видів. Корисні творчі завдання, вони і всякий прояв творчості обов'язково повинні поєднуватися з навчанням навичкам художньої виразності. Для дітей даної категорії потрібні також й методи прямого навчання: показ, вправа, обстеження предметів, опис. У цих випадках навчання стає одним з факторів, що стимулюють творчість, а творчі завдання надають навчання розвиваючий характер.

Отже, ефективність естетичного розвитку дошкільників з порушеннями зору залежить не лише від умов, в яких перебуває дитина, а й від засобів, методів і прийомів естетичного виховання, які мають використовуватися в навчально-виховному процесі не лише в дошкільному закладі а й за його межами. Застосування їх батьками та вихователями дошкільного навчального

закладу дасть змогу дитині з порушеннями зору з раннього віку засвоювати естетичне виховання, навчатися бачити прекрасне, розуміти і цінувати твори мистецтва, прилучатися до художньої творчості, що в свою чергу сприятиме розвитку всебічно розвиненої особистості.

Естетичне виховання виконує такі функції:

1. У всіх видах діяльності воно виділяє вміщений у них естетичний елемент і перетворює в засоби естетичного розвитку, освіти, формування дітей в інтелектуально-мовній діяльності вичленується краса, мистецтво слова, розумової праці, об'єктивна сторона дійсності, художність мови.

2. У трудовій діяльності підкреслюється краса мети і процесу праці, його результатів і тих стосунків, що виникають у ході трудової колективної діяльності.

3. У моральній діяльності увага приділяється прекрасному: в суспільних ідеалах дітей, в їх прагнення і поведінці.

4. У процесі образотворчої діяльності дітям розкривається краса світу, в її формах, фарбах, лініях, співвідношенні і композиціях. Краса відображена, перетворена і втілена в художніх образах мистецтва.

5. У музиці перед дітьми розкривається краса гармонійного руху, створення дитиною звукових композицій.

6. Через основи фізичної культури і гігієни дитина пізнає красу дитячого тіла.

Естетичне виховання в сучасних дошкільних навчальних закладах України спирається на систему дидактичних принципів педагогіки, що забезпечує цілеспрямованість і систематичність його впливу на особистість. Як доцільно організований процес естетичне виховання забезпечує естетичний розвиток, формування творчої активності кожного вихованця, здатності не лише сприймати, а й оцінювати красу в природному й соціальному довкіллі, примножувати її результатами власної естетично значущої діяльності.

Практична діяльність дитини з порушеннями зору в умовах навчання має особливе значення для її естетичного розвитку. В дошкільному віці він відбувається у своєрідних формах, оскільки передбачає обов'язковість урахування індивідуальних особливостей дитини з порушеннями зору. Без урахування цього неможливо забезпечити вдосконалення рівня науковості дітей з естетично доцільної діяльності. Як засвідчують дослідження О.Ветлугіної, Т.Комарової, Т.Казакової та інших фахівців, естетичне виховання найефективніше реалізується в художній діяльності. Вони запропонували умовну *трикомпонентну організаційно-педагогічну модель* навчання дошкільників з метою забезпечення їх художнього розвитку.

Перший, *стрижневий компонент* – здатність до емоційних переживань, що передбачає «входження» дитини з порушеннями зору в художній образ, її віру в уявлювану ситуацію. Дитина діє як співучасник певних явищ, подій, що змальовані в художніх творах. Емоційне співпереживання стимулює розвиток мотиваційної установки до художньої діяльності. Емоційні переживання виникають під впливом специфічності твору мистецтва, який діє на морально-естетичну спрямованість дитини.

Другий компонент – здатність дитини з порушеннями зору до активного опанування художнім досвідом, самостійного навчання внаслідок використання пошукових дій. Художній досвід дитина з порушеннями зору набуває різними шляхами: здобуваючи елементарні знання про види мистецтва, їх художні засоби, засвоюючи практичні навички та способи самостійних і творчих дій тощо. Оволодіння пошуковими творчими діями дає дитині з порушеннями зору можливість успішно переносити їх у нові умови та практичні навчальні ситуації. Водночас їх можна розглядати як показник рівня науковості дошкільників даної категорії та конкретної вікової групи. Варто звернути увагу на те, що вимоги, починаючи з простих і доступних для дітей з порушеннями зору молодших груп, відчутно зростають щодо дітей старших груп. Елементарні відчуття ритму, форми, кольору, що з'являються у дитини в ранньому і молодшому віці, поступово розвиваються,

– і дитина старшого дошкільного віку вчиться радіти красі форми, милуватися поєднанням звуків, барв, слів. Це тривалий шлях накопичення естетичних вражень, формування витончених диференціювань у зорових і слухових відчуттях, удосконалення емоційних і пізнавальних процесів.

Третій компонент – спеціальні художні й творчі здібності, що розвиваються в умовах опанування способами діяльності (сприймання, виконання й творчості). Дитина з порушеннями зору поступово переходить від перших нестійких зацікавлень, поодиноких оцінювань до усвідомленого оцінного ставлення. Отже, можемо вести мову про певний рівень художнього розвитку.

Внаслідок споглядання і творчості сформоване естетичне ставлення до світу забезпечує дитині з порушеннями зору задоволення естетичної потреби, отримання від цього духовної насолоди.

Загальнопедагогічна функція естетичного виховання полягає в тому, що формування естетичної культури дає змогу використовувати естетичні чинники в інших видах виховання, отже, сприяти всебічному розвитку дитини. Воно стимулює, а не підмінює розумові, трудові, фізичні, моральні та інші чинники виховання. Вплив естетичного виховання на становлення багатогранної сутності дитини з порушеннями зору є найбільшим, максимальним.

Аналіз здатності дитини до споглядально-оцінної діяльності і перетворення дійсності за законами краси засвідчує, що вона найбільшою мірою узагальнена, комплексна і охоплює певні здібності, що забезпечують окремі духовні процеси. Однак ці компоненти не можна розглядати як «суто естетичні» – вони здебільшого потрібні в інших видах стосунків зі світом. Тонка чутливість до кольорів, розмірів знадобиться і в матеріальній праці, спостережливість, образне мислення потрібні у спілкуванні. З цього погляду естетичні здібності, на відміну від спеціальних, є загальні, генералізовані. Тому й формуються вони і в навчанні, і в моральних взаєминах, і у праці, а не

тільки цілеспрямованим естетичним вихованням. Естетичному вихованню належить особлива роль у формуванні загальних здібностей.

По-перше, естетичне відношення за своїм характером ширше, воно універсальне і спирається на інші відношення, тому пов'язане з розвитком повнішого, ширшого комплексу здібностей (практичний чи пізнавальний підхід до дерева зовсім не вимагає від нас пильно придивлятися до особливостей його форми, до листочків, фантазувати, на що воно схоже, «про що мріє» тощо). Здібності, поєднуючись у процесі певної діяльності, впливають одна на одну, збагачуються певними властивостями, «підтягуючи» одна одну відповідно до рівня розвитку. Включаючи в роботу більше здібностей, естетичне відношення має і порівняно більше можливостей для їх удосконалення під час взаємодії.

По-друге, естетичне відношення передбачає вищий рівень розвитку кожної зі здібностей та її складових, ніж інші відношення, адже тут ідеться про довершеність. Естетичні завдання максимальні: розв'язати математичну задачу не просто правильно, а найдоцільніше, відповідно оформити здобуті результати; описати побачене на екскурсії не просто точно, а художньо, гарною мовою тощо.

По-третє, формування потреби і звички все піддавати оцінюванню з погляду досконалості, доводити будь-яку діяльність до «естетичної завершеності», до оптимального результату, пов'язаного з найвищим рівнем складності, що сприяє виявленню й розвитку індивідуальних нахилів особистості, розкриттю її потенційних можливостей, обдарованості.

За широтою, повнотою і рівнем впливу на загальний розвиток дитини з естетичним вихованням навряд чи можна порівняти будь-який інший вид виховання. Загальний розвиток, розвиток загальних здібностей є умовою активної участі людини в усіх суспільних відносинах і умовою цілісності, всебічності формування особистості.

Отже, естетичне виховання здатне підсилювати, активізувати інші види виховання. Механізм цього криється у природі естетичних почуттів. Зумовлені відчуттям гармонії, довершеності, вони в змозі психологічно підкріпити, стимулювати і спрямувати помисли й діяльність у напрямі гармоніювання й позитивності. Почуття можуть стати «каталізатором» процесів, що вже відбулися у свідомості людини і довести до певної зрілості її погляди й рішення, стати початком плідних роздумів.

Загальнопсихологічна функція естетичного виховання полягає в формуванні естетичної культури, що дає можливість використовувати естетичні чинники в інших видах виховання, сприяючи всебічному розвитку дитини.

Глибина, широта, тривалість естетичного переживання різні на різних вікових етапах не тільки у різних людей, а й однієї людини. Воно може бути чинником, що збагачує людину, а може справляти й поверховий вплив, «замикатися на самому собі», виконуючи функцію відпочинку, простого задоволення тощо. Так, краса збуджує почуття, але в кожній людини свій характер, від якого залежить, чи виникнуть почуття взагалі. Будь-який естетичний чинник сам по собі не має самотійного впливу. Він діє на особистість лише взаємодіючи з іншими, через естетичний і загальний досвід людини. Ось чому важливо, щоб досвід дитини перебував під постійною увагою вихователя (формування складових, рівня їх розвитку, накопичення і збагачення).

Життєвий досвід ширший за набутий в освітньому закладі, оскільки формується і стихійно, і під впливом цілої низки суспільних інституцій (починаючи з сім'ї), які також беруть участь у вихованні підростаючого покоління. На відміну від них лише в дошкільних закладах навчально-виховна функція відіграє провідну роль. Тому й результат визначається організацією виховного процесу.

Тож шляхом реалізації цілісного підходу до естетичного виховання дитини досягається розвиток тих її особистісних якостей та здібностей, від

яких найбільше залежить успішність естетичного ставлення кожного вихованця до довкілля в подальшому.

Естетичний розвиток – це тривалий процес становлення й удосконалення естетичної свідомості людини, її ставлень, естетичної діяльності. Етапи й рівні естетичного розвитку визначаються віковими можливостями особистості й соціокультурними чинниками, що впливають на неї. Естетичний розвиток зумовлений рівнем опанування особистістю естетичної культури суспільства, що досягається різними способами й у різних формах. Виховання справляє вирішальний вплив на естетичний розвиток, оскільки забезпечує систематичне донесення естетичної культури в усіх її матеріальних і духовних виявах. Естетичний розвиток стає можливим унаслідок творчого засвоєння дитиною соціокультурного естетичного досвіду, доступного для її віку. Так формується естетична культура особистості.

Естетична культура людини є результатом активного, творчого опанування нею культурною спадщиною суспільства. Вона складається з особистісних якостей, що постійно змінюються внаслідок взаємодії з прекрасним та в міжособистісних стосунках у межах одновікової чи різновікової популяції. Головними компонентами естетичної культури є естетична свідомість, потреби і ставлення, естетична діяльність.

Естетична свідомість структурно доволі складне утворення (сприймання, знання, судження, оцінки, естетичний ідеал), що формується впродовж життя людини. Природно, що на етапі дошкільного дитинства їй притаманна незавершеність стосовно кожного компонента. Важливо підходити до її аналізу не з вузькофункціонального погляду, а цілісно, всебічно. У такому розумінні естетичну свідомість правомірно аналізувати через призму естетичного ставлення дитини до навколишньої дійсності.

Зміст поняття ставлення передбачає аналіз різнопланових зв'язків між особою й дійсністю, оскільки саме в них простежуються мотиви, почуття, а отже, й свідомість. У теорії естетичного виховання вчені наголошують на

особливій значущості естетичного ставлення для адекватного розвитку дитини.

Естетичне ставлення дошкильника до навколишньої дійсності є своєрідною системою його індивідуальних вибіркових зв'язків з естетичними якостями довкілля. Зміст ставлення передбачає емоційний відгук на красиве, на позитивні почуття, творчу діяльність, прагнення до гармонійного поєднання уявлень із реальними витворами людських рук. Розвиток естетичного сприймання, суджень про нього, а також оцінювання на основі зіставлення з естетичними нормами, які виробило людство впродовж тисячолітньої історії розвитку, впритул наближає дитину до естетичного ідеалу.

Естетичний ідеал, як соціально зумовлене уявлення особистості про досконалість, красу природи, мистецтва, що сприймається як мета, приховує художньо-образну та емоційну форми його вираження. До їхнього засвоєння діти дошкільного віку ще не готові. Попри їх емоційні потреби як суб'єктивний чинник, що спонукає їх до естетичного опанування дійсністю, до конкретного виду художньої діяльності вони лише готуються. Виявом такої підготовки можуть бути їхні естетичні інтереси (спрямованість на естетичну діяльність, опанування дійсністю й творами мистецтва тощо). У дошкильників естетичні інтереси лише почасти характеризуються широтою, глибиною та стійкістю. їх рівень залежить від змісту педагогічного впливу.

Зміст педагогічно доцільної діяльності з естетичного розвитку дітей впливає не лише на їхні естетичні потреби, а й на естетичні уподобання (смаки). Естетичні уподобання є доволі складними в період дошкільного дитинства, оскільки в них синтезовано суспільний та особистісний зміст. Хоча вподобання є суб'єктивною категорією, вони певною мірою виявляються в оцінюванні тієї інформації, яку дитина зіставляє з естетичними й моральними нормами. Опанування естетичними вподобаннями істотно впливає на естетичні почуття.

Естетичні почуття дітей дошкільного віку є вираженням суб'єктивних переживань оцінного ставлення до естетичних предметів і явищ. Їх можна простежити в насолоді, яку переживає дитина під час споглядання чи в діяльності. У цьому віці естетичні почуття є різними, імпульсивними і не завжди співзвучними з інтелектуальним потенціалом дитини. Однак саме на їх основі формуються естетичні інтереси. Дотримання єдності у формуванні зазначених компонентів естетичного розвитку готує особистість до участі в естетичній діяльності.

Естетична діяльність дітей дошкільного віку передбачає достатній рівень сформованості навичок художньої діяльності, яка виявляється в зображальному, музичному, драматичному та інших видах мистецтва.

Щодо художнього виховання дітей дошкільного віку, то насамперед слід наголосити на сутності його змісту. Художнє виховання - це виховання засобами мистецтва, що спрямовується на розвиток естетичного сприймання змісту і форми творів мистецтва, формування художніх уподобань, здібностей, навичок виконавської й творчої діяльності в певній галузі.

Художнє виховання також слід розглядати як тривалий процес. Його результатом у дошкільних навчальних закладах є сформована в дітей готовність до естетичного удосконалення навколишньої дійсності. Дотриманням єдності мети, завдань і методів естетичного виховання в дошкільному навчальному закладі з раннього віку стимулюється виховання естетичного ставлення особистості до життя на всіх наступних вікових етапах.

Сприйняття і розуміння прекрасного починається у дитинстві. «Все прекрасне, що існує в навколишньому світі і створене людиною для інших людей, повинно доторкнутися до серця дитини і облагородити його», — стверджував В. Сухомлинський.

Перші кроки у безмежному, складному і загадковому світі дитина робить у дошкільному віці. За словами Януша Корчака, вона прагне створити у ньому свій світ дитинства, добра і краси, своєрідний мікрокосм реального

світу. Дорослий допомагає їй знайти, відчутти і зрозуміти красу поезії, музики, живопису, а через мистецтво глибше усвідомити все, що її оточує: природу, предмети, працю людини і її духовні надбання. Краса нерозривна з добротою, вона облагороджує життя, надихає людину на добрі справи. Введення дитини в світ краси і гармонії є важливим завданням естетичного виховання.

У своїх пошуках і відкриттях людина спирається на такі поняття, як прекрасне – довершене за формою і змістом; потворне – антипод прекрасного (виродливе, нище, огидне); досконале – довершене, витончене, сповнене позитивних якостей; гармонія – досконале поєднання всіх елементів; міра – співвідношення кількісних і якісних ознак предмета; цінність – значущість, якої люди надають речам і явищам і яка є основою ставлення до них. Усі ці феномени тісно пов'язані з моральністю, оскільки прекрасним, досконалим, гармонійним є те, що характеризує красу людини, її працю і результати цієї праці, взаємини інших людей. Саме у цих своїх виявах прекрасне становить цінність для людини.

Предметна сфера естетики як науки (природа естетичного, художнього таланту, художньої творчості особистості) окреслює мету, завдання, зміст естетичного виховання особистості, критерії оцінки її естетичного розвитку.

Будучи спрямованим на формування творчої особистості, здатної адекватно сприймати прекрасне і потворне, наділеної чуттям міри у творенні художніх цінностей, естетичне виховання передбачає розвиток почуттєвої сфери особистості, з якою тісно пов'язаний її моральний світ. Квінтесенцією (сутністю) його є естетичний розвиток людини.

Естетичний розвиток особистості – процес становлення і вдосконалення естетичної свідомості та естетичної діяльності особистості.

Естетичний розвиток має на меті формування естетичної культури особистості – своєрідного сплаву особистісних якостей, які обумовлюють критерії її оцінювання прекрасного і потворного, вияв чуття міри у власній творчості. Під впливом суспільних умов, виховання, взаємодії з прекрасним

естетична культура особистості постійно змінюється, в одних випадках збагачуючись, сягаючи висот, в інших – збіднюючись, примітивізуючись. Естетичну культуру особистості утворюють такі компоненти:

1. Естетична свідомість – сукупність поглядів, знань, суджень, оцінок, ідей, ідеалів, її основою є естетичне сприймання – процес відображення сутності предметів і явищ естетичної дійсності, співвідношення сприйнятого зі сповідуваними особистістю критеріями.

Естетичне сприймання у процесі осмислення явищ і предметів дійсності трансформується в естетичні погляди – думки, судження, уявлення про прекрасне і потворне, які є основою ставлення до явищ буття загалом і явищ мистецтва зокрема. Спираючись на естетичні погляди, особистість визначає для себе естетичний ідеал – соціальне обумовлений взірець досконалості, який є орієнтиром в оцінюванні естетичних явищ і власної художньо-творчої діяльності.

2. Естетичні потреби – внутрішня необхідність в досягненні певних естетичних цінностей і розвитку певних умінь. Маючи у своїй основі естетичні почуття – спричинені взаємодією з естетичними цінностями (творіннями природи і людського таланту) емоції людини, естетичні потреби втілюються в естетичних смаках – здатності особистості до індивідуального відбору із сукупності естетичних явищ і предметів тих, які найбільше відповідають її поглядам та ідеалам, породжують позитивні відчуття в процесі сприймання.

Усі ці якості не даються людині від народження, а є результатом зовнішніх виховних впливів, самовиховання, художньо-творчої практики.

3. Естетична діяльність (практика) – безперервний процес формування і реалізації певних творчих умінь, навичок, здібностей, гармонізації себе і світу.

З огляду на це естетичне виховання можна розглядати як системну діяльність, спрямовану на розвиток чуттєвої сфери особистості, її умінь сприймати, оцінювати явища естетичної дійсності за законами краси,

збагачувати у процесі їх сприймання свій внутрішній світ, оволодівати законами творчості і творити. Важливою складовою цього процесу є естетична освіта – процес засвоєння мистецьких знань, умінь і навичок.

Усі ці якості особистості необхідно розвивати уже в ранньому дитинстві, зосереджуючись на певних напрямках, добираючи засоби, форми і методи з огляду на вікові особливості дітей з порушеннями зору, передусім на особливості їх естетичного сприймання.

Естетичне виховання є однією з важливих складових гармонійного розвитку особистості, забезпечення взаємодії з навколишнім середовищем. Почуття прекрасного несе радість і оптимізм, духовно збагачує людину, спонукає до навчання, натхненної праці й творчого пошуку. Важливість такого виховання підкреслюється в Національній доктрині розвитку освіти України і є одним із пріоритетних напрямів розбудови і вдосконалення системи неперервної освіти.

Естетичний розвиток завжди був однією з важливих складових гармонійної особистості, її взаємодії з навколишнім середовищем. Він вимагає наявності спеціально організованого педагогічного впливу на почуття і свідомість індивіда через провідні види її спілкування і діяльності. На жаль, сьогодні рівень естетичного розвитку дошкільників ще не повною мірою відповідає вимогам часу.

Відомо, що розвиток носить природний та універсальний характер. Водночас фактори навколишнього середовища та культурного контексту відіграють досить важливу роль у розвитку художнього мислення (Конні Ньютон і Ларрі Катнер). Слід відзначити, що переважна більшість систем розвитку мислення базується на так званій психологічній парадигмі, провідні принципи якої були визначені Ж.Піаже. Дидактичні моделі будуються на основі твердження: процес пізнання (когнітивний процес), як і інші аналогічні йому, складається з ряду стадій, кожна з яких характеризується особливими притаманними їй способами розуміння матеріалу. За даними своїх досліджень, Ж.Піаже визначив чотири основні стадії когнітивного

розвитку: сенсорно-моторна (sensori-motor) (діти у віці до 2-х років); доопераціональна (pre-operational) (від 2 до 7); конкретно-операціональна (concreteoperational) (від 7 до 12); формально-операціональна (formal operational) (від 12 і старші). Характерні для цих стадій особливості поведінки проявляються в тому, як дитина поводить з будь-яким матеріалом, як вона буде мислити незалежно від змісту діяльності, що просування за стадіями відбувається послідовно і неодмінно. Перехід за стадіями можливий і за умови, коли під час своєї взаємодії з середовищем дитина стикається з новою інформацією, яка вимагає від неї перегляду попередніх способів її розуміння. Виникнення цього протиріччя (дисонансу) і спонукає до розвитку дитини.

Дослідження у сфері естетики, підтвердили можливість існування особливих періодів естетичного розвитку дитини, а також те, що вони йдуть один за одним у певній послідовності. Так, на кожній із стадій розвитку, сформульованих Ж.Піаже, виникають свої так звані “критерії переваги”.

Дитина з порушеннями зору у своєму розвитку проходить декілька характерних періодів освоєння дійсності. Так, на першому з них превалюють рухово-дотикові методи сприйняття і освоєння нею навколишнього світу. Зорові враження підкоряються цим первинним засобам орієнтації в умовах зовнішнього оточення. Знаходячись постійно у реальному русі, дитина сама створює реальні дії, її цікавить насамперед сам процес дії, а не результат. Перевага у цьому віці віддається грі з речами, використовуючи їх до граничної утилітарності. Уся діяльність насичена емоційною окрасою, де фізичні дії панують над аналітичним процесом свідомості.

Поступово зорове сприйняття починає відігравати все більшу роль в оволодінні навколишнім світом і приходить на зміну рухово-дотиковому орієнтуванню.

Другий період розвитку пов'язаний з посиленням розумової активності. Аналітично-розсудливий етап триває протягом пізнього дитинства та юнацтва. Панівну роль у сприйнятті навколишнього середовища і його

творчому відображенні відіграє зорове спостереження. На відміну від першого періоду, де важливим було не відношення між речами, а їх наявність і різноманітність, дитина з порушеннями зору цілісно усвідомлює процес, який відбувається не в його особистих діях, а в зовнішньому світі.

Просторове сприйняття в дитячому образотворчому мистецтві обумовлене біологічними факторами. Водночас на опанування такими елементами форми, як лінія, колір, їх відношення і вибір впливають ще й соціальні фактори. Необхідно наголосити, що, на думку О.Бакушинського, Ю.Борева, М.Волкова, Г.Лабунської та інших, головні, характерні риси кожної фази художньо-творчого розвитку дитини з порушеннями зору та їх послідовність обумовлені біологічно і тому вони неминучі.

Як підкреслює О. Бакушинський, розвиток дитини з порушеннями зору, як загальний, так і художній, зумовлений чіткими закономірностями, які встановлюють замкнуте коло послідовності розвитку в межах кожного періоду. Вікові періоди мають особисту цінність, тому всі життєво-творчі сили кожного віку повинні бути використані перш за все для розвитку дитини з порушеннями зору. Відсутність повної реалізації їх потенційних можливостей “призводить до дисгармонії між рівнем розвиненості здібностей і сторонами психіки» дитини з порушеннями зору.

Свобода творчості дітей даної категорії має глибокий педагогічний смисл (розширює розумовий кругозір дитини з порушеннями зору, підсилює продуктивність уяви, викликає позитивні емоції, допомагає без примушення оволодіти художніми матеріалами та технічними навичками). Характерно, що чим дорослішою стає дитина з порушеннями зору, тим більше вона ставить вимог до себе відносно техніки виконання видів мистецтв.

Дослідження вчених (А.Дмитрієва, Н.Ростовцева, Г.Тарасенко, Е.Торшилова) показують, що заняття образотворчим мистецтвом позитивно впливають на збагачення інтелектуальних, емоційних, моторних та інших здібностей дитини з порушеннями зору, розвивають здатність до фантазії. Будь-який витвір фантазії будується з елементів, одержаних з дійсності та

закріплених в досвіді. Чим ширший чуттєвий досвід, чим різнобарвніші враження та хвилювання, тим багатший матеріал, який може комбінувати уявлення дитини з порушенням зору (А.Дмитрієва, В.Журавльов, С.Коновець, Т.Олійник, Т.Сухова).

Основою художніх здібностей дитини з порушеннями зору є не окремі якості, які потрібні для заняття живописом, музикою або іншим видом мистецтва, а особливе відношення до оточуючого в цілому і до будь-якого явища, яке є предметом уваги.

Таким чином, необхідною умовою засвоєння художньої культури є розвиток пізнавального інтересу до образотворчого мистецтва, хисту до інтерпретації, творчої уяви і конкретно-образного мислення.

Змоделювати повністю процес естетичного розвитку дітей з порушеннями зору досить важко, оскільки цей процес відбувається несвідомо і в кожному випадку індивідуально. Але складність цієї проблеми, як свідчать теоретичні дослідження В.Алексєєвої, Ю.Болдирєвої, Н.Вітковської, А.Запорожця, Г.Лабунської, Д.Лукач, Л.Масол, Є.Пономарьова та інших не знімають потреби у можливості свідомих механізмів розвитку, які б враховували не тільки особливості розвитку дітей даної категорії, а й специфіку конкретного виду мистецтва.

Поєднання елементів гри і навчання активно сприяє розвитку фантазії і уяви. Головне завдання педагога – позитивний вплив на активізацію пошукової діяльності, щоб художньому пізнавальному процесові була супутньою радість відкриття, творче натхнення, моральне задоволення. При цьому слід пам'ятати, що розвиток творчої уяви і фантазії дітей з порушеннями зору значно ускладнюється об'єктивними чинниками: дуже малий життєвий, художній досвід, вони не мають необхідного запису знань та розумових операцій, необхідних для їх пошуку і використання.

Осмислення результатів дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних учених (А.Ананьєв, А.Бакушинський, В.Бутенко, В.Вільчинський, В.Воронов, І.Зязюн, Л.Масол, А.Мелік-Пашаєв,

З.Новлянська, Т.Цвелих, В.Юркевич, Б.Юсов та ін.) свідчить, що естетичний розвиток дошкільників з порушеннями зору не вимагає достатньої інтелектуальної основи, збільшення рівня інтелектуальності не відбивається на естетичному розвитку.

Залучення дітей з порушеннями зору до художньої діяльності неможливе без передачі їй знань, умінь і навичок. Однак опанування практичними навиками та освоєння технічних прийомів – не самоціль занять художньою діяльністю. Вони є лише засобом формування естетичного відношення дітей до дійсності, її глибокого художнього пізнання й відображення в процесі занять мистецтвом.

Отже, ефективність естетичного розвитку дітей з порушеннями зору насамперед забезпечується врахуванням їх психофізіологічних особливостей, специфіки перебігу вихованих і пізнавальних процесів.

1.2. Естетична компетентність дітей з порушеннями зору молодшого дошкільного віку

Вже з раннього віку у дитини повинні розвиватися відчуття прекрасного, перші естетичні смаки, інтереси, уміння розуміти, а щоб розуміти, треба навчитися сприймати, відчувати і цінувати твори мистецтва. Перші естетичні переживання дитини з порушеннями зору пов'язані із задоволенням, яке доставляють їй якості предмету – його колір, форма і т.д. Гамма кольорів, форма, закладені в будь-якому творі мистецтва, виражає певне відчуття, думку автора і при сприйманні цього твору викликає у дитини схожу з відчуттям художника відповідну реакцію. Зіставляючи життєві явища з їх відтворенням у мистецтві, дошкільник спирається, перш за все, на власний досвід. Діти з порушеннями зору сприймають не тільки змістовно, але і дієво, віддаючи перевагу одним об'єктам і явищам перед іншими, при цьому все побачене дитина прагне розглянути, докладно обстежити з усіх боків, по-своєму охарактеризувати свої враження, виразити свої відчуття. Так, у процесі розвитку художнього сприймання зароджується естетична оцінка

сприйнятого. Зрозуміло, що оцінки дітей молодшого дошкільного віку ще досить примітивні, але сприйняття художніх творів дошкільниками буде глибшим, якщо вони навчатися бачити елементарні засоби виразності (колір, колірне поєднання, форма, композиція і ін.).

У молодшому дошкільному віці помічають лише окремі ознаки і явища, користуються дуже лаконічними висловлюваннями, іноді дуже специфічними оцінками. В дітей активно розвивається наслідування в найпростіших видах мистецького середовища і ігровий діяльності, що сприяє формуванню нових інтересів й потреб. Діти опановують найпростішими навичками в образотворчій, музичній діяльності, що дають змогу домагатися образності в зображуваному, самостійності, початкового прояву творчої активності. Усе це свідчить про естетичний розвиток молодших дошкільників.

У молодшому дошкільному віці елементарна художня діяльність дитини з порушеннями зору має ознаки естетичного характеру, а її естетичний розвиток пов'язаний з індивідуальним досвідом та її інтересами. У своїх творах дитина намагається досягти образності, виявляє елементи самостійності, творчої активності.

Розвиток зображувальної діяльності

Вже з двох років у дітей виникає інтерес до малювання та ліплення. Проте вміння зображувати предмети та явища вони набувають поступово, починаючи з трьох-чотирьох років тим самим проходячи своєрідний шлях розвитку.

Спочатку діти вчать користуватися олівцем і пензлем, тримати їх у правій руці пальцями, а лівою притримувати папір, на якому малюють. Діти з порушеннями зору набувають вміння водити на аркуші паперу олівцем чи пензлем, набирати фарби на пензлик, розминати глину руками, стискувати її, відривати від неї шматочки. Протягом року в дітей розвиваються рухи рук, потрібні для дій з глиною, олівцем, пензлем.

Вільна гра дитини з порушеннями зору з матеріалом змінює свій характер, відпрацьовуються користування глиною, фарбою, кольоровими олівцями.

Малювання набуває характеру свідомого нанесення ліній, рисочок, крапок, шматочки глини дитина може перетворити на предмети, іграшки. Дитина починає розуміти, що малюнок і виліплене можуть означати щось знайоме. Так зароджується власне зображувальна діяльність.

Діти в цьому віці під керівництвом дорослого можуть освоїти малювання форми кола, прямокутника, вертикальний і горизонтальний напрям ліній, ліплення кулястих і видовжених форм. Зв'язок координованих рухів дітей з зоровим контролем відтворюваної форми поступово засвоюється. Цей зв'язок є основним, який потрібен для того, щоб дитині з порушеннями зору оволодіти навичками зображення у малюванні та ліпленні. Освоєння форми у малюнку для дітей даної категорії набуває важливого значення для зображення предметів.

Колір поступово набуває вагомого значення, діти називають шість-сім кольорів. Діти охоче користуються кольоровим матеріалом: олівцями, кольоровим папером. Діти можуть використовувати кольори за своїм бажанням, проте ще не узгоджують з реальними зображеннями. До чотирьох років колір починає виступати ознакою, характерною для тих чи інших предметів. Крім того, діти навчаються повніше зображувати предмети, що складаються з кількох частин.

В цьому віці діти з порушеннями зору мають ознайомитися з простими прийомами малювання, освоїти прості елементи малювання пензликом – лінії, крапки, півкола, кільця, мазки, навчитися малювати пальчиками.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору молодшого дошкільного віку із зображувальної діяльності свідчитимуть наступні показники:

- діти знають і називають матеріали, якими користуються в образотворчій діяльності;

- діти правильно тримають в руці олівець, пензлик;
- діти називають та розрізняють кольори: червоний, зелений, синій, жовтий, білий, чорний та відтінки: рожевий, блакитний, сірий;
- вміють самостійно підібрати колір, що відповідає зображуваному предмету;
- вміють зображувати окремі предмети, прості композиції і сюжети;
- знають властивості пластичних матеріалів: глини, пластиліну;
- вміють відокремлювати від великого шматка дрібні шматочки, розкачувати їх, робити кульки;
- діти можуть виліпити прості предмети, використовуючи різні прийоми ліплення та прикрасити вироби;
- вміють створити візерунок із заготовок;
- можуть підібрати кольори та форми відповідно до зразка;
- вміють правильно та акуратно користуватися клеєм, пензлем та іншими матеріалами.

Музичний розвиток

Дошкільні роки – це переважно період нагромадження музичних вражень, інтенсивного розвитку музичного сприймання. Діти з порушеннями зору ознайомлюється зі світом музики з великим задоволенням. Характер музичної діяльності змінюється залежно від віку. В молодшому дошкільному віці вже проявляються естетичні почуття при сприйнятті музики, підспівуванні, участі в грі або танці і виражаються в емоційному відношенні дитини до власних дій. Тому пріоритетними завданнями стають розвиток уміння вслухуватися в музику, запам'ятовувати і емоційно реагувати на неї, зв'язувати рухи з музикою в музично-ритмічних рухах.

У дітей проявляється музично-емоційна активність: вони вже можуть назвати улюблені пісні до початку музичного заняття, попросити зіграти їх або заспівати, тим самим налаштовуючись на слухання. Дізнаються знайомі пісні по фортепіанному вступу. З цікавістю слухають оповідання педагога, що супроводжуються музичними ілюстраціями, запам'ятовують музику і

дізнаються, про якого персонажа або епізод вона «говорить». Діти голосно сміються, дають поради персонажам комічних сценок, що розігруються дорослими; охоче грають в хованки і піжмурки з музичним керівником; «допомагають» (по одному або по двоє-троє) дорослому співати пісні, виражаючи задоволення від своєї участі в співі; швидко запам'ятовують і відтворюють відповідно до музики нові рухи, показані дорослими. До кінця року в танцювальних рухах і груповій маршировці з'являється ритмічність.

В процесі самостійної діяльності або гри діти намагаються витягати звуки з музичних інструментів, на яких грає музичний керівник в їх присутності. Відтворюють рухи, розучені на музичних заняттях, наспівуючи при цьому знайому пісню, і доповнюють зорові враження піснею відповідного змісту.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору молодшого дошкільного віку із музичної діяльності свідчитимуть наступні показники:

- діти вміють уважно слухати музику не відволікаючись та не заважаючи іншим;
- відчують характер музики – веселий, бадьорий, спокійний;
- впізнають знайомі мелодії за музичними фрагментами творів;
- розрізняють динаміку музичного твору: тихо, голосно, повільно, швидко;
- розрізняють звуки за висотою: високий, низький;
- розрізняють звучання музичних іграшок: молоточка, бубна, барабана та дитячих музичних інструментів;
- вміють виразно та узгоджено співати у заданому темпі з усіма;
- починають і закінчують спів одночасно;
- співають під музичний супровід;
- рухаються відповідно до темпу і звучання музики;
- реагують на початок і закінчення мелодії;
- орієнтуються в просторі;

- марширують під музику разом з усіма;
- виконують танцювальні рухи: притупування поперемінно обома ногами, однією ногою, прямий галоп, кружляння по одному і в парах.

Художній розвиток

Художня література, на відміну від усіх видів мистецтва, широко і різноманітно відображає життя в його розвитку та складності форм. Вона впливає на розум і почуття людини, збагачує знаннями розвиває смак, викликає емоційне ставлення до дійсності.

Уже в молодшому дошкільному віці діти охоче слухають, коли їм вголос читають дорослі, це сприяє виникненню в них власних міркувань хоч і несвідомої оцінки явищ.

Художня література містить в собі великі можливості для розумового, естетичного розвитку дітей з порушеннями зору. Тому важливо розвинути у дітей в молодшому дошкільному віці уміння уважно слухати художній твір (казку), емоційно реагувати на події, що відбуваються у творів.

У молодшому дошкільному художній твір має супроводжуватися ілюстраціями та іграшками. За своїм змістом, композицією, образною структурою твори мають відповідати мисленню дитини з порушеннями зору в цьому віці, так як вони мислять конкретними уявленнями, наочними образами.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору молодшого дошкільного віку із художньої літератури свідчитимуть наступні показники:

- діти добре сприймають на слух знайомі і нові художні твори (казки, оповідання, вірші);
- розповідають зміст твору з опорою на малюнок, на запитання дорослого;
- впізнають і називають художній твір за прослуханим уривком;
- читають напам'ять невеликі вірші з мінімальною допомогою дорослого.

1.3. Естетична компетентність дітей з порушеннями зору середнього дошкільного віку

Особливості розвитку естетичних сприймань дітей середнього дошкільного віку. У середньому дошкільному віці діти зацікавлюються настроєм творів мистецтва, помічають зв'язок між змістом твору і його виражальними засобами, починають вибірково ставитися до жанрів мистецтва і конкретних творів, порівнювати їх. Багато з них виявляють художні інтереси, прагнення до творчості, відчувають радість від створення найпростіших віршиків, пісенок, малюнків. Дорослі повинні максимально підтримувати ранні творчі прагнення дітей, стимулювати розвиток художньо-творчої практики, дбати про збагачення дітей життєвими враженнями, досвідом у різноманітних видах художньої практики.

У середньому дошкільному віці відбувається суттєвий розвиток дитячого сприйняття, його точності і Диференціальна. Разом з тим естетичне сприйняття продовжує характеризуватися фрагментарністю; воно тісно пов'язане з особистим досвідом дитини, його інтересами.

Діти здатні до елементарної естетичної оцінці художнього образу, до усвідомлення деяких естетичних засобів, поступовому проникненню у внутрішню сутність зображуваного. Діти помічають зв'язок між змістом твору і його виразно-образотворчими засобами. У них виникає перевага конкретних творів і певних жанрів, виникає прагнення порівнювати твори, зіставляти щойно почуте зі знайомим і підходити до деяких узагальнень. Діти добре відрізняють вірші від прози, розрізняють деякі види і жанри творів літературного, музичного та образотворчого творчості (Казку від оповідання, марш від танцю, колискову пісню від танцювальної і т.д.

У них виразно проявляється прагнення до творчості, самостійного вирішення поставленої завдання в образотворчої, музичної, театралізованої діяльності. Діти стають здатними свідомо добиватися виразності образу в танці, в співі, в драматизації.

Розвиток зображувальної діяльності

У дітей середнього дошкільного віку продовжується освоєння способів ліплення і малювання різноманітних форм – трикутник, овал. Розширюється зміст малюнків і ліплення. У сюжетних малюнках єдиним змістом об'єднуються кілька зображень. В цьому віці слід навчити дітей передавати в малюнках і ліпленні рухи людей та тварин, змінюючи положення ніг людей та лап тварин.

Залежно від рівня розвитку дітей, в середній дошкільній групі вводиться *вирізання*, що дає змогу користуватися не тільки готовими формами для аплікації, а й самостійно заготовляти їх.

Діти починають освоювати суцільне і акуратне розмальовування кольоровими олівцями і фарбами, ознайомлюються з усіма кольорами веселки, а також, чорним, сірим, білим та деякими відтінками (блакитний та рожевий), використовують коричневий колір двох відтінків.

Діти з порушеннями зору середнього дошкільного віку починають освоювати декоративне малювання і декоративну аплікацію. Для цього дітям потрібно роздати для початку папір нарізаний у формі квадратів та кругів.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору середнього дошкільного віку із зображувальної діяльності свідчитимуть наступні показники:

- діти вміють зображувати предмети та явища, передавати їх виразність: створювати форми, підбирати кольори, зафарбовувати;
- можуть передати нескладний сюжет, правильно розташовуючи зображення кількох предметів на аркуші паперу відповідно до сюжету;
- вміють прикрасити силуети іграшок елементами народного розпису: лінії, крапки, кружечки;

- можуть використовувати різні прийоми ліплення та створювати образи різних предметів та іграшок, об'єднувати їх в колективні композиції;
- вміють правильно тримати ножиці, дотримуються правил безпечної роботи з ними;
- вміють вирізати ножицями по прямій лінії, по діагоналі, вміють вирізати круг з квадрата;
- акуратно наклеювати зображення предметів з різних деталей;
- правильно вміють підбирати кольори відповідно до задуму та сюжету;
- вміють створювати візерунки з рослинних елементів та геометричних фігур

Музичний розвиток

Діти четвертого року життя виявляють емоційну чуйність на музику, розрізняють контрастне настрої музики, вчаться розуміти зміст музичного твору. У них починає накопичуватися, хоча і невеликий, музично-слухацький досвід, спостерігаються музичні уподобання, закладаються основи музично-слухацької культури. У процесі сприйняття діти можуть, не відволікаючись, слухати музичний твір від початку до кінця. Розвивається диференційованість сприйняття: діти виділяють окремі виражальні засоби (темп, динаміку, регістри), зміною рухів реагують на зміну частин у двухчастном музичному творі, починають розрізняти найпростіші жанри - марш, танкову, колискову.

У процесі музичної діяльності активно розвиваються основні музичні здібності (відчуття ладу, проявом якого є емоційна чуйність на музику, почуття ритму). Продовжується розвиток музично-сенсорних здібностей: діти розрізняють контрастні звуки по висоті, динаміці, тривалості, тембру (при порівнянні знайомих музичних інструментів).

Накопичується досвід виконавської музичної діяльності. Всі види музичного виконавства починають розвиватися більш активно. Діти

поступово оволодівають навичками виконавства в співі, ритміці, грі на елементарних музичних інструментах. Зростає і вдосконалюється голосової і дихальний апарат. Діти з цікавістю слухають пісні у виконанні дорослих і з бажанням співають пісні спільно з дорослим і самотійно, передаючи своє емоційне ставлення. У них розвиваються і стають більш стійкими співочі навички, з'являються улюблені пісні.

Завдяки розвитку опорно-рухового апарату руху під музику стають більш ритмічними та координованими. Діти краще орієнтуються в просторі, рухаються під музику більш впевнено й більш виразно, адекватно характером і виразним особливостям музичного твору. За допомогою рухів діти здатні передавати зміни в динаміці, темпі, регістрах. Розширюються уявлення дітей про танцювальні жанри (танечна, полька), збільшується запас танцювальних рухів. Образно-ігрові рухи, застосовувані в сюжетних іграх і при обіграванні пісень, стають більш виразними і пластичними. Спостерігаються і творчі прояви дітей у співі, іграх, вільних танцях.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору середнього дошкільного віку із музичної діяльності свідчатимуть наступні показники:

- відчувати характер музики;
- впізнають знайомі твори за мелодією, називають їх;
- чітко розрізняють динаміку музичного твору: тихо, голосно, повільно, швидко;
- розрізняють звучання музичних інструментів;
- чітко вимовляють слова в піснях та співають їх;
- передають емоції під час співу;
- самотійно починають спів після музичного супроводу та співають під музичний супровід;
- відчують ритм та передають його через рухи;
- виконують рухи відповідно до мелодій та вільно орієнтуються в просторі;

- виконують танцювальні рухи: прямий галоп, бічний крок, пружинка, кружляють танці по одному і в парах;
- відображати малюнок мелодії, ритмічно плескаючи в долоні.

Художній розвиток

Діти середнього дошкільного віку із задоволенням будуть слухати художній твір. Вікові особливості вимагають дидактичного супроводу (ілюстрації, іграшки), що сприятиме не лише кращому засвоєнню, але й концентрації уваги на слуханні.

На четвертому році в дітей з порушеннями зору підвищується сприйнятливність до художніх творів, урізноманітнюється емоційна реакція на їх зміст у цілому і навички окремих персонажів, усвідомлюється відмінність між поетичним і прозовим текстом, зростає інтерес до слухання казок, віршів. Діти вже краще сприймають деякі елементи художньої форми творів – ритм, риму, у них посилюється прагнення до інтонаційного наслідування мови дорослих. Діти в цьому віці вже можуть співпереживати, подумки боротися зі злом, відстоювати справедливість.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору середнього дошкільного віку із художньої літератури свідчитимуть наступні показники:

- діти добре розуміють і слухають знайомі і нові художні твори (казки, оповідання, вірші);
- розуміють зміст художнього твору, переказують його з опорою на малюнок та запитання дорослого;
- впізнають і називають твір за прослуханим уривком, переказують його;
- добре читають напам'ять улюблені вірші, вивчені раніше;
- вміють драматизувати художні твори з незначною допомогою дорослого;
- вміють висловлювати свою думку про художній твір з незначною допомогою дорослого;

- вміють висловлювати свою думку про художній твір або уривок з нього, користуючись лише навідними запитаннями дорослого.

1.4. Естетична компетентність дітей з порушеннями зору старшого дошкільного віку

Особливості розвитку естетичних сприймань дітей старшого дошкільного віку. У цьому віці дитина глибше сприймає твори мистецтва, у неї може розвинутися музичний слух або поетичний хист, вона виявляє здатність помічати й емоційно відгукуватися на виразально-зображувальні засоби творів мистецтва, пояснювати особливості, оцінка ставитися до музичних, літературних, малярських творів.

Розвиток зображувальної діяльності

Діти з порушеннями зору старшого дошкільного віку продовжують освоювати дедалі більше кольорів і відтінків, точніше і детальніше визначають форму: вужчу, ширшу, довшу, коротшу. В малюнку діти з порушеннями зору переходять від використання тільки прямих ліній до дугоподібних, зігнутих. Так, до дітей в цьому віці вже висувається вимога точніше передавати пропорції та будову предметів, що мають багато характерних ознак.

У декоративному малюванні діти освоюють розміщення частин візерунка на малюнку, в аплікації поступово набувають умінь вирізувати спочатку прямокутні, а потім і округлі і прямолінійні форми. Тому, слід розвивати у дітей з порушеннями зору розвивати спостережливість, уміння розрізняти й помічати тонші ознаки і якість будови, колір, форми предметів, зважати також на більший розвиток рухів рук (координованість, плавність, рівномірність). Весь процес зображення в старших дошкільників набуває більшої послідовності, стає усвідомленішим.

Вибір предметів для зображення має бути підібраний зважаючи на фізіологічними особливості дітей даної категорії з наявністю яскравих характерних ознак.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору старшого дошкільного віку із зображувальної діяльності свідчитимуть наступні показники:

- діти виявляють інтерес до різних видів образотворчого мистецтва;
- помічають та передають в малюнку характерні ознаки предметів, а також відмінності предметів у величині і пропорційності;
- зображують предмети і явища як за власним задумом та з натури;
- вміють малювати візерунки за мотивами декоративно-прикладного мистецтва, використовують різні прийоми і елементи для створення візерунків, підбирають відповідні кольори;
- створюють образи різних предметів, об'єднують їх в колективні композиції, передають характерні особливості фігур;
- ліплять предмети різної форми та величини, використовуючи різноманітні прийоми і способи;
- створюють образи за мотивами народних іграшок;
- вміють використовувати різні прийоми витинання: розрізати папір на короткі та довгі смужки, вирізати однакові та симетричні фігури, перетворювати одні геометричні фігури в інші, правильно розміщують і наклеюють готові форми на аркуш паперу.

Музичний розвиток

Музичний розвиток старших дошкільників є важливим сензитивним та творчим аспектом щодо естетичного становлення їх особистості. Ці музичні здібності впливають на розвиток естетичного світосприйняття, креативного потенціалу, мовленнєвої активності, уяви, мислення, пам'яті, емоційної сфери, пізнавального інтересу та взаємодій дошкільників з порушеннями зору з дорослими. Крім того розвиток музичних здібностей сприяє становленню загальної музичної культури, музичного слуху, вокальних здібностей, вміння сприймати, розуміти, запам'ятовувати і емоційно переживати музичні твори.

Старшим дошкільникам уже можна подавати «донотне» навчання, тобто формувати поняття про високі і низькі, довгі і короткі звуки, вправляти дітей у розрізненні цих звуків на слух, вчити розпізнавати напрям руху мелодії – вгору, вниз, розрізняти два звуки (однакові вони чи різні). Всі ці навички, а потім поняття спираються на слухові відчуття в єдності з зоровими і моторними.

Діти з порушеннями зору старшого дошкільного віку вже здатні розрізняти звуки за висотою, виділяти їх з контексту пісні.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору старшого дошкільного віку із музичної діяльності свідчатимуть наступні показники:

- розрізняють жанри музичних творів;
- впізнають мелодії за музичними фрагментами творів;
- розрізняють засоби музичної виразності: характер, темп, ритм, регістри, тембр;
- розрізняють звучання музичних інструментів: струнних, ударних, духових;
- роблять вдих перед початком співу, між музичними фразами (легко, непомітно);
- самостійно розпочинають та закінчують співати;
- розрізняють на слух правильний та неправильний спів;
- співають під музичний супровід і без нього;
- імпровізують гру на музичних інструментах;
- виконують на музичних інструментах знайомі пісні колективно та індивідуально;

Художній розвиток

Загальновідомо, що твори художньої літератури розширюють кругозір, виховують активне ставлення до життя, прищеплюють любов до мистецтва. В старшому дошкільному віці важливо розвинути вміння вслухатися в художній твір, емоційно реагувати на нього, сприймати зміст твору, а особливо зображувально-виражальні засоби, проявляти інтерес до різних

жанрів художньої літератури. В цьому віці значна увага має приділятися розвитку таких здібностей як поетичний слух, чуття рими, ритму, стилю, чутливість до яскравої образної мови, формує здатність відгукуватися на яскраву, образну мову. Естетичне виховання водночас виконує важливу функцію в розв'язанні завдань розумового і морального розвитку дитини з порушенням зору, тому художній твір поглиблює пізнання дійсності, розширює її досвід, збагачує новими уявленнями, виховує естетичний смак, який виявляється в оцінці художніх творів та явищ дійсності.

Ознайомлення з художньою літературою емоційно збагачує пізнавальну, розумову діяльність.

Діти з порушеннями зору старшого дошкільного віку вже набувають навичок активного слухання, тому їх слід навчити передавати зміст художніх творів – розповідати казку, читати вірш напам'ять, загадувати загадки. Виконання спонукає дитину співпереживати, шукати образних мовних засобів, висловлювати свою співучасть, ставлення до персонажів та подій. Розповідаючи, читаючи вірш, дитина збагачує свою мову зразками мови художньої літератури. У дітей розвивається здатність відчувати художній образ, уловлювати ритмічність поетичної мови.

Про естетичну компетентність дітей з порушеннями зору старшого дошкільного віку із художньої літератури свідчитимуть наступні показники:

- уважно слухають художні твори та висловлюють власну думку про них;
- визначають жанр твору;
- називають дитячих письменників, жанри творів;
- розуміють зміст прослуханого твору;
- відповідають на запитання за змістом літературних творів, самостійно розповідають у вільний час казки;
- впізнають назву твору за описом героїв, ілюстраціями та уривками з тексту;
- знають напам'ять 2-3 вірші;

Важливе значення в естетичному розвитку старших дошкільників має розвиток уяви, яка забезпечує формування естетичних переживань і творчої діяльності дитини. На перших порах уява поширюється на зовнішні дії з предметами, створює образ не до його втілення, а в процесі діяльності. Згодом формуються мислительні форми творчої активності: діти створюють образ у своїй уяві перед втіленням його у малюнок чи грі. Формування естетичного переживання охоплює розвинені емоції, роботу мислення та уяви, потребу в естетичній діяльності.

Основним шляхом естетичного розвитку дитини є самостійна художня творчість, у якій вона відкриває нове для себе, а для тих, хто її оточує, — нове про себе. Творчість може виявлятися у виконанні художніх творів (виразній передачі їх змісту і настрою), у створенні власного продукту (малюнок, поробок із пластиліну), музичних імпровізаціях (прагненні втілити у пісеньках свої переживання, ставлення до навколишньої дійсності).

До кінця старшого дошкільного віку може більш зосереджено слухати музичні та літературні твори, розглядати твори образотворчого мистецтва, а також більш глибоко їх сприймати, співпереживати, співчувати позитивному, доброго і засуджувати зло. У дитини розвивається музичний і поетичний слух. Він не тільки помічає виразно-образотворчі засоби в різних творах мистецтва, але і вміє пояснити їх необхідність в даному жанрі, усвідомлено сприймаючи жанрова своєрідність різних видів мистецтва. У дітей з'являються стійкі переваги до певних жанрів музичних, літературних та образотворчих творів.

Активно розвиваються художньо-творчі здібності, діти самі придумують загадки, складають вірші, казки, пісні, танці, створюють аплікації, малюють, ліплять. У них з'являється оцінне ставлення до творчим проявам, як своїх однолітків, так і зі своїм власним.

Поступово завдяки навчання у дітей формується емоційна чуйність на виразні різні засоби в їх поєднанні, на найпростіші художні образи. Діти

починають не тільки бачити, а й усвідомлювати початкові естетичні якості у творах мистецтва. Вони в змозі помітити більш тонкі відмінності, робити більш тонкі зіставлення, знайти виразні слова. Діти запам'ятовують поетичні образи з художніх різних творів і використовують їх в своїй промові.

У них формується інтерес до красивого в навколишньому житті і в мистецтві, до різних видів художньої та ігрової діяльності. У дітей спостерігається яскраве вираження емоційної сприйнятливості до поведінки літературного героя, хоча приховані мотиви його поведінки дітьми ще не усвідомлюються. Продовжує розвиватися художнє творчість, проте дитячі задуми ще характеризуються недостатньою стійкістю і виразністю

Важливим напрямом естетичного виховання дітей дошкільного віку є художнє виховання – виховання особистості засобами мистецтва, завданнями якого є:

- систематичний розвиток естетичного сприймання, почуттів і уявлень дітей;

- прилучення дітей до діяльності у сфері мистецтва, виховання прагнення вносити елементи прекрасного в побут, природу, власну діяльність;

- розвиток художньо-творчих здібностей у різних видах діяльності.

Естетичне виховання тісно пов'язане з вихованням почуттів. Усі види мистецтва, краса природи сприяють розвитку естетично насиченого сприймання, яке викликає хвилювання, радість, захоплення, зацікавленість, прагнення створити прекрасне.

Художні здібності виявляються у дітей дошкільного віку індивідуально у різний час і в різних формах. Тому помилково поділяти їх на здібних і нездібних до художньої творчості. Безумовно, природні задатки дітей відіграють у художньому вихованні значну роль, однак без систематичного навчання розвиток їх сповільнюється.

Естетичне виховання сприяє можливості художнього розвитку кожної дитини. Воно формує самостійну художню діяльність, яка виникає з

ініціативи дітей, відповідає їхнім інтересам та потребам і вимагає особливого ставлення дорослого, непрямого педагогічного керівництва для збереження інтересу до самостійної творчої діяльності.

Розділ II. ДІАГНОСТИКА ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

2.1. Діагностика музичного розвитку у дітей з порушеннями зору

Показники та критерії оцінки музичного розвитку

Слухання

1. Порівняння музичних звуків зі звуками навколишнього середовища, розрізнення висоти звука.
2. Розрізнення музичних іграшок-інструментів на слух за тембром звучання, знання назв (брязкальця, бубон, барабан, металофон, сопілка, дзвіночок).
3. Сприймання та розрізнення в музиці різних настроїв (весела, сумна).
4. Розрізнення музики за темпом (швидка чи повільна), динамікою (голосна чи тиха).

Співи

1. Звукоутворення (співати природним голосом, без напруження, протяжно, не поспішаючи доступні за змістом пісні різного характеру в діапазоні "ре-ля"); дикція (виразно вимовляти слова).
2. Чистота інтонацій (правильно передавати мелодію, жваво), упізнавання знайомих пісень за мелодією.
3. Спів в ансамблі (злагоджено співати в ансамблі, не відстаючи та не випереджаючи один одного, починати та закінчувати спів одночасно із музичним супроводом).

Музично-ритмічні рухи

1. Почуття ритму (розрізнення та відтворення ритму).
2. Відповідність рухів характеру музики: ритмічне марширування (спокійно, весело, бадьоро), біг (весело, легко, дрібно), підстрибування (як м'ячик).
3. Початок рухів після музичного чи словесного сигналу; зупиня тися із завершенням музичної частини; вільні рухи в різних на прямках (врізнобіч, парами, ланцюжком, по колу, у "ворітця" тощо).

4. Танцювальні рухи. Упізнавання танцювальної мелодії гопачка, хороводу; вміння передавати характер танцю рухами (оплески, танцювальний біг, каблучок, притупи, розведення рук, змахуванням хусточкою, разом із дорослими кружляти в колі, у парі, збиратися до купи); вміння відповідати на музичний вступ поклоном, на закінчення частини – фіксованим рухом (пружинка).

СЛУХАННЯ

1. Порівняння музичних звуків зі звуками навколишнього середовища, розрізнення висоти звука.

Гра «Чарівна торбинка»

Мета: виявити вміння дітей порівнювати музичні звуки за висотою і тембром звучання та зіставляти їх зі звуками навколишнього середовища.

Обладнання: невелика кольорова торбинка, музичні інструменти (барабан, бубон, металофон, дзвіночок).

Методика проведення гри. Музичний керівник із чарівної торбинки дістає будь-який музичний інструмент, грає на ньому й запитує дитину: «Що нагадує цей музичний звук?»

Для дітей з порушеннями зору *молодшого дошкільного віку* педагог має дати вибрати на що схоже звучання, наприклад:

Барабан – Грім чи спів пташок?

Бубон – Шурхіт листя чи грім?

Металофон – Дощик чи вітер?

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина емоційно реагує на музику, з бажанням, самостійно та правильно вибирає звуки з навколишнього відповідно до звуків музики, без додаткових запитань педагога.

Середній рівень. Дитина емоційно реагує на музику, з бажанням, правильно називає звуки з навколишнього відповідно до звуків музики, з допомогою додаткових запитань педагога.

Низький рівень. Не може зіставити музичні звуки із звуками навколишнього.

Для дітей з порушеннями зору *середнього дошкільного віку* педагог має почати називати на що схоже звучання, наприклад, барабан схожий на звучання груму..., а дитина має продовжити.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина емоційно реагує на музику, з бажанням, самостійно та правильно знаходить декілька прикладів звуків навколишнього відповідно до звуків музики, без додаткових запитань педагога.

Середній рівень. Дитина реагує на музику, зіставляє звуки музики зі звуками навколишнього за додатковими прикладами та запитаннями педагога.

Низький рівень. Не може зіставити музичні звуки із звуками навколишнього.

Для дітей з порушеннями *старшого середнього дошкільного віку* педагог лише грає на музичному інструменті, а діти мають назвати самі, на які відомі їм звуки подібні.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина емоційно реагує на музику, з бажанням, самостійно та правильно знаходить декілька прикладів звуків навколишнього відповідно до звуків музики, без додаткових запитань педагога.

Середній рівень. Дитина реагує на музику, зіставляє звуки музики зі звуками навколишнього за додатковими прикладами та запитаннями педагога.

Низький рівень. Не може зіставити музичні звуки із звуками навколишнього.

Гра «Музична тварина»

Мета: виявити вміння дітей зіставляти звуки музики зі звуками навколишнього середовища.

Обладнання: кольорова торбинка, іграшки-тварини (ведмідь, жабка, собачка, кіт, півник, корова, дятел, поросятко).

Музичний репертуар: звуки, які відтворюють ведмідь, жабка, собачка, кіт, півник, корова, дятел, поросятко.

Методика проведення гри.

Для дітей з порушеннями зору *молодшого дошкільного віку* педагог має дати послухати звуки тварини, а дитина має вибрати із запропонованих іграшок ту, яка відтворює ці звуки.

Для дітей з порушеннями зору *середнього дошкільного віку* педагог звертає увагу дітей на "чарівну" торбинку, в якій заховалася якась тваринка. Щоб дізнатися, хто сховався, треба послухати музику й відгадати. Дитина, яка впізнала, про кого або чия пісенька лунала, знаходить тваринку на дотик у торбинці.

Для дітей з порушеннями зору *старшого дошкільного віку* педагог має дати послухати звуки тварини, а дитина має відгадати та назвати відповідну тварину.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина емоційно реагує на музику, з бажанням, самостійно та правильно знаходить об'єкт відповідно до музичної мелодії.

Середній рівень. Дитина реагує на музику, зіставляє звуки музики зі звуками тварин.

Низький рівень. Не може зіставити музичні звуки із звуками тварин.

2. Розрізнення музичних іграшок-інструментів на слух за тембром звучання, знання їх назв.

Гра «Що звучить?»

Мета: виявити вміння дітей розрізняти музичні іграшки-інструменти на слух за тембром звучання, знання їх назв (бубон, барабан, металофон, сопілка, дзвіночок).

Обладнання: музичні інструменти (барабан, бубон, металофон, сопілка, дзвіночок), ширма.

Методика проведення гри.

Для дітей з порушеннями зору *молодшого дошкільного віку* музичний керівник за ширмою грає на музичному інструменті, а дитина має вибрати із запропонованих інструментів, на якому грали і показати.

Для дітей з порушеннями зору *середнього дошкільного віку* музичний керівник за ширмою грає на музичному інструменті, а дитина має назвати музичний інструмент, який звучить.

Для дітей з порушеннями зору *старшого дошкільного віку дошкільного віку* музичний керівник за ширмою грає на музичному інструменті, а дитина має взяти відповідний інструмент та заграти на ньому (будь-що).

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина відповідно до вікових норм: емоційно реагує на звучання інструментів, співвідносить звучання з інструментом; називає інструмент; може заграти на потрібному інструменті.

Середній рівень. Дитина відповідно до вікових норм: реагує на звучання інструментів, називає іграшку-інструмент, яка звучить після розглядання інструментів.

Низький рівень. Дитина відповідно до вікових норм: не може впізнати серед іграшок-інструментів ту, яка звучить, не знає їх назв, не може заграти на інструменті.

3. Сприймання та розрізнення у музиці різних настроїв.

Гра «Сонечко і дощик»

Мета: виявляти вміння дітей сприймати та розрізняти різний характер музики (весела, сумна).

Обладнання: картки із зображенням сонечка – "весела" музика і хмаринки – "сумна" музика.

Музичний репертуар: "Сонечко", муз. М. Раухверга; "Прогулянка і дощик", муз. А. Філіпенка.

Методика проведення гри. Дітям роздають по дві картки із зображенням "сумної" хмаринки та "веселого" сонечка. Діти слуха-ють музичний твір, визначають характер музики (веселий або сум-ний), піднімають картку, що відповідає характеру музики.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина емоційно реагує на музику, із бажанням, самостійно та правильно знаходить варіант картки.

Середній рівень. Дитина реагує на музику, має деякі сумніви під час відповіді, але після повторного прослуховування музики виконує завдання.

Низький рівень. Дитина не може визначити характер музики.

5. Розрізнення музики за темпом та динамікою.

Гра «Танцюємо і відпочиваємо»

Мета: виявити вміння дітей розрізняти музику за темпом (швидка чи повільна), динамікою (голосна чи тиха).

Обладнання: магнітофон.

Музичний матеріал: «Колискова», муз. Я. Степового; «Гопак», муз. Я. Степового.

Методика проведення гри. Лунає музика. Якщо вона тиха, повільна, спокійна, лагідна – діти ходять по залу спокійною ходою, а якщо швидка, гучна, весела, бадьора – діти виконують танцювальні рухи, танцюють.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитини з бажанням виконує завдання, правильно та емоційно виконує рухи.

Середній рівень. Дитина реагує на музику, правильно виконує завдання після повторного прослуховування музики.

Низький рівень. Дитина не може розрізняти музику за темпом та динамікою, рухи не відповідають темпу музики.

Гра «Дзвіночки»

Мета: виявити навички дітей відображати в рухах динамічні зміни у музиці (гучно, тихо).

Обладнання: дзвоники за кількістю дітей.

Музичний репертуар: муз. З. Хорошко

Методика проведення вправи. Діти стоять у колі обличчям до центру, в правій руці – дзвоник. Педагог пропонує дітям уважно послухати музику. На першу частину музики (тиха) – діти легко дзвонять у дзвоник у такт музики, на другу частину музики (голосна) – піднімають дзвоник високо над головою, гучно дзвонять.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитини з бажанням виконують завдання, вільно, правильно та емоційно виконують рухи.

Середній рівень. Дитина реагує на музику, правильно виконують завдання після повторного прослуховування музики.

Низький рівень. Дитина не може розрізнити музику за темпом та динамікою, рухи невпевнені.

СПІВИ

1. Звукоутворення та дикція.

Гра «Гості»

Мета: виявити вміння дітей співати природним голосом доступні за змістом пісні різного характеру в діапазоні "ре-ля", чітко вимовляти слова.

Обладнання: іграшки «котик» та «півник».

Музичний репертуар: українська народна пісня «Котику сіренький», пісня «Півник», муз. В. Вітліна, сл. А. Пасової.

Методика проведення гри. Педагог запрошує дітей подивитися, хто до них у прийшов гості. Коли вітаються з котиком – звучить мелодія пісеньки «Котику сіренький», коли з півником – мелодія пісні «Півник». Педагог розповідає дітям, що тваринки прийшли послухати про себе пісеньки. До кого доторкнеться тваринка, треба заспівати пісеньку про цю тваринку.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина емоційно реагує на музику, з бажанням, самотійно, без напруження, протяжно, не поспішаючи, співає природним голосом знайомі пісні різного характеру в діапазоні "ре-ля", чітко вимовляє слова.

Середній рівень. Дитина реагує на музику, співає природним голосом, проте співає повільно чи надто квапливо, слова вимовляє не завжди чітко.

Низький рівень. Дитина хвилюється під час співів, може лише промовляти деякі слова в пісні, слова вимовляє нечітко.

2. Чистота інтонацій, упізнавання знайомих пісень за мелодією.

Гра «Впізнай та заспівай пісеньку»

Мета: перевірити вміння дітей упізнавати знайомі пісеньки та передавати у співах мелодію.

Методика проведення гри.

I етап. Педагог пропонує дитині прослухати по черзі декілька знайомих мелодій пісень. Дитині необхідно згадати назву музичного твору або якусь фразу з пісні.

II етап. Педагог пропонує дитині проспівати знайому пісню за музичними фразами, виявляючи особливості вокальних навичок співати без напруження, протяжно, не поспішаючи, виразно вимовляючи слова.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина емоційно реагує на музику, легко впізнає знайомі пісні за мелодією; з бажанням та правильно передає в співі мелодію пісні, чітко вимовляючи слова.

Середній рівень. Дитина реагує на музику, упізнає деякі знайомі пісні за мелодією; намагається правильно передати мелодію пісні в співі, не завжди чітко вимовляє слова.

Низький рівень. Дитина хвилюється, не може впізнати пісню за мелодією, не співає.

3. Спів в ансамблі.

Гра «Веселий концерт»

Мета: визначити навички дітей співати в ансамблі, не відстаючи й не випереджаючи один одного.

Методика проведення гри. Педагог поділяє дітей на невеликі групи та пропонує провести концерт. Кожна група дітей виконує знайому пісню з музичним супроводом.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням співає в ансамблі, починає спів разом після музичного вступу та разом закінчує, про-тягує довгі звуки в кінці музичних фраз.

Середній рівень. Дитина випереджає загальне звучання або відстає від нього.

Низький рівень. Дитина не може починати співати після музичного вступу та закінчувати співати в ансамблі.

МУЗИЧНО-РИТМІЧНІ РУХИ

1. Почуття ритму (розрізнення та відтворення ритму).

Вправа «Дятел»

(сл. А. Фаткіна. муз. Н. Леві)

Мета: визначити навички дітей розрізняти та відтворювати ритм музичної мелодії.

Методика проведення вправи. Педагог співає пісню «Дятел», діти уважно слухають. Потім ще раз проспівує, як «стукав» дятел, а діти індивідуально за ним повторюють оплесками чи постукуванням, передаючи ритмічний рисунок мелодії.

Можна ускладнювати завдання. Педагог пропонує відтворити за зразком та іншою мелодією інші найпростіші ритми оплесками чи постукуванням, ніби дятел.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина емоційно, з бажанням виконує завдання, розрізняє та правильно відтворює ритм різних, запропонованих педагогом музичних мелодій.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, відтворює ритм музичних мелодій після декількох прослуховувань та пояснень педагога.

Низький рівень. Дитина не може розрізнити та відтворювати ритм музичної мелодії.

2. Уміння рухатися відповідно до характеру музики.

Гра «Бігаємо-крокуємо-стрибаємо»

Музичний керівник обирає для обстеження одну із запропонованих ігор.

Мета: виявити вміння дітей рухатися відповідно до контрастних змін у музичному супроводі, ритмічно марширувати (спокійно, весело, бадьоро), бігати (весело, легко, дрібно), підстрибувати (як м'ячик).

Методика проведення гри. Педагог пропонує дітям уважно послухати музику та відповідно до її характеру виконувати рухи. Під музичний фрагмент маршу дітям треба енергійно крокувати у вільному напрямку, не штовхаючи один одного. Під веселу музику – легко й дрібно бігати на носочках, під веселий, грайливий музичний фрагмент – підстрибувати як м'ячик.

Завдання повторюють декілька разів.

Гра «Рухатись — відпочивати»

Мета: виявити вміння дітей рухатися відповідно до контрастних змін у музичному супроводі (марширування, біг, підстрибування).

Методика проведення гри. Педагог пропонує дітям уважно послухати музику та відповідно до її характеру виконувати рухи. Звучить музичний фрагмент маршу – діти енергійно крокують, на спокійну музику – діти присідають навпочіпки й підкладають долоні під щічку, відпочивають. Коли звучить весела, легка музика – діти весело, легко біжать на носочках один за

одним, знову звучить спокійна музика – діти відпочивають. Потім лунає грайлива музика – діти підстрибують на місці. Гру повторюють декілька разів.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина впевнено рухається та змінює характер рухів відповідно до характеру музики, добре орієнтується у просторі, рухи чіткі, емоційно забарвлені.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує рухи, але не завжди вчасно змінює характер рухів відповідно до характеру музики, рухи не завжди чіткі та впевнені.

Низький рівень. У дитини відсутній емоційний відгук та бажання виконувати музично-ритмічні рухи, слабо орієнтується у просторі, має труднощі у відтворенні рухів.

Гра «Стрибунці»

(муз. М. Сатуліної)

Мета: виявити вміння дітей рухатися відповідно до контрастних змін у музичному супроводі.

Методика проведення гри. До початку гри на підлозі музичний керівник розкладає листя, потім пропонує дітям погуляти на "галявинці", слухаючи музику. На першу частину музики – діти-стрибунці скачуть по галявинці, на другу частину (накрапає дощик) – діти піднімають листочки та накриваються ними, як парасолькою, й весело дріботять ніжками, поки не залунає інша музична фраза.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина впевнено рухається та змінює характер рухів відповідно до характеру музики, добре орієнтується у просторі, рухи чіткі, емоційно забарвлені.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує рухи, але не завжди вчасно змінює характер рухів відповідно до характеру музики, рухи не завжди чіткі та впевнені.

Низький рівень. У дитини відсутній емоційний відгук та бажання виконувати музично-ритмічні рухи, слабо орієнтується у просторі, має труднощі у відтворенні рухів.

3. Уміння починати рух після музичного чи словесного сигналу; зупинятися із завершенням музичної частини; вільно рухатися у різних напрямках.

Гра «Пташки літають»

(муз. Г. Фріда)

Мета: виявити вміння дітей відчувати початок та кінець музики, відобразити це в рухах; бігати невеличкими групами в різних напрямках та вказаному напрямку під легку, жваву музику.

Обладнання: два обручі-«хатинки», емблеми або шапочки пташок.

Методика проведення гри. Діти-«пташки» розміщуються у двох «хатинках». Педагог нагадує дітям про те, що пташки літають легко, нечутно, тому треба бігти навшпиньках, легко піднімаючи та опускаючи руки – «пташки змахують крилами». Як тільки залунала музика, діти вибігають зі своєї хатинки та вільно рухаються по залі. Коли музика перестає звучати, діти присідають. Знову лунає музика – діти вільно рухаються по залі. Музика закінчується – діти біжать до своїх «хатинок».

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням відгукується на завдання, впевнено рухається в різних напрямках та за вказаним напрямком; починає рух після музичного чи словесного сигналу; зупиняється із завершенням музичної частини; рухи невимушені, емоційно забарвлені.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує рухи, але іноді наштовхується на інших дітей під час вільного бігу по залі, рухи не завжди чіткі та впевнені.

Низький рівень. У дитини відсутній емоційний відгук та бажання виконувати музично-ритмічні рухи, слабо орієнтується у просторі, має труднощі у відтворенні рухів.

4. Танцювальні рухи.

Гра з кольоровими хусточками

(українська народна мелодія в обробці Я. Степового)

Мета: перевірити вміння дітей передавати характер танцю рухами (танцювальний біг, каблучок, притупи, розведення рук, змахування хусточкою, разом із дорослими кружляння в колі).

Обладнання: різноколірні хусточки (за кількістю дітей).

Методика проведення гри. Педагог пропонує дітям (гру проводять з невеликою кількістю дітей) взяти в руки хусточки. Потім педагог змахує хусточкою і співом кличе дітей стати в коло:

Усі в коло скоріш біжіть,

Хусточки ви покажіть.

Хусточками помахемо,

Потанцюємо, заспіваємо.

Вихователь під музику показує танцювальні рухи, а діти повторюють.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує музично-ритмічні рухи; знає та правильно передає характер танцю рухами (каблучок, притупи, розведення рук, змахування хусточкою, разом із дорослими кружляння в колі), рухи невимушені, емоційно забарвлені.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує рухи, але танцювальні рухи не завжди чіткі та впевнені.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати танцювальні рухи, не має навичок виконання танцювальних рухів, порушена координація рухів.

2.2. Діагностика художнього розвитку у дітей з порушеннями зору

У тридев'ятому царстві в тридев'ятому государстві Казколяндії жили-були Король з Королевою. І була у них дочка-принцеса Казка.

Але ось одного разу в Казколяндії трапилася біда. На Казколяндію налетів злий чарівник і переплутав всі казки в місті. А на вхід в місто повісив 4 замки, і ключі сховав у скрині, а скрині сховав у казковому лісі. Засмучуються Король з Королевою і не знають, як їм повернути всі казки в Казколяндію. І вирішили вони тоді написати лист з проханням про допомогу до дітей в дитячий садок:

«Здрастуйте, діти. Жителям Казколяндії потрібна ваша допомога. На Казколяндію налетів злий чарівник і переплутав всі казки в місті. А на вхід в місто повісив 4 замки, і ключі сховав у скрині, а скрині сховав у казковому лісі. Жителі Казколяндії просять вас допомогти нам навести там порядок. Щоб потрапити в Казколяндію треба пройти через казковий ліс і виконати завдання, за кожне завдання ви отримаєте ключ, який допоможе відкрити замок в Казколяндію».

Вправа «Зупинка Палац казок»

Мета: виявити інтерес дітей до казок, оцінити багатство «казкового» досвіду, вивчити інтерес до слухання, розповідання і розігруванню казок, дослідити вміння виразно переказувати казки, визначити своєрідність знань про особливості казкового жанру (типових героїв, сюжетах, засобах виразності, виховної цінності), виявити особливості розуміння засобів лексичної виразності казкового тексту.

Методика проведення: «Діти, подивіться ми з вами стоїмо біля палацу казок для того щоб в нього потрапити ми повинні відкрити 3 замки, кожен відкривається, якщо відповіси на питання:

Молодший та середній дошкільний вік

- а) які ви знаєте казки? (Перший замок відкритий!)
- б) яка ваша улюблена казка? (Другий замок відкритий!)
- в) який улюблений герой (персонаж) казки? (Третій замок відкритий!)

Критерії оцінювання:

Високий рівень: діти самостійно називають казки і виділяють з поміж названих свою улюблену, можуть виокремити серед всіх відомих їм персонажів – улюбленого.

Середній рівень: діти називають казки і виділяють з поміж названих свою улюблену, можуть виокремити серед всіх відомих їм персонажів – улюбленого з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Старший дошкільний вік

а) з яких слів починаються казки? (Перший замок відкритий!)

б) якими словами закінчуються казки? (Другий замок відкритий!)

в) особливі «казкові» слова і вирази які ти знаєш? (Третій замок відкритий!)

Ось ми й потрапили в палац казок. Ми опинилися в головному залі Палацу Казок, в якому знаходиться скриню з ключем від замка в Книгоград. Але що б відкрити скриню нам треба розповісти уривок з твоєї самої улюбленої казки так виразно, щоб все яскраво уявлялося.

Завдання для дітей розповісти уривок з кази.

Скриня відкрився і ми дістали ключ. «Нам пора виходити з Палацу! Що ж робити: ворота знову закрилися! ».

Їх можна відрити, якщо назвеш героїв, які живуть:

Вправа «Де живуть Герої»

а) У Башті страху (Згадай персонажів, які здійснюють злі вчинки і тримають у страху інших героїв).

б) У Чудової вітальні (Назви чарівників, фей, чаклунів з різних казок).

в) У Залі доброти (Кого з казкових героїв ти вважаєш самими добрими?).

г) У Лицарському залі (Кого з казкових героїв ти вважаєш найбільш сміливими?).

Критерії оцінювання:

Високий рівень: характерний яскраво-позитивний емоційно-усвідомлений інтерес до казок. Дитина самостійно називає улюблені казки. Проявляє активний інтерес до слухання, розповідання казок. Охоче переповідає казку, зберігаючи сюжет, передаючи образи героїв, використовуючи засоби інтонаційної виразності. Прагне зберегти характерну лексику, використовує типові засоби виразності. Знає і розуміє особливості казкового мови, прагнути пояснити їх, відзначаючи його красу і образність.

Середній рівень: інтерес до казок виражений досить яскраво, мотивується захопливістю сюжету, наявністю чудес і чарівництва. Дитина називає 3-4 знайомі казки, виділяє улюблену, виявляючи інтерес до її змісту і героїв. Висловлює інтерес до слухання, розповідання казкових текстів, сумнівається в можливості придумати казку самостійно. Знає багатьох героїв, розуміє, але не завжди може пояснити їх функції в казках. Вибирає для переказу більш цікаві казки, але обмежується розповіданням короткого фрагмента. За допомогою дорослого пояснює характерні особливості казкового стилю.

Низький рівень: характерно загально позитивне не мотивоване ставлення до казок. Називає 1-2 знайомі казки. Висловлює позитивне ставлення до слухання казок, але сумнівається в достатності особистого досвіду для їх розповідання, зізнається, що не вміє вигадувати казки. Потрібна допомога дорослого при назві казкових героїв різних типів. Вибирає для переказу прості короткі казки. Характерне маловиразне виконання. Звучання голосу одноманітно-оповідальне. Фрагментарно використовує найбільш традиційні засоби лексичної виразності. Не може пояснити значення засобів лексичної виразності казки.

Ми впоралися з 1 завданням і можемо вирушати далі в подорож по казковому лісі. Йдемо далі

Вправа «Квітка галявина»

Мета: вивчити особливості розуміння ідеї літературного твору, вміння встановлювати зв'язки, робити висновки; виявити особливості емоційно-

образного сприйняття розповіді; вивчити особливості розуміння жанрових відмінностей розповіді.

Методика проведення: Вихователь звертається до дітей: «Подивіться ось ми з вами, і дійшли до Квіткової галявини, але щоб на неї потрапити нам треба знайти незвичайну квітку-загадку.

Цю квітку ми знайдемо якщо відгадаємо загадки:

Молодший дошкільний вік

Голодна – мукає, сита – жує,

Всім дітям молоко дає.

(Корова)

Хто нам пісеньку таку

Весь час співає: «Ку-ку-рі-ку!»?

(Півник)

Довгий, зелений, Добрий солоний,

Добрий і сирий. Хто він такий?

(Огірок)

Середній дошкільний вік

Не гавкає, не кусає,

А до хати не пускає.

(Замок)

Завжди у роті, а не проковтнеш.

(Язик)

Сам чорний, та не ворон,

Є роги, та не бик, Шість ніг без копит.

(Рогатий жук)

Старший дошкільний вік

Хвіст трубою, спритні ніжки —

Плиг із гілки на травичку!

Носить все вона горішки

В золоту свою скарбничку.

(Білка)

Дуже я потрібна всім –

І дорослим, і малим.

Всіх я розуму учу,

А сама завжди мовчу.

(Книга)

Що за віконце чарівне,

Яке мені показує мене.

(Дзеркало)

Критерії оцінювання:

Високий рівень: діти самостійно відгадують загадки без додаткових підказок дорослого.

Середній рівень: діти відгадують загадки з підказками дорослого.

Низький рівень: у дітей відсутнє бажання відгадувати загадки, діти не виконують завдання навіть з допомогою дорослого.

Вправа «В саду»

Мета: : вивчити особливості розуміння ідеї літературного твору, вміння встановлювати зв'язки, робити висновки; виявити особливості емоційно-образного сприйняття розповіді; вивчити особливості розуміння жанрових відмінностей розповіді.

Методика проведення:

Подивіться в самій центрі галявинки скриня, в якій лежить ключ від Казколяндії, але щоб його відкрити, нам потрібно уважно послухати твір і правильно відповісти на питання.

«Іван вихопив у своєї маленької сестрички Тоні ляльку і поскакав з лялькою по саду. Тоня стояла і плакала. Вибіг з будинку старший брат Сергій. Серьожі здалося, що це весело бігати з лялькою по саду, і він відняв у Івана ляльку. Іван побіг скаржитися до батька, а батько сидів біля вікна і все бачив».

Бесіда після читання:

Молодший дошкільний вік

Сподобалася тобі історія?

Чому Таня заплакала?

Хто з дітей сподобався?

Середній дошкільний вік

Що ж сказав Івану батько?

Чому він так міг сказати?

Чому Сергійко зміг відняти всі іграшки у Івана?

Старший дошкільний вік

Уяви собі, що ти опинився в цьому дворі і все бачив. Що б ти зробив?

Як ти думаєш, казка це чи розповідь?

Чому ти так думаєш?

Критерії оцінювання:

Високий рівень: аргументовано відповідає на питання, розуміє основну ідею оповідання, емоційно ставиться до описуваної події, розуміє емоційну роль слова у творі.

Середній рівень: відповідає на питання, не до кінця розуміє ідею оповідання, нейтрально ставиться до подій.

Низький рівень: неправильно відповідає на запитання, до описуваних подій байдужий, не усвідомлює емоційної ролі слова у творі.

Вправа «Підводне царство»

Мета: виявити літературний досвід дітей, вивчити інтерес до різних видів діяльності на основі літературного тексту, визначити ставлення дітей до ролі батьків в їх літературному розвитку.

Обладнання: сюжетні картинки (бібліотека, книги, книжкова полиця, театр, електронна книжка, книгарня); дитина розглядає книгу, дорослий читає книгу дитині, дитина дивиться мультики, дитина грає в комп'ютерні ігри.

Методика проведення: Діти, подивіться ми з вами дійшли до Підводного царства. Спуститися в підводне царство нам допоможе русалка.

Русалка: «Я знаю, діти, що ви йдете в Казколяндію і вам потрібно знайти ключі віднеї. Ключ від Казколяндії знаходиться в скрині у повелителя морів, річок та озер бога Нептуна. Я можу вас відвести до нього, але для цього ви повинні виконати моє завдання. Ви згодні?»

Назви картинки, які ти бачиш?

Із завданням ви впоралися і потрапили в підводне царство до Нептуна. Для того щоб відкрити скриню і дістати ключ, тобі треба вибрати одну картинку з чотирьох, яка тобі подобається найбільше і пояснити чому ти її вибрав:

1. Дитина самостійно розглядає книгу
2. Дитині книжку читає дорослий
3. Дитина дивиться мультфільм (казку)
4. Дитина грає в комп'ютерні ігри.

Молодці, ви змогли відкрити скриню і дістати ключ, але щоб тобі тепер потрапити назад в казковий ліс треба побудувати сходи, які виведуть з підводного царства, а для цього треба закінчитиречення:

1. Мені частіше читають книги (де?)
2. Книги мені читає (хто?)
3. Вдома у мене більше книг (яких?)
4. Після того як я прослухав казку (оповідання), я люблю її (малювати, ліпити)

Критерії оцінювання:

Високий рівень: літературний досвід дитини досить багатий і різноманітний, що свідчить про серйозне ставлення до літератури і літературного розвитку в сім'ї. Члени сім'ї проявляють до книг стійкий інтерес, розвиваючи його і у дошкільника, постійно читаючи йому книги. За словами дитини: вдома є бібліотека, для неї виділено спеціальне місце, поруч розташовані полиці з дитячими книгами, яких теж достатня кількість. Книги

для дорослих і дітей постійно поповнюються. Вдома є спеціальне місце для читання та обговорення книг. Дитина любить слухати читання дорослих, сама ж – роздивлятися книгу, У сім'ї є добірка аудіо та відео засобів для ознайомлення з літературними творами.

Середній рівень: для дитини характерно загально-позитивне ставлення до слухання книг і спільне «читання» з батьками. У сім'ї дитині читають книги досить часто, але не постійно. Місцем для читання є диван, ліжко дитини або будь-яке інше «випадкове» місце. Бібліотека з книгами для дорослих набагато багатша дитячої бібліотеки, для якої виділено місце поряд з іграми та іграшками дитини. Дитині подобається слухати читання дорослих, але, за її визнанням, набагато частіше вона дивиться телевізор.

Вправа «Казкова печера»

Мета: з'ясувати уявлення дітей про значення ілюстрацій в книгах і про ілюстраторів дитячих книг, визначити досвід дитини з порушмалюванні за змістом літературних текстів, визначити ставлення дітей до творчої мовленнєвої діяльності, з'ясувати вміння дитини ілюструвати знайомий літературний твір (визначати задум, виконувати малюнок, пояснювати і оцінювати його, прогнозувати подальшу роботу над реалізацією задуму).

Методика проведення: «Діти, подивіться ось ми з вами, і дійшли до Казкової печери. Але вхід до печери закритий дверима,

Завдання: щоб її відкрити, треба придумати казкову назву персонажам і казку про героїв.

Ви впоралися із завданням, двері відчинилися, і ми увійшли в печеру, де захований скриню. Для того щоб відкрити скриню і дістати ключ, треба відповісти на питання:

1. Хто малює картинки у дитячих книжках?
2. Навіщо в книжках потрібні ілюстрації?
3. Що можна зобразити на ілюстрації до казки?

Молодці, ви змогли відкрити скриню і дістати ключ, але щоб тепер потрапити назад в казковий ліс ми станемо художниками - ілюстраторами і будемо малювати ілюстрацію до своєї улюбленої казки.

Критерії оцінювання:

Високий рівень: розуміє і аргументовано пояснює значення ілюстрацій у книзі; має значний досвід малювання за літературним творам; висловлює активне бажання малювати за літературним творам; словесно представляє 2-3 варіанти задуму ілюстрацій до казки; впевнено пояснює, об'єктивно оцінює своє зображення і прогнозує можливе продовження роботи; проявляє інтерес до твору казок; самостійно пише казку з характерними ознаками жанру.

Середній рівень: дає загальні судження про необхідність ілюстрацій (потрібні, щоб красиво було); має обмежений досвід малювання за літературним творам; висловлює фрагментарне бажання малювати за літературним творам; словесно представляє 1-2 варіанти задуму ілюстрацій до казки, але не може пояснити своє зображення; погоджується придумати казку після прикладу дорослого; жанрових переваг не виявляє; складає схематичну казку з опорою на наочність.

Низький рівень: визначає тільки факт необхідності ілюстрацій, але обґрунтувати не може; заперечує досвід малювання по літературним творам; не висловлює бажання малювати за літературним твором; спроба самостійного письменництва невдала навіть за наявності наочності.

Вправа «Козколяндія»

Мета: з'ясувати уявлення дітей з порушеннями зору про значення ілюстрацій в книгах і про ілюстраторів дитячих книг, визначити досвід дитини в малюванні за змістом літературних текстів, визначити ставлення дітей до творчої мовленнєвої діяльності, з'ясувати вміння дитини ілюструвати знайоме літературний твір (визначати задум, виконувати малюнок, пояснювати і оцінювати його, прогнозувати подальшу роботу над реалізацією задуму).

Методика виконання: Діти, подивіться ось ми з вами, і дійшли до Казколяндії. Нам треба відкрити замки. У нас з вами є ключі давайте спробуємо їх відкрити (діти натискають на ключі і всі 4 замку відкриваються, і раптом з'являється ще один замок).

Діти, злий чарівник приготував для нас ще один замок, який ми зможемо відкрити, тільки якщо розповімо про Казколяндію.

1. Як ви думаєте, що таке Казколяндія?
2. Які казки там можуть жити?
3. Що можна сказати про книгу по її обкладинці?

Молодці, ви впоралися і з цим завданням, замок відкрився, і ми тепер можемо потрапити в Казколяндію.

Молодці ви впоралися з усіма завданнями і допомогли жителям Сказкограда. Жителі казкового королівства говорять велике спасибі дітям за допомогу в порятунку Королівства! І хочуть подарувати вам чарівну книгу-заклинань, яка допоможе вам повернутися назад у дитячий садок. Але перед тим як ви підете додому скажіть нам, яке випробування для вас було найскладніше, а яке найлегше, що вам найбільше сподобалося в Казколяндії і хотіли б ще до нас повернутися.

Критерії оцінювання:

Високий рівень: літературний досвід дитини з порушеннями зору досить багатий і різноманітний. Інтерес до книг більш стійкий, усвідомлений і вмотивований. Дитина воліє твори певного виду, жанру чи тематики. Прагне пояснити свій вибір. Показує знання деяких жанрових особливостей літературних текстів, особливо улюблених. Охоче і емоційно бере участь в завданні, задає питання на з'ясування позиції дорослого по темі.

Середній рівень: для дитини характерно загально-позитивне, недостатньо усвідомлене ставлення до літератури. Читацькі інтереси більш різноманітні, але не глибокі і слабо мотивовані. Дитина називає по 1-2 приклади літературних текстів. Знання про видах і жанрах фрагментарні і не

завжди адекватні. В ході виконання завдань дитина починає цікавитися темою, задає дорослому питання, прагне до спільного обговорення.

Низький рівень: виявляється в бідності літературного досвіду дитини, відсутність у неї вираженого інтересу до літератури. Дитина насилу називає знайомі книги, іноді обмежуючись формулюванням «про те, як ...», «де цей герой був». Не знає жанрів літератури. Розрізняє казку, розповідь і вірші на інтуїтивному рівні, пояснити їх відмінностей не може. Перевагу віддає одному виду літератури, як правило, казкам. Дитина без особливого інтересу бере участь у завданні, відволікається, прагнути перейти до наступної «зупинці» на карті.

2.3. Діагностика зображувального розвитку у дітей з порушеннями зору

Діагностика малювання

Вправа «Домалюй»

Молодший дошкільний вік

Мета: визначити рівень розвитку творчої уяви, вміння правильно тримати олівці (пензлик) під час малювання.

Обладнання: аркуш паперу А-4 з зображеними на ньому геометричними фігурами: коло, квадрат, трикутник, кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: Вихователь звертається до дітей: «Діти, на кожній картці намальовані фігури коло, квадрат, трикутник. Ви зараз станете чарівниками і перетворите ці фігури в будь-які предмети. Для цього домалюйте все, що захочете, але так, щоб я могла зрозуміти, що ви намальовали. Ви можете домальовувати як всередині контура фігури, так і за її межами.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання і перетворює кожну геометричну фігуру на знайомий їй предмет без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання і перетворює геометричні фігури за вибором на знайомий їй предмет з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Середній дошкільний вік

Мета: визначити рівень розвитку творчої уяви, вміння правильно тримати олівці (пензлик) під час малювання.

Обладнання: аркуш паперу А-4 з зображеними на ньому геометричними фігурами: коло- 2, квадрат- 2, трикутник -2, кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: Вихователь звертається до дітей: «Діти, на кожній картці намальовані по дві геометричні фігури кола, квадрати, трикутники. Ви зараз станете чарівниками і перетворите ці фігури в будь-які предмети. Для цього домалюйте все, що захочете, але так, щоб я могла зрозуміти, що ви намальовали. Ви можете домальовувати як всередині контура фігури, так і за її межами.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання і перетворює кожну геометричну фігуру на знайомий їй предмет без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання і перетворює геометричні фігури за вибором на знайомий їй предмет з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Старший дошкільний вік

Мета: визначити рівень розвитку творчої уяви, вміння правильно тримати олівці (пензлик) під час малювання.

Обладнання: аркуш паперу А-4 з зображеними на ньому геометричними фігурами: коло-3, квадрат-3, трикутник-3, кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: Вихователь звертається до дітей: «Діти, на кожній картці намальовані геометричні фігури кола, квадрати, трикутники. Ви зараз станете чарівниками і перетворите ці фігури в будь-які предмети. Для цього домалюйте все, що захочете, але так, щоб я могла зрозуміти, що ви намальовали. Ви можете домальовувати як всередині контура фігури, так і за її межами.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання і перетворює кожну геометричну фігуру на знайомий їй предмет без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання і перетворює геометричні фігури за вибором на знайомий їй предмет з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Вправа «Розфарбуй повітряні кульки»

Молодший дошкільний вік

Мета: перевірити знання дітьми основних кольорів та вміння підбирати колір у відповідності до зображуваного предмета.

Обладнання: на білому аркуші А-4 зображені: вишні, огірок, хмаринка, сонечко, кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: вихователь пропонує дітям розфарбувати зображені предмети таким чином: вишні – червоним, огірок – зеленим, хмаринку – синім, сонечко – жовтим.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання і правильно підбирає відповідні кольори до предметів без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, підбирає відповідні кольори з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Сердній дошкільний вік

Мета: перевірити знання дітьми кольорів та вміння підбирати колір у відповідності до зображуваного предмета.

Обладнання: на білому аркуші А-4 зображені: вишні, огірок, хмаринка, сонечко, кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: вихователь пропонує дітям розфарбувати зображені предмети.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання і правильно підбирає відповідні кольори до предметів без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, підбирає відповідні кольори з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Старший дошкільний вік

Мета: перевірити знання дітьми кольорів та вміння підбирати колір у відповідності до зображуваного предмета.

Обладнання: білий аркуш А-4, кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: Вихователь пропонує намалювати дітям: вишні, огірок, хмаринку, сонечко та розфарбувати їх відповідними кольорами.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, малює названі об'єкти вчителем, правильно підбирає відповідні кольори до предметів без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, підбирає відповідні кольори з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Вправа «Казковий птах»

Молодший дошкільний вік

Мета: перевірити вміння створювати казкові образи, розвиток почуття композиції, вміння розробляти зміст зображення.

Обладнання: на білому аркуші А-4 зображений казковий птах (тіло, голова, хвіст, лапки), кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: Вихователь пропонує дітям прикрасити птаха незвичайно красивим пір'ям.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання розфарбовує птаха різними кольорами без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, підбирає кольорову палітру з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Сердній дошкільний вік

Мета: перевірити вміння створювати казкові образи, розвиток почуття композиції, вміння розробляти зміст зображення.

Обладнання: на білому аркуші А-4 зображений казковий птах (тіло, голова, хвіст, лапки), кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: Вихователь пропонує дітям прикрасити птаха незвичайно красивим пір'ям.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, розфарбовує птаха різними кольорами без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, підбирає відповідні кольори з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Старший дошкільний вік

Мета: перевірити вміння створювати казкові образи, розвиток почуття композиції, вміння розробляти зміст зображення.

Обладнання: білий аркуш А-4, окремо на аркуші зображені частини тіла птаха (тіло, голова, хвіст, лапки), кольорові олівці або фарби.

Методика проведення: Вихователь пропонує дітям пропонує дітям з даних частин тіла намалювати казкового птаха та прикрасити його незвичайно красивим пір'ям.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, малює казкового птаха з усіх запропонованих частин тіла, розфарбовує птаха різними кольорами без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, малює казкового птаха та підбирає відповідні кольори з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Діагностика ліплення

Молодший дошкільний вік

Вправа «Колобки»

Мета: виявити вміння працювати з пластичним матеріалом (глина, пластилін, солоне тісто).

Обладнання: пластилін (глина, солоне тісто).

Методика проведення: Вихователь пропонує дітям разом з нею виконувати рухи і виліпити колобок.

«Діти, давайте пригадаємо казку про колобка. З чого бабуся випекла колобка?» (Правильно, з тіста) «Зараз ми всі з вами спробуємо виліпити колобок. Для цього беремо до рук жовтий пластилін (глину, солоне тісто) та ві відокремлюємо від великого шматка такий, якого розміру буде в нас колбок. Тепер нам потрібно розкотити круговими рухами, утворюючи кульку цей пластилін. Як бачите, вийшов колобок. Залишилося йому зробити очі, ніс та рота. Для цього ми з вами відщипуємо ще тісто (пластилін) і повздовжніми рухами ліпимо інші деталі для колобка. От колобок готовий».

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, вміє відокремлювати від великого шматка дрібні шматочки, розкочувати їх круговими та поздовжніми рухами без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, вміє відокремлювати від великого шматка дрібні шматочки, розкочувати їх круговими та поздовжніми рухами з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Середній дошкільний вік

Вправа «Колобки»

Мета: виявити вміння працювати з пластичним матеріалом (глина, пластилін, солоне тісто).

Обладнання: пластилін (глина, солоне тісто).

Методика проведення: Вихователь пропонує дітям разом з нею виконувати рухи і виліпити колобок.

«Діти, давайте пригадаємо казку про колобка. З чого бабуся випекла колобка?» (Правильно, з тіста) «Зараз ми всі з вами спробуємо виліпити колобок. Для цього беремо до рук жовтий пластилін (глину, солоне тісто) та ві відокремлюємо від великого шматка такий, якого розміру буде в нас колбок. Тепер нам потрібно розкотити круговими рухами, утворюючи кульку цей пластилін. Як бачите, вийшов колобок. Залишилося йому зробити очі, ніс та рота. Для цього ми з вами відщипуємо ще тісто (пластилін) і повздовжніми рухами ліпимо інші деталі для колобка. От колобок готовий».

Далі вихователь пропонує дітям самостійно виліпити пеньок, на якому сидітиме колобок.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, вміє відокремлювати від великого шматка дрібні шматочки, розкочувати їх круговими та поздовжніми рухами без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, вміє відокремлювати від великого шматка дрібні шматочки, розкочувати їх круговими та поздовжніми рухами з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Старший дошкільний вік

Вправа «Колобки»

Мета: виявити вміння працювати з пластичним матеріалом (глина, пластилін, солоне тісто).

Обладнання: пластилін (глина, солоне тісто).

Методика проведення: Вихователь показує дітям як ліпити колобка, діти мають повторити все самостійно.

«Діти, давайте пригадаємо казку про колобка. З чого бабуся випекла колобка?» (Правильно, з тіста) «Зараз ми всі з вами спробуємо виліпити колобок. Для цього беремо до рук жовтий пластилін (глину, солоне тісто) та ві відокремлюємо від великого шматка такий, якого розміру буде в нас колбок. Тепер нам потрібно розкотити круговими рухами, утворюючи кульку цей пластилін. Як бачите, вийшов колобок. Залишилося йому зробити очі, ніс та рота. Для цього ми з вами відщипуємо ще тісто (пластилін) і поздовжніми рухами ліпимо інші деталі для колобка. От колобок готовий. А ще для колобка потрібно виліпити пеньок, на якому він сидітиме.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, вміє відокремлювати від великого шматка дрібні шматочки, розкочувати їх круговими та поздовжніми рухами без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, вміє відокремлювати від великого шматка дрібні шматочки, розкочувати їх круговими та поздовжніми рухами з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Діагностика аплікації.

Молодший дошкільний вік

Вправа «Посуд для лисички та журавля»

Мета: виявити вміння створювати візерунки, підбирати кольори, форми відповідно до зразка.

Обладнання: площинні форми посуду (гличик, тарілка), готові форми квітів, листя, кружечки, ножиці, клей, пензлики, серветки, підкладні клейонки.

Методика проведення: Вихователь звертається до дітей: «Я знаю, всі ви дуже любите слухати казки і особливо українські народні. Давайте пригадаємо деякі з них. (Відповіді дітей). Сьогодні, я думаю, вам буде приємно ще раз почути улюблену казку «Лисичка і Журавель». Але в народі кажуть: «Краще один раз побачити, ніж десять разів почути», – отже, якщо подивитися казку на фланелеграфі, – це буде значно цікавіше, ніж просто послухати. Персонажів казки («Лисичку» та «Журавля») я вже підготувала, однак, для показу немає відповідного посуду, (пригадуєте, з якого посуду пригощалися герої казки?). Чи ви погодитеся допомогти мені виготовити атрибути для театру (гличики та тарілочки)?

Розгляд зразків українського посуду, візерунків розпису.

Обговорення змісту роботи, добір необхідних елементів для складання візерунків.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, створює візерунки із заготовок відповідно до зразка, вміє користуватися клеєм, пензлем без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, створює візерунки із заготовок відповідно до зразка, користується клеєм, пензлем з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Середній дошкільний вік

Вправа «Подорож по морю»

Мета: виявити вміння тримати ножиці та вирізати по прямій лінії, вирізати круг з квадрата, створювати аплікації з геометричних фігур.

Обладнання: аркуш паперу для тла формату А4 синього чи блакитного кольору, намальовані на папері геометричні фігури (квадрат, прямокутник, коло) різного кольору та розміру, ножиці, клей, пензлики, серветки, підкладні клейонки.

Методика проведення: Вихователь звертається до дітей: «Наша Даринка з подорожі до Чорного моря привезла подарунок – велику мушлю. Якщо її прикласти до вуха, кажуть, буде чути шум моря... А чи їздили ви, діти до моря? На чому ви туди дісталися, яким транспортом? (Відповіді дітей). Напевно, ви бачили, чим користуються люди, щоб пересуватися по воді? (Відповіді дітей) Човни, кораблі, катери, яхти, вітрильники – це водний транспорт. На жаль, не всі діти мали можливість побачити море та покататися на човні. Давайте влаштуємо уявну подорож. Зробимо собі човни та пустимося по морю, послухаємо крики чайок, плескіт морських хвиль та пісню вітру.

Вихователь показує, як з простих геометричних фігур можна зробити кораблик. Діти мають самі вирізати намальовані на папері геометричні фігури після показу вихователя та наклеїти їх на картон.

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, правильно тримає ножиці, вирізає потрібні фігури, акуратно наклеює їх без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, тримає ножиці, вирізає потрібні фігури, наклеює їх з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Старший дошкільний вік

Вправа «Зроби аплікацію»

Мета: виявити наявність інтересу, вміння дітей задумувати образ, наявність самостійних навичок і вмінь в аплікації, якість вироблених розрізів (рівно по задуманій лінії, по прямій, амплітуда рухів і т. д.)

Обладнання: аркуші кольорового паперу, ножиці, клейонка для наклеювання елементів аплікації, клей, кисть для клею, підставку для кисті, серветку для промачивання виробу.

Методика проведення: для проведення діагностики попередньо на окремому столі розташовані інструменти для роботи над аплікацією.

Вихователь каже: «У вас на столі лежать знайомі вам інструменти. З їх допомогою потрібно зробити аплікацію, яку захочете, все що бажаєте можете зобразити».

Критерії оцінювання

Високий рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, правильно тримає ножиці, використовує різноманітні прийоми, правильно розміщує і наклеює готові форми на аркуш паперу без допомоги дорослого.

Середній рівень. Дитина з бажанням виконує завдання, використовує різноманітні прийоми, розміщує і наклеює готові форми на аркуш паперу з допомогою дорослого.

Низький рівень. У дитини відсутнє бажання виконувати завдання, дитина не виконує його навіть з допомогою дорослого.

Розділ III. МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

3.1. Методи виховання і навчання на музичних заняттях

Музичне виховання дітей з порушеннями зору – важливий засіб формування їхньої особистості і всебічного розвитку. Музика безпосередньо впливає на емоційну сферу, стимулює пізнавальну активність, пробуджує творчі здібності дитини з порушеннями зору.

Діти з порушеннями зору від самого народження проявляють реакції завмирання на музику, відчують ритм, реагують на силу звучання тощо. Почуття любові до когось, до чогось закладається і розвивається у дитини через її переживання, через емоційне ставлення до того чи іншого явища, людини, предмета. Джерелом усіх переживань дитини є її діяльність, спілкування з навколишнім світом. Проте емоційний розвиток дитини з порушеннями зору є ще ситуативними, бурхливими і нестійкими. Розвивати і формувати емоції допоможе музичне виховання і навчання через різні свої види: слухання, виконання і творчість. Тобто музика може керувати розвитком емоцій дитини з порушеннями зору.

Музичне виховання в дитячому садку і має розвивати, поглиблювати, вдосконалювати музичні та творчі задатки дітей з порушеннями зору, збагачувати їхній духовний світ. Музика для дитини з порушеннями зору – це світ радісних переживань. Щоб відкрити двері перед дитиною в цей світ, потрібно розвивати у неї здібності, передусім музичний слух та емоційний відгук. Естетичний розвиток дитини виявляється у її ставленні до навколишнього світу. Саме тому під естетичними почуттями треба розуміти, які емоції викликають у дітей з порушеннями зору предмети і явища навколишнього світу, переживання і усвідомлення їх з точки зору краси, добра, правди. Діти мають насолоджуватися не тільки природою, творами мистецтва, а й красою людських стосунків і вчинків. Розвиток емоційної сфери дітей з порушеннями зору – це складний процес, оскільки діти цієї категорії ще не усвідомлюють свої переживання, вони не вміють зіставляти

їх, не розрізняють тонкі психологічні стани людей за мімікою, пантомімікою, позою, жестом, інтонацією.

Як інтегративний предмет музика в дитячому садку органічно поєднує в собі доступні для дітей з порушеннями зору види музичної діяльності, як слухання мелодій, співи, рухи під музику та гру на інструментах.

Широке повсякденне залучення дітей з порушеннями зору до різноманітних видів музичної діяльності є обов'язковою умовою розвитку у них творчих здібностей. Тому головною особливістю організації музичних занять має бути комплексний підхід. Так мають створитися передумови для вирішення двох взаємопов'язаних завдань: використання різних видів доступної дітям з порушеннями зору діяльності (предметної, зображувальної, мовної тощо) під час музичних ігор-занять і широке застосування навичок і знань, набутих дітьми даної категорії в процесі музичного виховання не лише на заняттях, а й у побуті.

Залучення до музичного мистецтва як фактору чуттєвого пізнання навколишньої дійсності дитини з порушеннями зору є усвідомленою необхідністю. Ушкодження зорового аналізатора або повне його виключення призводить до порушення взаємозв'язків із середовищем, фрагментарості сприймання об'єктів навколишньої дійсності. Вади зору негативно впливають на розвиток психічних процесів, мовлення (спричиняючи вербалізм), духовної сфери; сприяють прояву негативних рис особистості (егоїзму, замкненості, занурення у власний дефект, появі утриманських настроїв тощо). Зорова депривація також негативно позначається на рівні розвитку почуття музичного ритму й музично-ритмічних рухів.

Слід відмітити, що корекційні можливості музики, музичного ритму й музично-ритмічного виховання дітей з порушеннями зору лише частково відображено в науково-методичних працях. Так, О. Сльнікова, В. Кручиніна, Л. Куненко, Н. Остапенко, В. Ремажевська, В. Феоктистова відмічали, що для дитини, яка розвивається в умовах зорової депривації, музика є тим додатковим, емоційно насиченим джерелом пізнання й диференціації

різнобарвних звуків оточуючого світу, який допомагає певною мірою компенсувати й коригувати їхні недосконалі уявлення про образи довкілля та емоційні характеристики через зміст музичних творів і комплекс засобів музичної виразності.

Л. Куненко зазначала, що багатофункціональність музичного мистецтва і його корекційно-розвивальний потенціал допомагає природно, ненав'язливо, коректно не лише коригувати розвиток і пов'язані з ним утруднення, а й попереджувати певні вторинні прояви. Сааме спеціальна організація процесу музичного виховання дошкільників з порушеннями зору забезпечить нормалізацію музичного розвитку дітей і пов'язаних з ним креативних здібностей. Це суттєво полегшить процес їхньої інтеграції в колектив здорових однолітків.

І. Гудим доведено використання музичного матеріалу для формування невербальних засобів спілкування, що дієво допомагає дошкільникам з порушеннями зору не лише оволодіти навичками невербальної поведінки, але й сприяє розвитку емоційної чуттєвості, формуванню творчих здібностей дитини.

Під час музичного виховання в дітей з порушеннями зору відбувається повна або часткова перебудова аналізаторних систем задяки таким якостям сенсорної організації людини, як пластичність і динамічність. Зокрема, у сліпих формуються тактильно-кінестетично-слухові зв'язки сенсорної організації, а в оптико-вестибулярній системі відбувається заміна зорового компонента на руховий. Це означає, що повноцінний перехід зовнішніх впливів у внутрішні психічні процеси, що здійснюють сприймання та адекватне пізнання довкілля, можливий лише завдяки комплексному використанню збережених аналізаторних систем, їхнім компенсаторним властивостям. Увесь масив сенсорної інформації як постійного, різнобічного, синтзованого, інформативного джерела вражень, свідомо перетрансформує отриману інформацію в індивідуальний досвід дитини.

Корекційно-компенсаторний вплив музичного виховання на дошкільників з порушеннями зору є природньо-специфічною формою виправлення й компенсації неповноцінних уявлень про довкілля в дітей, які розвивалися в умовах зорової недостатності або ізоляції.

Корекційна спрямованість музичного виховання сприяє своєчасному виявленню та частковій або повній ліквідації прогалин і недоліків навчання завдяки системі корекційно-компенсаторних заходів, що спонукають дітей до використання інших збережених аналізаторів (дотику, слуху, нюху, смаку, кінестетичних відчуттів, залишків зору) та найбільш доступного (музично-звукового) виду діяльності, який сприймається збереженими слуховими модальностями.

Система музичного виховання дошкільників із порушеннями зору має реалізуватися у процесі засвоєння таких доступних видів музичної діяльності, як: сприймання музики, дитяче виконавство (спів, рухи під музику, музикування), музично-освітня діяльність, дитяча музично-творча діяльність. Застосування цих видів музичної діяльності у практиці роботи спеціальних дошкільних навчальних закладів для дітей з порушеннями зору сприяє розвитку музичних здібностей, корекції вторинних відхилень та активізації збережених аналізаторних систем за рахунок їх синтетичної роботи.

Одним із провідних видів музичної діяльності є *сприймання музики*. Процес сприймання музики представляє складну психічну діяльність, що поєднує пізнавальний і емоційний компонент. Сприймання музики дітьми з порушеннями зору передбачає активну діяльність, що включає спочатку накопичення музичних уявлень, а далі їх диференціацію і, лише після цього, формування ставлення до почутої музики. Ця робота пов'язана з тонкими переживаннями дитини, з умінням співставити образи оточуючої дійсності з музичними образами.

Музичне сприймання дошкільників з порушеннями зору формується у відповідності з характером порушення, при якому саме звук є однією з

знакових систем, що допомагає пізнати оточуючий світ. У поєднанні з тактильними відчуттями, а далі й словом, звуки формують уявлення дітей про оточуючу дійсність. Інтенсивне використання слуху дітьми з порушеннями зору як дистантного аналізатора, обумовлює більш тонку диференціацію звукових якостей довкілля. Тому процес цілеспрямованого музичного сприймання сприяє розвитку слуху, слухового зосередження, уваги, слухової пам'яті. Диференційоване слухове сприймання в дошкільників з порушеннями зору є центральною ланкою у слухо-рухових зв'язках і у просторовому орієнтуванні.

Іншим видом музичної діяльності є *дитяче виконавство*. Воно проявляється у співі, музично-ритмічних рухах, грі на дитячих музичних інструментах і передбачає здатність дитини виразно, безпосередньо й щиро передавати настрій, характер музики і власне ставлення до неї. Спів є складним процесом звукоутворення, що базується на координації слуху й голосу. Основними завданнями, що розв'язуються у процесі зазначеного виду діяльності, є розвиток музичного слуху й точності відтворення голосом висоти та тривалості звуків, динамічних і темпових відносин. У процесі співу особливо активно розвиваються основні музичні здібності дитини: емоційний відгук, музичний слух, почуття ритму, що особливо важливо для дітей з порушеннями зору.

Загостреність слухового сприймання дитини з порушеннями зору вже в дошкільному віці забезпечує достатньо ранній розвиток вокально-слухової координації, що, у свою чергу, створює основу в опануванні вокально-хоровими навичками. Сформованість співочої діяльності дошкільника з порушеннями зору не лише забезпечує формування його вокальної культури, але й згладжує вторинні відхилення в розвитку, розширює можливості використання співочих навичок у побуті, дозвіллевої діяльності, тим самим створюючи умови її соціальної адаптації. Співоча діяльність також допомагає поглибленню й регуляції дихання, укріпленню голосового апарату.

У процесі *музично-ритмічних рухів* розвиваються художньо-творчі здібності. Вони виявляються в індивідуальному втіленні образу, у придумуванні й комбінуванні рухів у танцях, хороводах, музичних іграх тощо. Сполучення музики та рухів удосконалює моторику, роблячи рухи плавними, координованими, виразними.

Для дітей із порушеннями зору формування музично-ритмічних рухів є важливим засобом орієнтування в оточуючому світі та в інформації. Руховий аналізатор у дітей з порушеннями зору лежить в основі вміння точно, економічно й правильно виконувати рухи в навчальній, трудовій і побутовій діяльності.

За допомогою *гри на дитячих музичних інструментах* у дітей з порушеннями зору формуються всі компоненти музичного слуху (тембровий, динамічний, ритмічний, мелодійний). Зазначимо, що музичний слух розвивається в осіб з порушеннями зору в основному тими ж темпами, що й у здорових. Однак є більш інтенсивне використання слуху як дистантного аналізатора, що сигналізує про простір, об'єкти і їх взаємодії, обумовлює формування більш тонких диференціювань звукових якостей навколишнього предметного світу.

Саме під час навчання гри на різних інструментах у дітей з порушеннями зору виробляється загострений слух, здатність до зосередженої слухової уваги, добре натренована слухова пам'ять. Слухові сприйняття й уявлення є джерелом взаємодії і центральною ланкою в слухо-рухових зв'язках.

Отже, розвиток слуху в дітей з порушеннями зору відіграє значну роль у створенні образу об'єкта зовнішнього світу, дозволяючи дистантно сприймати його характеристики та сприяє більш точному орієнтуванню в соціальному житті.

Гра на музичних інструментах також справляє потужний вплив на розвиток дрібної моторики пальців і кистей рук. Фізіологами доведено, що тренування пальців рук стимулює розвиток певних зон кори головного мозку, що, у свою чергу, впливає на розвиток мовлення, розумової

активності, логічного мислення, пам'яті, зорового й слухового сприйняття дитини з порушеннями зору, формує посидючість і вміння концентрувати увагу. Розвиток у дошкільників з порушеннями зору м'язової сили пальців провідної руки та координації рухів обох рук необхідні для подальшого оволодіння ними навичками письма. Розвинута дрібна моторика пальців і кистей рук сприятиме в подальшому оволодінню прийомами дактильного сприйняття об'єктів і вміння виконувати практичні дії за участю тактильно-рухового аналізатора, що дасть можливість дітям з порушеннями зору найбільш точно представляти предмети і простір та бути більш активними, допитливими в житті.

Музичне виховання як колективний вид діяльності в дошкільних закладах справляє потужний вплив на активізацію творчих здібностей дітей з порушеннями зору. Тому велике корекційне значення в роботі з дітьми з порушеннями зору має дитяча музично-творча діяльність (індивідуальна або колективна), новим продуктом якої є однорідна або синтетична музична композиція-імпровізація. Дитяча музична творчість, як синтетичний вид діяльності, може проявлятися в усіх видах музичної діяльності: у співі, музично-ритмічних рухах, ритміці, грі на дитячих музичних інструментах тощо.

Для дітей з порушеннями зору розвиток творчих здібностей сприяє формуванню повноцінної особистості, здатної активно реалізувати свою суб'єктивність у перетворенні світу і є запорукою успішної подальшої соціалізації і самореалізації.

Отже, корекційна спрямованість музичного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями зору передбачає не лише отримання елементарних знань з музичної грамоти, розвиток музичності дітей, виховання в них музичного смаку, а й часткову та повну ліквідацію прогалин у знаннях про довкілля, корекцію вторинних відхилень у загальному психофізичному розвитку та активізацію збережених аналізаторних систем за рахунок їх синтетичної роботи. Все це сприятиме подальшій соціальній

адаптації, інтеграції та самореалізації дитини з порушеннями зору в умовах сьогодення, що і є кінцевою метою корекційного навчання й виховання.

Особливості навчання співів дітей з порушеннями зору. Співи – основний вид музичної діяльності. Величезну роль у навчанні співам дітей з порушеннями зору відіграють навички сприйняття музики. Тому, в першу чергу, на музичних заняттях у дітей з порушеннями зору необхідно розвивати емоційну чуйність до музики, що в свою чергу сприятиме розвитку музичних здібностей. Під час співів діти з порушеннями зору навчаються музичній мові, що підвищує сприйнятливості до музики. У них формується здатність відчувати темброві висотні та ритмічні зміни в музиці.

Загальний розвиток дошкільників з порушеннями зору відбувається за рахунок вдосконалення процесів вищої нервової діяльності, що відображається на формуванні голосового апарату і на розвитку слухової активності. Проте голосовий апарат відрізняється крихкістю, він ще недостатньо розвинений, зв'язки короткі, звук дуже слабкий і посилюється він резонаторами. Низький резонатор у дітей з порушеннями зору розвинений слабкіше, ніж головний (верхній), тому голос у дітей несильний, хоча часом і дзвінкий, тому слід уникати форсування звуку, під час якого у дітей з порушеннями зору розвивається низьке, невластиве їм звучання.

Діти з порушеннями зору старшого дошкільного віку можуть співати вже в більш широкому діапазоні. Низькі звуки звучать більш напружено, тому в роботі з ними треба використовувати такі пісні, в яких зустрічається більше високих звуків. Зручними звуками для старшого дошкільного віку найчастіше є «фа-до». Саме в цьому діапазоні звучання найбільш легке, природне для дітей даної категорії.

Рівень музичного розвитку, рівень розвитку мелодійного слуху, музичної пам'яті, співочих навичок у дітей з порушеннями зорув дошкільному віці ще низькі. Деякі з них можуть вірно інтонірувати мелодію в межах 3-4 звуків, але є ще й ті, хто співає монотонно, низько чи високо, але фальшиво. Це ускладнює роботу педагога, який повинен врахувати

індивідуальні особливості кожної дитини на занятті та навчити кожну дитину співати досить чисто, щоб всі діти мали певний обсяг стійких співочих вмінь.

Незамінним засобом музичного розвитку є співання. Воно особливо сприяє вихованню слухової уваги, слухового самоконтролю, координації слуху і голосу, допомагає розрізняти висоту звуків. Через те активізація прийомів відбувається саме в такому напрямі.

Відомо, що діти ясельного і молодшого дошкільного віку (на початку року) здатні ритмічно правильно проспівати просту пісню, але не завжди можуть правильно відтворити інтонації. Найчастіше вони, наслідуючи дорослого, відтворюють кілька звуків правильно, інші звуки — тільки приблизно правильно і, нарешті, часто співають зовсім неточно. Ці вікові особливості наштовхнули деяких педагогів на думку про те, що важливо розвивати тільки «голосову» активність, бажання співати, а зовсім не якість співу.

Звичайно, викликати бажання співати, інтерес до співу неабияке завдання. Але, по-перше, переживання наберуть художнього характеру в тому разі, коли діти в ранньому віці звикатимуть до чистого співу, а по-друге, відомо, що розрізняти висоту звуків діти можуть уже в ранньому віці — на першому-другому році життя. Тож навіщо відмовлятися від розвитку мелодійного слуху і голосу в дво- і трирічному віці? Зрозуміло, що прийоми мають бути надзвичайно простими, вправи повторюватися багато разів. Очевидно, ще доведеться спеціально розробити найпростіші пісеньки, щоб підвести дітей спочатку до відтворювання найпростіших інтервалів. Доцільно створювати ці пісеньки так, щоб діти, прослухавши просту мелодію, могли проспівати два-чотири звуки, вже точно інтонуючи, наприклад, в кінці колискової підспівувати два звуки «баю-бай» (мала терція).

Як відомо, трирічна дитина відзначається великою здатністю до наслідування, мимовільністю, які пронизують усі її думки, почуття, дії. Це враховується в методичних прийомах, які застосовуються в роботі з нею. Ось

чому про самостійність та активність молодших дошкільнят говоримо і обмежено, і підкреслюючи велику їх своєрідність. Так, мимовільність дій весь час переборюється завдяки систематичним пропозиціям вихователя проспівати певним способом. А наслідування, властиве дітям, використовується, бо вони повинні старатися наблизитися до зразка співу дорослих. Але й на цьому етапі вихователь має запропонувати дитині проспівати самостійно, не показуючи, як це треба робити, а тільки «настроюючи» її на перші звуки.

Дошкільник повинен проспівати пісню, яка складається з багатьох звуків, підпорядкованих єдиному задумові. Це не завжди вдається йому добре. Через те, очевидно, доцільно використати прийоми, які допоможуть дитині правильно проспівати хоча б один-два звуки.

У роботі з дітьми з порушеннями зору в навчанні співу важливо використовувати *вправи на розвиток музичного слуху та голосу*. З огляду на особливості сприйняття дітей з порушеннями зору, потрібно орієнтуватися на *вправи у формі коротких пісень з ігровим змістом*. Такими вправами є маленькі пісеньки. Вправи відрізняються різноманітністю ладо-гармонійної забарвлення, мелодійних оборотів, яскравими музичними образами.

Співи є неодмінною частиною кожного музичного заняття у дошкільному навчальному закладі. Спів позитивно впливає на дитячий організм – зміцнює голосовий апарат, розвиває дихання, а також сприяє розвитку мовлення дітей з порушеннями зору, їхньої творчої фантазії, музичного слуху, відчуття ритму, музичної пам'яті.

Тому у вокальній роботі з дошкільниками з порушеннями зору музичний керівник має ставити перед собою такі *завдання*:

- розвивати природній голос кожної дитини, поступово розширюючи її діапазон;
- формувати у співацькі навички та вміння співати виразно;
- розвивати музичний слух;
- навчати співати під музичний супровід та без нього;

- допомагати дітям в імпровізації поспівок та невеличких пісень;
- навчити використовувати розучені пісні в різних видах музичної діяльності.

Основною вимогою до пісенного матеріалу на музичних заняттях з дошкільниками з порушеннями зору мають бути доступність тексту та художніх образів. Тематика пісень може бути різноманітною. Проте головне, щоб вона відповідала віку дошкільників, була їм зрозумілою та цікавою.

У підборі пісень для музичних занять музичний керівник насамперед повинен враховувати співочий діапазон своїх вихованців, оскільки для кожного віку характерні свої відмінності. Зокрема діапазон голосу у дітей:

- 2-3 років - мі-ля першої октави;
- 3-4 років - ре-ля першої октави;
- 4-5 років - ре-сі першої октави;
- 5-6 років - ре першої октави - до другої октави.

Процес навчання співу потребує особливої уваги з боку музичного керівника, адже під час співу діти з порушеннями зору вчать:

- стежити за своїм диханням, за правильним звукоутворенням та дикцією, чистотою інтонації, за ритмічним малюнком пісні тощо;
- прислухатися до виконання мелодії на фортепіано;
- порівнювати свій спів зі співом інших;
- злагоджено виконувати пісні під час колективного співу.

Щоб розв'язати ці завдання музичному керівнику знадобляться знання певних методичних прийомів, зокрема:

- застосування диригентського жесту під час роботи з дітьми з порушеннями зору над темпом та динамікою твору;
- показ напрямку руху мелодії за допомогою руки;
- виконання вокальних вправ та поспівок для покращення чистоти інтонування, для формування правильного звукоутворення та дихання;
- виконання різних ігрових вправ на покращення дикції та відчуття ритму.

Як правило, на кожному музичному занятті діти виконують 2-3 пісні. Але перш ніж розпочати розучувати нову пісню, музичний керівник має обов'язково виконати з дітьми вправи для розвитку голосу і слуху. І лише після цього можна розпочинати роботу над новою піснею.

Нова пісня розучується з дітьми у три етапи – упродовж 6-7 занять.

Перший етап – це ознайомлення дітей з новою піснею (перше заняття):

- вступна бесіда, ілюстрація пісні за допомогою наочних засобів;
- виразне та емоційне виконання пісні педагогом;
- бесіда з дітьми після ознайомлення з піснею, аналіз пісні;
- повторне виконання пісні педагогом.

Другим етапом в розучуванні пісні є оволодіння дітьми співацькими навичками (друге, третє, четверте та п'яте заняття). Для цього музичному керівнику потрібно:

- нагадати дітям нову пісню, емоційно виконати її під музику;
- провести роботу з дітьми над чистотою інтонації (пофразне розучування мелодії пісні);
- розучити з дітьми текст пісні, провести роботу над дикцією;
- розвивати правильне звукоутворення у дітей під час співу;
- провести роботу над вокальним диханням;
- простежити, щоб діти виконували пісню у правильному темпі та ритмі;
- провести роботу над співом дітей усією групою.

Третій етап – це закріплення та повторення пісні (шосте, сьоме заняття). На цьому етапі діти демонструють:

- художньо-виразне та емоційне виконання пісні під музичний супровід;
- спів пісні хором, групою дітей або сольне виконання пісні під музичний супровід.

Особливості сприймання музики дошкільниками з порушеннями зору.

Сприймання музики дитиною з порушеннями зору у дошкільному закладі відбувається під час музичних занять та у повсякденні. Робота зі

слухання музики має спиратися на такі принципи організації музичних занять із дітьми з порушеннями зору:

- 1) використання синтезу мистецтв на музичних заняттях;
- 2) включення слухання музики до інших видів музичної діяльності дітей – співу, гри на дитячих музичних інструментах, музично-ритмічної діяльності тощо.

Щоб навчити дітей з порушеннями зору сприймати музичні засоби виразності, необхідно використовувати низку творчих завдань. Для оптимального сприймання та засвоєння певного музичного засобу виразності треба спрямовувати увагу дітей з порушеннями зору на встановлення зв'язку між конкретним художнім образом та його втіленням. У цьому допоможуть наступні *типи творчих завдань*.

Переведення образу з одного художнього ряду в інший. Даний тип завдань містить художнє, рухове, колірне, темброво-інструментальне моделювання музики та складання художніх колекцій. Мета таких завдань – звернути увагу дітей на зв'язок засобів виразності, художнього рішення з характером музичного образу.

Внутрішньо предметні зіставлення. Під час виконання творчих завдань другого типу застосовуються зіставлення контрастних музичних творів. З метою ускладнення завдання поступово зменшується контрастність образів.

Завдання на асоціативне мислення, що передбачають уміння дивитися і бачити, слухати і чути, допомагають формувати у дітей з порушеннями зору навички порівняльного аналізу у процесі суджень.

Сприймання музики буде яскравішим і глибшим, якщо перед слуханням педагог дасть пояснення про композитора, умови виникнення ідеї написання музичного твору. Так, дітям подобається, коли педагог розповідає біографію композитора, але не сухі факти, а ті моменти життєдіяльності композитора, які б були цікаві та доступні розумінню дитини певного віку. Також дітям цікаво слухати розповіді про те, де мандрував композитор, в яких умовах було написано твір. Якщо розповідь буде підкріплена ще й ілюстративним

матеріалом, то таке пояснення може відіграти роль поштовху, який спрямовує увагу дітей на п'єсу, дає роботу уяві та примушує їх із великою цікавістю слухати. Зацікавившись особистістю композитора, діти висловлюють бажання дізнатися ще більше про нього, познайомитися з його творами.

Сприйняття музики представляє собою складну психічну діяльність, в якій поєднуються інтелектуальні, пізнавальні та емоційні моменти. Уміння сприймати твори музичного мистецтва не може виникнути саме собою. Йому потрібно вчитися. Сприйняття музичного твору починається з почуття (оскільки сам образ є конкретно-чуттєвим), яке викликає емоційну чуйність. У цій чуйності дитини з порушенням зору поєднується осмислення нескладного, зрозумілого йому змісту і радість – прояв емоції при сприйнятті цього змісту, одягненого в художню форму. Сприйняття музики у дитини з порушеннями зору формується з раннього дитинства.

Діти з порушеннями зору молодшого дошкільного віку можуть вже впізнати знайому музику, розрізнити її за характером і за найпростішим жанрами (марш, танець, колискова), але не вміють висловити це словами. У чотирьох-п'ятирічному віці діти більш диференційовано сприймають характер, форму та засоби виразності музичного твору. На питання педагога дають словесні відповіді. На шостому-сьомому році життя вони можуть узагальнювати свої враження, оперувати такими термінами, як вступ, куплет, заспів, частина, темп і т.д. Вони сприймають характер і засоби виразності музичного твору навіть без опори на ігрові образи і прийоми навчання.

Завдання формування сприйняття музики вирішується шляхом:

- відбору музичного матеріалу, різноманітного за тематикою;
- систематизації методичних прийомів виховання і навчання;
- поступового ускладнення музичного матеріалу з точки зору образного змісту, засобів виразності та форми.

Початкове ознайомлення з музичними творами діте відбувається за наступними етапами

Перший етап – коли дитина вперше почує твір, об'єктами сприймання для неї будуть звучання голосу в пісні, звуків у п'єсі, рухи під музику в танці, у вправах. Основні завдання на цьому етапі: привчити активно вслухатися, реагувати на почуття, відображені в музиці сприймати її загальний характер, відзначати особливості. Через те дуже важливо встановити, що саме повинні діти почути в музиці. Адже вони щойно слухали інше і перебувають під враженням від попередніх музичних творів. А діти ще не керують своїми діями, і довольність уваги, особливо в молодшому дошкільному віці, також не розвинена. Вихователь повинен «ввести» їх у сферу нових музичних вражень, підготувати до слухання. Дуже поширений прийом поступового підведення від одного твору до іншого. Ніби прощаючись з однією піснею – колисковою, дітям молодшої групи кажуть: «...і заснув маленький», потім, помовчавши: «...а наші діти не сплять, вони хочуть потанцювати – ось під цю музику». Виконується весела танцювальна мелодія, яка відразу створює в дітей новий настрій.

Природно, що слово вихователя, присвячене музиці, має бути коротким, яскравим, образним і спрямованим на розкриття її основного змісту. Наприклад, перед виконанням п'єси П. Чайковського «Пісня жайворонка» кажуть: «Ви чули, як улітку співають птахи? Вони співають гарно, дзвінко. Є така співуча пташка – жайворонка. Вона особливо добре співає й літає легко, швидко». Після цього виконувана п'єса сприймається вже з підготовленим «настроєм».

Музика – мистецтво тимчасового характеру. До художньої картини погляд дитини прикутий, поки вона не надивиться. А пісня пролунала — і все. Дитині, однак, хочеться ще раз її почути, через те повторне виконання нового твору майже завжди бажане. Почуття дітей визначають і рівень їхньої уваги. Те, що їх зацікавило, сприймається добре. Проте увага малят і не стійка, і легко розпорошується. Потрібна зміна прийомів, які збуджують

слухову увагу. При повторному виконванні увага дітей спрямовується не тільки на загальний задум та його художнє втілення.

Перше ознайомлення з творами дає можливість активно себе проявити. Тільки ця активність іншого характеру. Тут ще немає практичних дій (співу, руху), на підставі яких можна оцінювати ступінь дитячої активності.

Як відомо, на цьому етапі велику роль відіграє щільна взаємодія слова і наочності, що застосовується для ознайомлення групи з новим твором.

Основне місце відведене безпосередньому слуханню музики. Ніколи не можна підмінювати живе сприймання музики непотрібними розмовами про неї. Звичайно, це ніяк не знижує ролі словесного керівництва. Тільки вимоги до нього мають бути підвищені. У практиці досить поширені деякі типові недоліки в цьому керівництві, а саме: бесіда буває надто докладна, але не про музику та її особливості; або ж без неї обходяться, і дітей не вчать сприймати музику, розраховуючи, що це розв'яжеться само собою: іноді вихователь ставить запитання так, що діти дають формальні відповіді: «музика швидка, повільна, звучить голосно, тихо».

Було б неправильним вважати, що активне сприймання музики відбувається тільки при відповідних висловлюваннях дітей. Адже активність музичного сприймання – це насамперед емоційне реагування на музику, яке взагалі важко передати словами, та й не завжди це потрібно.

Залежно від індивідуальних особливостей дітей з порушеннями зору та їх віку будується також і система розвитку активності, ініціативності. Про ступінь активності дітей молодшої групи можна судити, як вже говорилося, тільки на підставі спостережень за їх зовнішніми реакціями під час слухання музики, враховуючи окремі репліки, слова, сповнені радості, здивування.

Таким чином, при першому ознайомленні з музичними творами використовуються методичні прийоми, спрямовані на те, щоб підготувати дітей до сприйняття музики, поглибити враження від неї, збагатити їх почуття; ативізувати цілеспрямовану слухову увагу (почути в музиці те, про що розповідає педагог, відзначити, чи правильно «почули» це інші діти);

викликати бажання висловитися про музичний твір, оцінити його; розвинути здатність відчувати й розрізняти характер музики, найбільш примітні її особливості; збагатити словниковий запас дітей, пов'язаний з музикою.

Другий етап – слідом за початковим ознайомленням з музичним твором настає новий – розучування та засвоювання навичок його виконання. Це найдовший період, який характеризується тим, що дітей безпосередньо підводять до практичних дій.

Слідом за цілісним сприйманням треба засвоїти окремі частини, потрібні тривалі вправлення в деяких елементах танцю, танку, в набуванні навичок інтонування пісень.

Проте засвоєння матеріалу не самоціль. Увага вихователя спрямована на те, як формуються, поглиблюються навички, як поступово стають вони «надбанням» дітей, яким кожна дитина по-різному «ропоряджається» в різних умовах. Це сприяє естетичному збагаченню, розвитку здібностей, творчої ініціативи.

Через те важливо не ігнорувати умови, які сприяють процесові цього розвитку. На практиці приділяється багато уваги естетичним переживанням дітей з порушеннями зору при першому ознайомленні з твором. У процесі ж розучування настає «діловий», «робочий» період. Часто втрачається та поетична атмосфера, яка супроводить перше ознайомлення з музикою.

Звичайно, характер дитячих переживань дещо змінюється. Дитина тепер повинна сама діяти, але вона ще не завжди підготовлена до цього. Настає період засвоювання, вправлення. Та при всьому цьому емоційність сприймання музики не повинна знижуватись. Тому набирає сили дещо інший, так би мовити, лад почуттів. Вплив музики має викликати прагнення до посильних дій. Тільки характер переживань змінюється. Вихователь створює атмосферу дружніх колективних прагнень, трудового настрою. При вмілому керівництві діти «запалюються» цим спільним почуттям.

На корисність цієї колективної роботи впливає успіх кожного дошкільника. Всі дошкільники, з властивими їм особливостями розвитку, не

можуть залишатися поза увагою вихователя. В дитини має скластися враження, що нею цікавляться постійно. Педагог може знайти різні способи керівництва індивідуальним музичним розвитком дитини з порушеннями зору на занятті. Навряд чи можна це уніфікувати. Один і той же спосіб, застосований по-різному, дає й різні результати. Наприклад, одне з найважливіших завдань розвитку голосу в єдності з мелодійним слухом інколи розв'язувалося так: дітей з порушеннями зору, які погано інтонують або співають тільки па низьких звуках, можна посадити окремо, і це знизить в них інтерес до занять, позбавить впевненості.

Музичний і творчий розвиток дітей з порушеннями зору дещо відмінний в умовах слухання музики і в умовах навчання практичних навичок у галузі співу та музично-ритмічного руху.

Якщо при першій зустрічі з твором музичні враження ще дуже не виразні, сумарні, то пізніше поступово починають дедалі ясніше вимальовуватися перед дітьми середньої і старшої групи деякі особливості твору, виникають порівняння з почутим раніше, аналогії з дійсністю. Через те на даному етапі можна вже ставити ось такі завдання з метою активізації сприймання музики:

виділяти, відзначати, відчувати виразність окремих засобів у музичному творі;

- встановлювати зв'язки з творами вже знайомими, наприклад:
- слухаючи веселу або спокійну музику, називати, які з творів схожі на ці;
- називати, які пісні, п'єси на ту чи іншу тему вони вже знають;
- пригадати, які вони пам'ятають твори П. Чайковського, Д. Кабалевського, М. Красєва (підготовча група);
- проявляти музичну пам'ять – запам'ятовувати, пізнавати твори, їх окремі частини, вступи, мелодії;
- проявляти вибіркоче ставлення до окремих творів, давати перевагу одним перед іншими, просити виконати їх.

Отже, і при повторному прослухуванні творів вихователь активізує ставлення дітей до них, пробуджує інтерес, ставить завдання, які вимагають слухової спостережливості, емоційної чутливості, музичної пам'яті, відтворюючої уяви. Щоразу під час повторювання твору ставляться нові завдання, використовуються інші прийоми, які активізують музичну сприйнятливості дітей.

Музична сприйнятливості розвивається не тільки в процесі слухання музики. Правильна постановка навчання співу дітей з порушеннями зору і музично-ритмічної діяльності обов'язково передбачає постійний розвиток мелодійного слуху, чуття ритму, особливості занять із співу і ритмічних рухів надають своєрідності цьому розвитку. Практична діяльність дітей допомагає перевірити слух у точному співанні, в ритмічному русі. Ця діяльність ніби коригує те, що сприйняте на слух.

Останній етап розучування музичного репертуару – це повторення, закріплення і міцне засвоєння навичок.

Отже, завдання навчання та розвитку спрямовані на те, щоб перевірити, в якій мірі діти з порушеннями зору засвоїли матеріал, в чому вони відчують труднощі, що саме стало логічним ускладненням стосовно до пройденого і що давалось їм важче, потребувало більших зусиль.

Якщо дитина навчиться самостійно використовувати найдоступніші пісні, танки в своєму побуті, якщо вона їх виконує з власної ініціативи, то можна вважати, що вона не тільки вивчила їх, але й пішла далі в своєму розвитку. Про це можна судити також і з того, як розучується новий матеріал (за темпом, результатами).

Дитяче виконавство. Для освоєння різних видів виконавчої діяльності слід формувати в дітей з порушеннями зору певні навички й уміння. Щоб дитяче виконавство і творчість могли виявлятися успішно, дитині потрібно нагромадити музичні враження (через сприйняття музики). Якщо діти розрізняють зміну характеру музики, можуть співвідносити музичні образи із життєвими явищами, добре орієнтуються у засобах музичної виразності,

вони використовують досвід сприйняття музики у виконанні музичних творів й у творчих імпровізаціях. Без розвиненого сприйняття виконавча діяльність дітей з порушеннями зору зводиться до наслідування і не виконує розвиваючої функції.

Дитяче музичне виконавство відіграє важливу роль в процесі навчання музики дітей з порушеннями зору. Під час співів, рухів та гри на інструментах у них відбувається активне засвоєння необхідних знань, умінь та навичок, формується досвід музично-виконавської діяльності, на основі якого дитина сприйматиме музику більш осмислено. Цілісність такого сприйняття забезпечується інтегративним співвідношенням різних видів музично-виконавської діяльності в їх сукупному впливі.

Результати дитячого музичного виконавства втілюються в музичних композиціях, які за способами виконання розподіляються на однорідні та мішані. Якщо однорідна композиція передбачає один, окремо взятий спосіб виконання (або спів, або гра на інструментах, або танець), то в мішаній композиції інтегруються різні способи виконання (спів із рухами або спів із грою на інструменті, або рухи із грою на інструменті тощо). Прикладом мішаних композицій можуть бути хороводи, в яких спів сполучається із рухами. Такі комбінації варіюються відповідно до поставлених художніх задач (будь-яку пісню можна доповнити інструментальним супроводом, танок – підспівуванням, інструментальну п'єсу – виразними рухами тощо).

У дошкільній музично-виховній практиці, поряд з виконанням мішаних композицій, пропонується використовувати інтегративні музично-ігрові комплекси, що передбачають об'єднання різних видів музично-виконавської діяльності в умовах спільної гри. В музично-ігрових комплексах педагогічний вплив здійснюється непрямим шляхом: через правила гри, сюжет, ролі та ін. Це підвищує розвивальну цінність музичних творів, навіть найпростіших, оскільки діти з більшим задоволенням виконують завдання, емоційніше реагують на зміни в музиці, частіше проявляють творчу ініціативу.

Дитяче виконання музичних творів потребує ще більшої слухацької уваги, адже набагато цікавіше співати, грати і танцювати для мами й тата, друзів, улюблених іграшок тощо. З'являється мотивація діяльності: робити не лише для себе, а й для інших. Відтак діти з порушеннями зору починають розуміти, що їх старання не даремні і можуть приносити задоволення іншим. Наявність слухача – необхідна передумова дитячого музичного виконавства. Створюється ця передумова в процесі залучення дошкільнят до публічних виступів на святах, концертах, конкурсах або театралізаціях, основою яких є різні види музично-виконавської діяльності: співи, інструментальне музикування та рухи під музику.

Комплексний підхід до вокального виховання допоможе музичним керівникам, вихователям і батькам навчити дошкільників з порушеннями зору сформувати у них стійкі співочі навички, розвинути ініціативу в вигадуванні пісенних імпровізацій, а це, безумовно, буде сприяти успішній підготовці дітей до школи. Методики музичного виховання постійно оновлюються, кожен музичний керівник, що займається даною проблемою має постійно стежити за змінами в теорії та практиці музичного виховання, брати щось для особистого досвіду, аналізувати, застосовувати на практиці.

Музично-ритмічні рухи сприяють всебічному розвитку дитини з порушеннями зору. Святкові шикуння, національні танці, інсценівки, хороводні ігри із співом формують моральні якості дошкільників. Беручи активну участь в іграх, вправах, танцях, підготовці до свят, дошкільники набувають найрізноманітніших знань про життя, що їх оточує, розвивають творчу уяву та мислення, спостережливість, здатність орієнтуватися в просторі й часі. Ігри й танці привчають дітей з порушеннями зору до колективних дій, сприяють вихованню почуття колективізму, дружби, товариськості, взаємної поваги. На заняттях у дітей формується характер, воля, наполегливість, вміння мобілізувати свої сили, зосередити увагу, проявити спритність, кмітливість, розумову активність. Задоволення під час гри, завжди супроводжується значними фізіологічними змінами в організмі

дитини, покращується дихання і кровообіг. Веселі ігри й танці збуджують, нервову систему і викликають посилену діяльність вищих відділів головного мозку, пов'язаних з асоціативними інтелектуальними та волевими процесами. Музично-ритмічні рухи сприяють формуванню моторики, поліпшують осанку дітей з порушеннями зору, у них з'являються такі якості рухів, як легкість, польотність, пружність, спритність, точність, швидкість та енергійність. Завдяки музиці рухи дошкільників набувають емоційного забарвлення, стають більш чіткими, виразними і красивими. Веселі ігри й танці необхідні дітям не тільки для розваги, а й для їхнього фізичного, розумового, морального й естетичного розвитку.

Керуючи іграми й танцями, музичному керівнику і вихователю треба всіляко сприяти розвитку дитячої ініціативи, творчості, винахідливості. Заняття ритмікою допомагають дітям з порушеннями зору полюбити музику, сприяють розвитку емоційного реагування на музику, загострюють сприйняття, розвивають музичний слух та чуття ритму, збагачують дітей новими музичними знаннями, розширюють їхній музичний кругозір, розвивають творчу уяву та мислення.

У процесі навчання музично-ритмічних рухів застосовуються різноманітні методи (наочно-зоровий, наочно-слуховий, словесний, вправи) та прийоми, наприклад, ігрові, індивідуальна робота тощо.

Важливою умовою правильного музичного розвитку дошкільників з порушеннями зору у процесі навчання музично-ритмічних рухів є використання *наочно-слухового методу*. Виконання музичним керівником музичного твору повинно бути виразним і яскравим. Від цього залежить не тільки сприйняття дітей, а й якість виконання рухів. Перш ніж почати розучувати з дітьми вправи, ігри, танці, музичний керівник має глибоко продумати їхні зміст і образи, визначити характер музики, основні засоби виразності, а також виховне значення всього матеріалу. Треба старанно вивчити музичний супровід. Виконується музичний твір правильно і виразно, щоб захопити дітей, викликати у них емоційну реакцію, тоді вони одразу

захочуть грати й танцювати. Паузи, зміни темпу, акценти тощо недопустимі під час виконання, якщо їх немає в музичному творі.

Наочно-зоровий метод - показ танців, ігор або окремих рухів, що має бути емоційним, органічно поєднуючись з музикою. Використовується показ після ознайомлення дітей з музикою. Можна показувати рухи без супроводу, під акомпанемент інструмента, а також під власний спів. Інколи музичний керівник залучає до показу дітей, заздалегідь їх підготувавши. Показ можна застосовувати не тільки під час ознайомлення з новими рухами, а й в процесі їхнього розучування та удосконалення. Готуючись до заняття, педагог продумує можливість використання зорової наочності, яка допоможе дітям з порушеннями зору глибше зрозуміти музичні образи (картинки, іграшки, різні атрибути).

У процесі навчання музично-ритмічних рухів велике значення має також слово педагога. Ретельно продумане пояснення гри, танцю, вправи можна зробити у формі короткої розповіді або бесіди. Іноді музичний керівник пояснює зміст вправи чи гри перед виконанням музики, в інших випадках – після ознайомлення з нею або чергуючи музику з розповіддю. Характер пояснення змінюється залежно від жанру і змісту музичного твору, від конкретних виховних завдань та вікових особливостей дітей. Мета педагога – пояснити дітям, які думки і почуття втілено в музичному творі й які засоби виразності використав для цього композитор. Слово, виділене і підкреслене відповідною інтонацією, набуває особливого значення. Воно допомагає дитині краще виконати музичне завдання. Пояснення має бути коротким і чітким. Педагог говорить жваво, але спокійно. Багатослівне, плутане, одноманітне пояснення втомлює дітей, вони стають неуважними і менш цікавляться грою чи вправою. Під час розучування даються вказівки, що допомагають дітям зрозуміти, як треба виконувати рухи. Спираючись на знання дітей, музичний керівник ставить їм запитання з метою глибшого засвоєння і закріплення вивченого. Так, під час виконання танцювальної мелодії можна використати форму запитань для визначення кількості частин

музичного твору та їхнього характеру. При закріпленні гри діти, відповідаючи на запитання педагога, розповідають про її хід, підкреслюють правила гри тощо. В такій бесіді музичний керівник привчає дошкільників давати повні відповіді, чітко висловлювати свої думки, використовуючи музичні терміни, аналізувати виступи товаришів. У зв'язку з тим, що бесіда вимагає напруження, застосовувати такий метод навчання рекомендується тільки в старшій та підготовчій до школи групах. Оперуючи поняттями, що добре відомі дітям, вихователь поступово знайомить їх з новими термінами (наприклад, перемінний крок, галоп та ін.).

Належну увагу слід приділяти і **методу вправ**, який допомагає дитині з порушеннями зору засвоїти певний рух або окремих його елемент. Для кращого засвоєння та запам'ятання ігор, танців, вправ велику роль відіграє систематичне повторення. Якщо діти з порушеннями зору виконали рух всього один-два рази, вони швидко його забудуть, отже треба повторювати рухи якомога більше. Дуже корисно дошкільникам з порушеннями зору грати в улюблені ігри, танцювати те, що їм подобається. Все це збагачує запас рухливого матеріалу у дітей даної категорії.

Поряд з вказаними методами, музичний керівник використовує різноманітні **навчальні прийоми**. Наприклад, часто застосовуються ігрові прийоми, які роблять заняття особливо цікавим, викликають у дітей з порушеннями інтерес до гри або танцю, сприяють швидшому і кращому їх засвоєнню. Користуватися цими прийомами можна під час ознайомлення дітей з грою, танцем, а також у процесі роботи над ними. Найширше до них вдаються у молодшій та середній групах. Для найкращого музичного розвитку дошкільників з порушеннями зору в процесі загальних занять необхідна індивідуальна робота. Це може бути і доручення індивідуальних ролей, і додаткові вказівки дітям, які цього потребують. Взагалі треба створювати в групі таку обстановку, яка б породжувала у сором'язливих дітей бажання діяти.

Музичний керівник уважно спостерігає за дітьми протягом групових та індивідуальних занять і занотовує спостереження за розвитком музичних здібностей, рівнем засвоєння навичок тощо в зошит індивідуальної роботи з дітьми.

Гра на музичний інструментах відкриває перед дитиною з порушеннями зору новий світ звуків та їхніх співвідношень. У дітей розвивається сприйнятливість до якості звуків, обізнаність у ладотональних відношеннях, виразність у грі на найпростіших інструментах.

Інтерес дітей до музичних інструментів невичерпний. Спостереження за дітьми на заняттях доводять, що вони хочуть грати на них завжди. Діти люблять слухати тембри різних інструментів, до того ж гра на музичних інструментах розвиває слух, відчуття ритму, уміння грати в ансамблі, вчить уважними, терплячими, вчить пошані один до одного.

Музична іграшка входить в побут дитини, в її повсякденні ігри, заняття, відповідає нахилам кожного малюка і об'єднує дітей у виконавський колектив.

Існує багато різноманітних можливостей використання музичних інструментів в дошкільних закладах: це і індивідуальне музикування в години дозвілля, і колективне виконання в дитячому оркестрі. Але основною формою музичної діяльності дітей в дошкільному закладі залишається музичне заняття. Спілкування з музичними інструментами відбувається в усіх вікових групах, а от навчання грі на дитячих музичних інструментах відповідно програми проходить в середній, старшій та підготовчих групах.

Задачі та зміст музичного виховання визначають асортимент іграшок для тієї чи іншої вікової групи. В роботі з дітьми з порушеннями зору ясельного та молодшого дошкільного віку застосовуються в першу чергу такі іграшки, як брязкальця, дзвіночки дудочки, різні органчики, тобто всі ті іграшки, які звучать м'яко та негучно. Треба пам'ятати, що в цьому віці необхідно особливо обережно відноситись до слуху малюків.

Дітей 3-4х років слід познайомити з барабаном, бубном, тріскачкою, ложками, металофоном і трикутником. З групи клавішних цілком можливо показати фортепіано, орган, клавесин. Групу духових представлять флейта, труба. Добре, якщо спільно із звучанням можна буде показати зображення інструменту. В середній групі починається навчання грі на металофоні. З самого початку треба навчати дітей грати правильно, в першу чергу чітко відтворюючи ритм. Спочатку розучуються ритмічні поспівки, п'єси, побудовані на одному звуці – так дітям легше зосередити увагу на точному виконанні прийомів гри.

В 5-6 років діти знайомляться з дитячими струнними (цимбали, бандура, балалайка, гуслі, арфа та ін.), ударно – клавішними (рояль) та ударно-язичковими (баян, аккордеон) музичними інструментами, а також з народними інструментами, поширеними в Україні (кобза, гусла, козобас, свиріль, скрипка, сурма, трембіта та ін). Діти навчаються прийомів гри, вчать передавати на ударних дитячих музичних інструментах характер музики, мелодію; акомпанувати.

Гра на інструментах – цікава і корисна музична діяльність дітей з порушеннями зору. Музичні іграшки та інструменти дозволяють прикрасити життя дитини, розважити її та викликати прагнення до власної творчості. В процесі навчання грі на музичних інструментах добре формуються слухові уявлення, чуття ритму, тембру, динаміки. В діях дитини розвивається самостійність, увага і організованість, вміння самостійно застосовувати отримані знання в повсякденному житті.

Весь комплекс прийомів залучення дітей до цікавого та складного музичного виконавства добре готує їх до майбутніх занять у школі.

Знайомство з музичними інструментами починається вже в ранньому віці. Раннє музичне навчання відіграє істотну роль у музичному розвитку дитини з порушеннями зору, але воно має бути доступним та цікавим для дітей. Не можна не враховувати ступінь готовності до таких занять, як

навчання гри на інструментах, які вимагають від дітей значної уваги, зосередженості, усвідомленості та фізичної зрілості.

У молодшій групі дітей з порушеннями зору вже можна вчити грати на бубні, дерев'яних ложках, кубиках, брязкальця, музичних молоточка, барабані, дзвіночку. У цьому віці вони знайомляться з металофоном.

Перш ніж приступити до розучування з дітьми мелодії на металофоні, музичний керівник сам повинен кілька разів грамотно виконати цю мелодію на металофоні, а діти послухати. Потім показати бажаним, з яких пластинок і скільки разів треба вдарити. Відразу запам'ятати всю мелодію важко, краще розучувати її частинами, наприклад вивчити заспів пісні, а коли дитина засвоїть його, показати, як грати приспів або першу частину мелодії, потім - другу. Можна чергувати гру вихователя з дитячим виконанням: заспів грає вихователь, а дитина на іншому металофоні – приспів, або навпаки. Бажано, щоб дитина, засвоївши частину або весь музичний твір, виконала його з вихователем (на двох металофонах).

Для виконання на металофоні спочатку беруться нескладні і добре знайомі дітям мелодії. У такому випадку вони вдаряють по пластинках не механічно, а весь час регулюють слухом своє виконання. Вдаривши не ту платівку, дитина чує помилку, намагається її виправити.

У середній групі вперше починають навчати дітей гри на музичних інструментах, мають звукоряд. Існує кілька способів навчання гри на мелодійних музичних інструментах: по нотах, за колірним і цифровим позначенням, по слуху.

Навчання дітей гри по нотах дуже трудомістким процесом, хоча іноді використовується на практиці. Не всі дошкільники з порушеннями зору можуть оволодіти нотною грамотою, якщо не буде вестися постійна індивідуальна робота. Важливо, щоб діти розуміли зв'язок розташування нот на нотному стані зі звучанням їх в мелодії, виключивши механічне відтворення нотних знаків.

Колірна система, поширена за кордоном, зручна для швидкого оволодіння дітьми з порушеннями зору грою на інструментах. Певне колірне позначення (кольорові клавіші, пластини металофона) закріплюється за кожним звуком. Дитина має запис мелодії в колірному позначенні: використовуються кольорові кружечки або кольорове зображення нот, з ритмічним позначенням та без нього. Грати по цій системі дуже легко, але при такому способі гри (бачу зелене позначення ноти – натискаю на зелену клавішу) слух не бере участь у відтворенні мелодії, дитина грає механічно.

Подібним способом дітей з порушеннями зору навчають грати по цифрах, наклеєним біля кожної пластини металофона, і записи мелодії в цифровому позначенні. Може моделюватися і позначення тривалості (довгі і короткі палички і т. д.)

Цифрова система, запропонована в 30-і рр.. Н.А. Метлова, в той час, може бути, була виправданою, але надалі стала використовуватися рідше, тому що вона призводить до механічного відтворення мелодії.

Обидва способи навчання дітей з порушеннями зору (з використанням колірних і цифрових позначень) дозволяють легко і швидко отримати потрібний результат, але не мають розвивального ефекту – занадто велика в цих способах частка механічного відтворення мелодії.

Найбільший розвиваючий ефект навчання досягається лише при грі по слуху. Цей спосіб вимагає постійного розвитку слуху, серйозної слуховий підготовки. Починаючи з молодшого віку важливо спонукати дітей прислухатися до звуків мелодії, порівнювати їх, розрізняти по висоті. Щоб накопичувати слуховий досвід, розвивати слухове увагу дітей, використовуються дидактичні посібники, що моделюють рух мелодії вгору, вниз, на місці. Це музична драбинка, що переміщається з квітки на квітку (ноти) метелик і т. д. Одночасно пропевається звуки мелодії, відповідні по висоті модельованим співвідношенням звуків. Можна також показувати рукою рух звуків мелодії, одночасно відтворюючи її (голосом або на інструменті).

Методика навчання дітей ями зору з порушеннями на музичних інструментах по слуху побудована на поступовому розширенні діапазону виконуваних попевок. Спочатку дитина грає мелодію, побудовану на одному звуці. Перш ніж відтворити мелодію, він слухає її у виконанні музичного керівника, який спочатку співає її, привертаючи увагу до того, що звуки мелодії не відрізняються по висоті, потім грає на металофоні і одночасно співає. Пропевание попевок дозволяє дітям з порушеннями зору краще уявити напрямок руху мелодії, розвиває музично-слухові уявлення.

3.2. Методи виховання і навчання на заняттях зображувальної діяльності

Зображувальна діяльність – це специфічне образне пізнання дійсності. Для того щоб намалювати, зліпити будь-який предмет, попередньо потрібно добре з ним ознайомитись. Формування уявлень про предмети потребує засвоєння знань про їхні властивості та якості, форму, колір, величину, положення в просторі. Діти з порушеннями зору знаходять ці якості, порівнюють предмети, знаходять схожість та відмінність, тобто виконують розумові дії. Таким чином, зображувальна діяльність сприяє сенсорному вихованню, розвитку наочно-образного мислення дітей з порушеннями зору.

Зображувальна діяльність тісно пов'язана з сенсорним вихованням дошкільників з порушеннями зору. Безпосереднє, чуттєве знайомство з предметами та явищами, з їхніми властивостями та якостями складають лінію сенсорного виховання. На заняттях із зображувальної діяльності розвивається мовлення дітей з порушеннями зору: засвоєння назв форм, кольорів та їх відтінків, просторових позначень сприяє збагаченню словника; висловлювання в процесі спостережень за предметами та явищами, при обстеженні предметів, а також при розгляданні ілюстрацій, репродукцій картин художників позитивно впливають на розширення словникового запасу та формування зв'язного мовлення. Використання образних порівнянь, віршів для естетичної характеристики предметів сприяє розвитку виразного мовлення.

Основним завданням виховання та навчання в процесі образотворчої діяльності є одержання дітьми з порушеннями зору вмінь передавати уяву про предмети, явища за допомогою виразних образів.

Залучаючи дітей до художньої творчості, вихователь повинен виховувати в них естетичне відношення до зображувального мистецтва., до оточуючого життя, допомагати накопиченню естетичних вражень, формувати індивідуальні інтереси, здібності, нахили.

Для вирішення завдань розвитку естетичної компетенції в дитячому садку дітей з порушеннями зору знайомлять з різними видами образотворчої діяльності такими як малювання, ліплення, аплікація та конструювання.

Кожен з цих видів має свої можливості у відображенні вражень дитини з порушеннями зору про оточуючий світ.

Малювання – це графічно-живописний засіб зображення предметів і явищ, основою якого є колорит, форма, композиція.

Спостерігаючи предмет, діти з порушеннями зору повинні вміти передавати в малюнку його характерні властивості, створювати художній образ, відображати сюжет; засвоювати деякі елементи візерунка (в декоративному малюванні), поступово набуваючи первинні навички техніки малювання.

Ліплення – це пластичне, об'ємне зображення предметів. Способом пластичного зображення діти з порушеннями зору повинні вміти передавати форму предметів, фігур, тварин, птахів, людини; використовувати матеріал (глина, пластилін та інші), який дозволяє змінювати зовнішній вигляд персонажів, їх рухи, пози, досягаючи необхідної виразності.

Аплікація – це декоративно-силуетний спосіб зображувальної діяльності. Діти з порушеннями зору повинні вміти вирізувати з паперу різні силуети, візерунки, орнаменти, наклеювати їх на кольорове тло, створюючи повну гармонію. При цьому у дитини з порушеннями зору розвивається координація рухів рук, самоконтроль, а в роботі з папером, ножицями, клеєм набуваються технічні навички.

Конструювання – це продуктивна діяльність, в процесі якої створюються різноманітні іграшки з різних матеріалів або споруди з будівельних матеріалів та конструкторів.

Конструювання має загальне із образотворчою діяльністю, бо створюючи будь – яку конструкцію, слід обмірковувати задум, виконати ескіз у вигляді малюнка на папері, вирішувати оформлення предмета не лише у відношенні форми, додаткових деталей, але й кольору. Конструювання з

різних матеріалів більш ніж малювання, ліплення та аплікація пов'язано з грою. Гра дуже часто супроводжує процес конструювання, а зроблені вироби діти завжди використовують в іграх.

Всі розглянуті види образотворчої діяльності тісно пов'язані між собою. Цей зв'язок відбувається перш за все крізь зміст робіт. Деякі теми є спільними для всіх видів – зображення будинків, транспорту, тварин тощо. Зв'язок між різними видами образотворчої діяльності здійснюється шляхом послідовного оволодіння формоутворюючими рухами в роботі з різними матеріалами. Так, ознайомлення з округлою формою краще розпочати з ліплення, де вона дається об'ємною. В аплікації дитина з порушеннями зору знайомиться з площинною формою кола. В малюванні створюється лінійний контур.

Образотворча діяльність має важливе значення для всебічного розвитку особистості. У процесі створення зображення в дитини з порушеннями зору формуються спостережливість, естетичне сприйняття, художній смак, творчі здібності. Образотворча діяльність надає можливість доступними засобами висловити емоційний стан дитини з порушеннями зору, її ставлення до навколишнього світу, вміння самостійно створювати прекрасне, а також бачити його у творах мистецтва.

Сприятливий розвиток дитячої творчості залежить від правильного керівництва з боку дорослих. Великого значення в організації образотворчої діяльності дітей з порушеннями зору набуває вміння вихователя пов'язати особливості створення художнього образу в мистецтві з власне художньою діяльністю дітей; адаптувати виразні засоби мистецтва живопису, графіки в такий вид образотворчої діяльності, як малювання; виразні засоби скульптури – в ліплення; вчити дітей з порушеннями зору створювати декоративні роботи за мотивами народного декоративно-ужиткового мистецтва, використовувати елементи конструкторських рішень архітектури у конструктивній творчості дітей.

Найважливішою умовою розкриття творчої активності дітей з порушеннями зору є створення загальної атмосфери доброзичливості, свободи, можливості досягти успіху для кожної дитини. Таке завдання вимагає особливої уваги. Під час виконання дітьми з порушеннями зору завдань їм необхідно надавати допомогу. Слід намагатися організувати спілкування таким чином, щоб кожна дитина могла відкрито радіти результатам як власної, так і спільної творчості.

У процесі зображувальної діяльності забезпечується всебічне виховання дошкільників з порушеннями зору: сенсорне, розумове, естетичне, моральне, трудове.

При проведенні занять виникають сприятливі умови для формування таких якостей, як ініціативність, допитливість, розумова активність та самостійність, цікавість.

Велике значення зображувальної діяльності полягає в тому, що вона є засобом естетичного виховання.

Для естетичного виховання дітей з порушеннями зору та для розвитку їх зображувальних здібностей велике значення має знайомство з творами образотворчого мистецтва. Яскравість, виразність образів у картинах, скульптурі, архітектурі, творах прикладного мистецтва допомагають дітям глибше та повніше сприймати явища життя та знаходити образні вираження своїх вражень у малюнках, ліпленні, аплікації. Поступово у дітей з порушеннями зору розвивається художній смак.

Слід зазначити, що дитяче образотворче мистецтво має суспільний напрям. Значення занять зображувальною діяльністю для морального виховання дітей з порушеннями зору полягає в тому, що в процесі цих занять у дітей виховуються морально-вольові якості: потреба та вміння доводити розпочату справу до кінця, зосереджено та цілеспрямовано займатися, допомагати товаришу, долати труднощі і т. п. Зображувальна діяльність повинна використовуватися для виховання доброти, справедливості, для поглиблення тих благородних почуттів, які у них виникають.

Формування працелюбності пов'язане з розвитком таких вольових якостей особистості, як увага, наполегливість, витримка. У дітей з порушеннями зору виховується вміння працювати, досягати бажаного результату.

Отже, твори образотворчого мистецтва формують інтелектуальну, емоційно-почуттєву та вольову сфери, моральне здоров'я.

Оволодіння техніками малювання, сам процес художнього зображення є школою підготовки руки дитини з порушеннями зору до письма, пізнання навколишнього середовища, формування основ математики, розвитку психічних процесів, є лікувальною терапією психіки дитини, підґрунтям для діагностування інтелекту та психічного здоров'я дитини, розвитку мовлення. Тож малювання для дитини з порушеннями зору – школа інтелектуального розвитку. Малювання – природна і приємна діяльність для дитини з порушеннями зору.

Зображувальну діяльність дітей з порушеннями зору має будуватися з урахуванням різноманітної діяльності: знайомство з різними образотворчими матеріалами, оволодіння трудовими навичками створення художніх виробів. Навчання дітей проводиться як на заняттях так і під час індивідуальної роботи. Ця робота потребує значної підготовки з боку вихователя. Мета таких занять: зробити цікавим процес пізнання світу, ненав'язливо допомагати органічному поєднанню естетичного і трудового виховання особистості дитини з порушеннями зору .

Діти з порушеннями зору, знайомлячись з навколишнім світом, намагаються відтворити його у своїй діяльності – іграх, малюванні, ліпленні, розповідях і т.д. Багаті можливості щодо цього представляє зображувальна діяльність, тому що власне кажучи своєму вона носить перетворюючий і творчий характер. Дитина з порушеннями зору одержує можливість відбити свої враження від навколишнього світу, передати образи уяви, втіливши їх за допомогою різноманітних матеріалів у реальні форми. Творчість дитини з

порушеннями зору нерозривно пов'язане з роботою уяви, пізнавальною й практичною діяльністю.

Не розстаючись із олівцями, фарбами дитина з порушеннями зору непомітно для себе вчиться спостерігати, порівнювати, думати, фантазувати.

Для дитини з порушеннями зору звичні й знайомі сліди, що залишають олівцями, фломастерами, кульковою ручкою й кистю, але залишається дивним використання пальчиків і долоньок для малювання штампів і трафаретів. Нестандартні підходи до організації образотворчої діяльності дивують і захоплюють дітей з порушеннями зору, тим самим, викликаючи прагнення займатися такою цікавою справою.

В ході зображувальної діяльності і у дітей з порушеннями зору формуються відчуття ритму, гармонії, позитивні моральні якості, почуття, що забезпечують розвиток творчості, всебічний розквіт особистості, навчають сприймати прекрасне.

Оригінальне малювання розкриває творчі можливості дитини з порушеннями зору, дозволяє відчувати фарби, їхній характер і настрій. І зовсім не страшно, якщо маленький художник забрудниться, головне – щоб він одержував задоволення від спілкування з фарбами й радувався результатам своєї праці.

Батьки й педагоги повинні постійно пам'ятати слова В. Сухомлинського: “Дитина має справжнє емоційне і інтелектуальне життя тільки тоді, коли вона живе в світі ігор, казки, музики, фантазії і творчості. Без цього вона не краща за зів`ялу квітку”.

Важливою умовою є сформованість у дітей з порушеннями зору тих психічних процесів, що забезпечують успішне здійснення творчого процесу, тобто визначають готовність до творчості. Це передусім сукупність загальних і спеціальних здібностей та знань, певних умінь і навичок, без яких неможливо реалізувати задум: відтворювальна і творча уява, від якої залежить не лише кінцевий результат творчого пошуку, а й основні підходи до його здійснення. У дітей присутнє натхненне творче бачення світу. Вони

щохвилини по-новому відкривають цей світ, ніби навмання шукаючи стежки до загальновідомих речей. Творча іскра прихована в кожній дитині з порушеннями зору, і від дорослого, який перебуває поруч із нею, залежить, чи буде ця іскорка поступово згасати, чи, навпаки, спалахне і народиться новий талант. Вплив педагога на творчу активність дітей з порушеннями зору здійснюється у двох напрямках:

- 1) створення умов, що сприяють творчості;
- 2) ознайомлення дітей із логічною поетапністю творчого пошуку.

Навчання дітей з порушеннями зору має відбуватися із урахуванням їх індивідуальних психофізичних особливостей. Розвивальними повинні стати не окремі елементи навчального процесу, тобто розвиток пам'яті чи тренування уваги, а сам підхід, основа навчання в дошкільному віці. Ми маємо привчати дитину з порушеннями зору до самостійного мислення, що приведе до розкриття творчого потенціалу.

Необхідною умовою розвитку творчості є доброзичлива атмосфера на заняттях. Академічний стиль має поступатися їй місцем, адже лише розкута дитина з порушеннями зору здатна глибоко відчувати і передати свої відчуття.

Спостереження показали, що діти з порушеннями зору закінчують свої роботи неодноразово. Хто закінчив – вільний. Він досяг мети і тепер може спостерігати за діями товаришів, оцінювати їхні результати. Діти з порушеннями зору люблять розглядати малюнки одногрупників. Але той, хто глибоко занурився у роботу, має її завершити, бо від того, чи закінчив юний художник своє творіння, залежить його подальше ставлення до роботи. ***Незакінчений малюнок – небезпечний. Він може спричинити байдуже ставлення до малювання.***

Основними аспектами малювання є:

1. Організаційний аспект – кожна дитина є активним учасником творчої групи, що найповніше задовольняє її потребу у спілкуванні.

2. Комунікативний аспект – кожна дитина володіє художнім стилем мовлення, конструює самобутні вербально-художні тексти, назви до малюнків та виробів.

3. Особистісний аспект – кожній дитині забезпечується можливість вибору особистісно-цінних матеріалів і кольорів.

4. Процесуальний аспект – дорослий має гарантувати формування безпечних прийомів роботи з інструментами, почуття відповідальності за підтримання порядку на робочому місці

Навчання малювання дітей з порушеннями зору має починатися із знайомства з художнім приладдям та матеріалами. На заняттях дітям необхідно в цікавій формі подати інформацію про олівці, гуаш, акварель, пензлик, звичайну та воскову крейду тощо. Діти мають відчутти характер художнього матеріалу, пізнати його особливості, розглянути, торкнутися, пофантазувати і випробувати у малюванні. Аби заспівати пісню, необхідно підготувати голос у розспіві. А до малювання необхідно **підготувати руку**, щоб її рухи були впевнені, вільні і точні. Тому на заняттях слід використовувати такі **сенсомоторні вправи**, як *«Пензлик танцює»*, *«Пензлик стрибає»*, *«Олівець на прогулянці»* тощо.

Ознайомлення дітей з кольором.

Заняття з малювання відкривають для дитини з порушеннями зору цілий світ різноманітних барв, захоплюють таємницею народження кольору, викликають естетичну насолоду (*«День народження синьої фарби»*, *«Таємниця зеленої фарби»*).

Розповідаючи дітям, як утворюються складні кольори (оранжевий, зелений, фіолетовий), можна створити **атмосферу фантастичної казки**, в якій беруть участь діти. Вони спостерігають за «зустріччю» двох основних фарб, допомагають у створенні нового кольору. Наприклад: «Побачила сяюча щаслива жовта фарба вологі сумні очі синьої фарби і здивувалася: «Чому ти сумуєш?». Торкнулася її своїми сонячними долонями – і синя фарба усміхнулася зеленим кольором. Так народилася зелень.»

Ознайомлення з жанрами образотворчого мистецтва.

На заняттях з малювання дітей з порушеннями зору знайомимо із світом мистецтва. Коли діти вперше зустрічаються із живописом, вони сприймають його як казкове життя. Використовуючи цю особливість дошкільників, продовжуємо формувати у них здатність сприймати **мистецтво як прояв дива**, створеного людиною.

Дітей з порушеннями зору дошкільного віку знайомимо з такими жанрами живопису, як **пейзаж та натюрморт** («Про що розповів пейзаж», «Ознайомлення з натюрмортом», «Зустріч хвойної гілки з апельсином»), ознайомлюємо з **аніمالістичним жанром**, походженням його назви, змістом і особливостями. Щоб діти зрозуміли і запам'ятали назву жанру, проводимо різні ігрові вправи з новим словом.

Під час першої зустрічі з **портретом** учимо дітей насолоджуватися красою людини, намагаємося розкрити таємницю, яку приховує кожне обличчя, і запитаннями викликати у дітей бажання розуміти героя портрету: «Про що говорять очі? Чому пролягли ці глибокі зморшки на чолі? Який настрій у зображеної людини?» («Зустріч із портретом», «Автопортрет»).

Ознайомлюючи дітей із **декоративно-вжитковим мистецтвом**, розкриваємо перед ними красу розписів петриківських, опішнянських, гжельських майстрів, учимо впізнавати та відтворювати особливості їхніх барв, квітів, орнаменту. Мистецтво живопису і декоративного розпису своєю барвистою мовою розповідає дітям про красу навколишнього світу. Емоційно сприймаючи її, діти вчаться відчувати і розуміти мистецтво, у них зароджується здатність самим творити красу.

Використання гри та психогімнастики на заняттях із малювання.

Враховуючи те, що провідною діяльністю дошкільника з порушеннями зору є гра, слід використовувати її на заняттях із малювання. У грі дитина здатна перетворитися на будь-який казковий персонаж і відтворити його характерні особливості. Саме граючись, дитина з легкістю **вживається в**

образ і насправді переживає всі його почуття. Допомагають зрозуміти характер образу і **психологічні етюди**, зокрема такі, як «Я – сонце», «Я – зхмаринка», «Я – дерево», «Я – пролісок», «Я – вітер», «Я – дивуюся», «Я – зірка», «Я – звук». Пережиті емоції та почуття діти передають у малюнках за допомогою ліній, мазків, кольору.

Для виховання та розвитку дитини з порушеннями зору в образотворчій діяльності важливо:

- Відвідувати з нею художні музеї, дитячі театри, виставки та інші мистецькі заходи.
- Обладнати куточок для образотворчої діяльності дитини вдома.
- Надати дитині право вибору у використанні різних художніх матеріалів.
- Визнати її неповторну індивідуальність.
- Керуватися першою формулою особистісного виховання: **ТИ ВСЕ МОЖЕШ!**
- Систематично формувати особистісну позицію дитини у сприйнятті нею творів образотворчого мистецтва.
- Сприймати її творчість такою, яка вона є.
- Підтримувати в неї бажання творити, організовувати вернісажі в родинному колі.
- Давати їй особистий наочний приклад у ставленні до мистецтва, до самостійної образотворчості.
- Без дозволу дитини не втручатись у процес створення нею образу.
- Не насміхатись, але й не захвалювати.
- Оцінюючи дитячі роботи, не порівнювати.

Під час ліплення з глини, пластиліну у дошкільників з порушеннями зору добре розвивається дрібна моторика, зміцнюється мускулатура пальців, виробляються тонкі рухи руки і пальців, закріплюються навички обстеження.

Завдання навчання ліпленню впливають з особливостей розвитку дітей з порушеннями зору і в основному зводяться до загальних навчально-виховних завдань:

- сприяти формуванню у дітей інтересу до ліплення;
- знайомити їх з властивостями матеріалу;
- вчити правильно користуватися глиною;
- допомогти опанувати технічними прийомами: від загального шматка відривати невеликі шматки, розплющувати, з'єднувати;
- навчити створювати найпростіші форми (циліндри, палички, диски, кулі), на основі чого діти зможуть відтворювати більш складні предмети (літаки, пірамідки).

Сам процес ліплення викликає у дітей радість від відчуття власної сили, під впливом якої грудочка глини розплющується, скочується в кульку, стовпчик і т. д. Вони з великим інтересом займаються ліпленням. Малюків захоплює можливість відривати від глини шматки, з'єднувати їх. Дитина спостерігає зміну первинного шматка глини, і це також справляє на неї враження (була кулька, стиснув її між долонями - вийшов корж, розкатав грудку - вийшов стовпчик або кулька).

Зображення предметів у ліпленні для дитини з порушеннями зору є більш простим, ніж у малюванні. Тут вона має справу з реальним об'ємом, де немає потреби вдаватися до умовних засобів зображення. Найбільш легко діти з порушеннями зору опановують зображенням предметів конструктивної і рослинної форм і з великими труднощами – зображенням фігур людини і тварини. Це пов'язано зі складністю будови, пластичністю їх форм; дитині буває важко зрозуміти складну анатомічну будову тварин.

При ліпленні живих істот діти з порушеннями зору передають лише найбільш яскраві, характерні ознаки, а форма основних частин залишається узагальненою. Тому важливо, щоб вихователь вчив дітей з порушеннями зору зображенню основних форм предметів з їх яскравими, характерними ознаками. На заняттях діти повинні навчитися передавати пропорції

предметів, опановувати певними технічними вміннями. Ці спільні завдання конкретизуються для кожної вікової групи. Наприклад, для першої молодшої групи навчити дітей з порушеннями зору ліпити найпростіші форми (циліндр, диск, куля). Для середньої групи – уточнювати уявлення про форму предметів та їх будову. Для старшої групи – бачити подібність і відмінність предметів, їх положення в просторі, помічати характерні ознаки.

Поступово діти з порушеннями зору мають навчитися створювати виразні образи. Як підказує досвід, заняття ліпленням можна починати з дворічними дітьми. У цьому віці у малюків з'являється бажання виліпити з глини предмети, які їх оточують. Але зображення виходить невиразним. Під час ліплення для дитини 2-3 років найбільш значимими є властивості матеріалу (в'язкість, пластичність, величина, вага), але не форма і будова предметів. Цей період, як і в малюванні, називається дозображувальним, але у ліпленні він проходить швидше. Це пояснюється тим, що знайомство з об'ємним, відчутним матеріалом, його пластичністю швидше викликає у дитини осмислений інтерес і її дії стають більш логічними. У цей період, як уже вказувалося, дітей захоплюють властивості матеріалу, вони відривають від загального шматка глини окремі шматочки, нагромаджують один на інший, розгортають на дощечці, розплющують рукою об дошку. Якщо діти освоюють матеріал під керівництвом дорослого, то вони швидше переходять до образотворчого періоду. Поздовжніми і обертальними рухами долонь спочатку просто на столі або дошці, а потім між долонями вони видозмінюють безформний шматок глини. 3-річні діти, як правило, ліплять всією кистю руки, так як рухи пальців у них ще некоординовані. Слабкий зоровий контроль у дітей з порушеннями зору цього віку впливає на зображення форми предмета.

На заняттях із ліплення емоційні переживання викликає скульптура, хоча вона переважно позбавлена барвистості, зате більше діє формою, лінією, фактурою. Скульптура має велике значення для виховання та навчання дітей дошкільного віку. Вона сприяє розвитку зорового сприйняття,

пам'яті, образного мислення дітей з порушеннями зору. Скульптура, як і інші види зображувальної діяльності, формує естетичний смак, розвиває почуття прекрасного.

В образотворчому мистецтві ліплення відіграє таку саму роль, як і арифметика в математичних науках. Це абетка уявлень про предмет. У малюванні предмет зображується відносно. Через перспективу часто зменшується, а іноді й зовсім втрачається справжність властивостей предмета, головний його зміст. Правильне співвідношення частин, відмінність головного від другорядного – тіла від приставних частин – усе це ясно передається при зображенні предмета за допомогою ліплення. Скульптура надає тривимірне зображення предмета. Частіше за все предметом скульптурного зображення виявляється людина, рідше – тварини, неживі предмети. Скульптуру можна спостерігати з різних сторін, тому дуже важливо поставити її так, щоб добре сприймався силует фігури, її жест, рух.

Своєрідність ліплення полягає в тому, що за допомогою цього виду діяльності передається форма предмета в трьох вимірах. Під час підготовки до ліплення дитина з порушеннями зору отримує багато знань про предмет (назва, форма, будова, колір, призначення). Разом з тим збагачується і розвивається її словник, зв'язна мова, за допомогою якої можна описати образ по пам'яті. Це сприяє розвитку її мислення, уваги, уяви та інших процесів. У процесі ліплення більше можна домогтися максимальної активності обох рук, розвивати і зміцнювати пальці, особливо великі, вказівні, середні. Щоб засвоїти техніку ліплення, дитині з порушеннями зору потрібно розвинути спеціальні рухи щодо їх сили, точності, темпу, спрямованості, плавності, ритмічності, надалі ці якості допоможуть надалі оволодіти різними видами навчальної, трудової діяльності. Під час ознайомлення з предметом дитина з порушеннями зору навчається розуміти його красу, починає передавати в ліпленні окремі виразні його ознаки,

Ознайомлюючись дітей з порушеннями зору з деякими зразками скульптури і декоративно-прикладного мистецтва, слід виховувати в них

любов і повагу до людей, які створили ці чудові речі. Ліплення сприяє розвитку організованості, цілеспрямованості і наполегливості, дисциплінує, оскільки дитина ставить перед собою певну мету і доводить почату справу до кінця.

Для дітей з порушеннями зору трьох-чотирьох років рекомендується ліпити: стовпчики, апельсини, вишеньки, бублики, кренделі, коржики, піріжки, вареники та ін. Існує безліч відомих прийомів, серед них такі прийоми ліплення, як розкачування глини прямими і круговими рухами рук, розплющування глини (палички, бублики, кренделі, пташки, неваляшки, гриби), відтягування невеличких частин (дзьоб, хвіст та ін.).

Для роботи з дітьми з порушеннями зору п'яти років рекомендується ліпити: яблучко, моркву, мисочку, тарілочку, чашечку, стакан, пташку та ін, де в основі ліплення предметів лежать форми циліндра, конуса (овочі, фрукти, іграшки та ін), використовуються такі прийоми ліплення, як заокруглення та загострення (морква, літак), вдавлювання (кошик, чашечка, блюдце), загинання країв, з'єднання частин, поділ глини на частини і з'єднання їх прикладанням, притискуванням, примазуванням.

Для дітей з порушеннями зору шести-семи років рекомендується ліпити: півника, курочку, качечку, гуску, лебедя, пташку на підставці, синицю, снігурі, білочку, зайчика, котика, собачку, лисичку, ведмедика, та ін, в яких використовуються різні способи ліплення: конструктивний, пластичний, комбінований; прийоми згладжування, щільного з'єднання частин.

Успіх рішення навчальних завдань здебільшого визначається правильною організацією роботи з дітьми з порушеннями зору і чітко продуманою системою об'єднання занять різного типу.

Використовуються два типи занять з ліплення: на тему, запропоновану педагогом (вивчення нового матеріалу, повторення пройденого), і на тему, обрану дітьми (за їх задумом). Центральне місце в першому випадку відводиться засвоєнню нового програмного матеріалу. У присутності дітей дорослий ліпить зразок, розповідає про прийоми роботи і її послідовність.

Кожна дія педагог підкреслює словами, рухами рук і пальців. На заняттях з ліплення, де діти закріплюють раніше набуті знання, дорослий використовує частковий показ лише тієї частини предмета, яку діти не знають чи погано засвоїли, ставить завдання побудувати композицію, запам'ятати предмети й виліпити їх по пам'яті. На заняттях другого типу – за задумом – діти під наглядом та з допомогою дорослого або самостійно, ґрунтуючись на своїх знаннях та вміннях, обирають тему, продумують композицію, визначають послідовність роботи, шукають прийоми виконання. Мета таких занять – з розвиток самостійності, ініціативи і творчих здібностей дітей з порушеннями зору. Їх проведення дає можливість проявити інтереси дітей, ступінь розвитку їх творчих задумів, оволодіння зображувальними вміннями та навичками.

У роботі з дітьми з порушеннями зору дошкільного віку значне місце відводиться ліплення з природи. Критерієм оцінки таких робіт є подібність природи. Дитина вивчає предмет, виявляє основну форму, будову, пропорції, співвідношення частин, характерні особливості, прийоми ліплення предмета. Якщо виникає необхідність, педагог показує окремим дітям прийоми ліплення на окремому шматочку глини.

У роботі з дітьми з порушеннями зору різного віку можна використовувати такі *способи ліплення*: конструктивний, пластичний і комбінований.

Конструктивний – предмет ліпиться з окремих частин. Наприклад, пташка: спочатку ліпиться тулуб, голівка, підставка, а далі з'єднуються усі частини і надають фігурці характерних ознак. Конструктивним способом ліплення діти з порушеннями зору користуються в молодшій групі дитячого садка. Цей спосіб застосовується надалі в усіх вікових групах, але кількість деталей збільшується, а прийоми з'єднання частин ускладнюються.

Пластичний спосіб – це ліплення з цілого шматка глини, з якого витягуються всі дрібні деталі, частини виробу. Починають діти ліпити цим способом з середньої групи (овочі, фрукти, іграшки). Наприклад, під час

ліплення мишки із загального шматочка глини дитина створює потрібну форму, витягає мордочку, вушка, хвостик, лапки та за допомогою стеки надає їй характерні ознаки. Пластичним способом діти ліплять протягом усього дошкільного віку. Наприклад, із шматка глини ліпимо частину курочки: тулуб, голову, а дрібні деталі та підставку готуємо окремо, потім з'єднуємо їх. Зразки: півник, курочка, гусак, зайчик, крокодил, соболь, кенгуру, черепаха та ін Крім того, під час виготовлення птахів, тварин, людей користуються прийоми рельєфною ліплення: невеликі шматочки глини або пластиліну накладаються на основну форму, а потім стеком або пальцями примазуються. Після чого виробу надають потрібної форми, це: синиця, снігур, Снігуронька, дід Мороз, виноград. Робочим матеріалом для ліплення може бути як глина так і пластилін або солоне тісто.

Останнім часом ліплення із солоного тіста набирає все більшу популярність. Прийоми ліплення з тесту ті ж, що і при ліпленні з пластиліну.

Рецепт солоного тіста (для виробів): 2 склянки борошна 1 склянка солі (дрібної) приблизно 125 мл води (кількість води залежить від виду борошна) бажано додати 1 ложку крему для рук (або рослинного масла або сухого шпалерного клею). Хвилин 10 добре розминаємо тісто, щоб воно стало м'яким, без тріщин і не прилипало до рук, можна запропонувати помісити й дитині, нехай теж «м'язи качає». Збираємо тісто в кім, накриваємо вологою ганчірочкою (нехай на вашому робочому місці завжди буде мокрий рушник, щоб витирати руки після кожного етапу роботи). Можна починати працювати з тістом відразу, не витримуючи його в холодильнику.

З інструментів вам знадобляться: дошка, вкрита фольгою або іншим папером, придатної для духовки, ніж, часничниця, виделка, качалка, склянка з водою, ганчірочка або губка, сухий перчик-горошок або суха гвоздика й багато чого іншого, що є під рукою також може стане в нагоді, це залежить від вашої фантазії.

Для фарбування є два способи: 1) офарбити тісто на етапі замісу (для фарбування тесту додайте в нього харчові барвники, чорнило різних кольорів

або гуаш); 2) фарбувати вже готову фігурку (готові фігурки офарблюють гуашшю після їхнього повного висихання й покривають лаком для збереження саморобки). Сушіння фігурок із солоного тесту здійснюється в духовці при температурі 80 градусів, протягом години і більше (час сушки залежить від товщини фігурки). Інший варіант – сушити солоне тісто на батареї. Щоб зберегти залишки тіста протягом кількох днів, накрийте його так, щоб не було контакту з повітрям (целофановий пакет), і покладіть в прохолодне місце (холодильник).

Столи на яких будуть працювати діти, накривають клійонкою. Для кожної дитини повинні бути підкладна дошка, на якій ліплять і просушують предмети. Середній її розмір 20x20см. Виготовляють її з фанери або цупкого паперу. Вироби, які ліплять на підкладних дошках, зручно обертати будь-яким боком до виконавця, що необхідно для надання фігурці об'ємності. Для роботи з глиною і пластиліном слід мати стеку, якою роблять надрізи, знімають зайву глину або пластилін, загладжують нерівності, з'єднують і виділяють дрібні деталі.

Для роботи з ліплення слід мати наочні посібники: іграшки, муляжі, книжкові та журнальні ілюстрації. Такими посібниками можуть бути натуральні предмети (овочі, фрукти, гриби, посуд та ін), предмети, які зробив вихователь. Для огляду робіт, виконаних дітьми, потрібен стенд розміром 120x70см, пересувний або прикріплений до стіни. На ньому обладнають вузькі полицки на такій відстані одна від одної, щоб між ними розмістилися усі дитячі роботи. Стенд можна розташувати в куточку для батьків. Предмети, зроблені дітьми, певний час зберігаються на окремій полиці або у відкритій шафі, щоб діти мали можливість їх розглядати.

Розглянемо конкретно, якими вміннями та навичками з ліплення має оволодіти дитина з порушеннями зору на кожному віковому етапі.

Дітей з порушеннями зору третього року життя педагог має навчити: відривати шматочки глини і коловими рухами обох рук утворювати нескладні предмети з глини (цукерки, кульки, горішки), розривати глину на

частини, м'яти, розкочувати і розплющувати її долонями; ділити глину на частини і прямими рухами рук, утворювати нескладні предмети (стовпчики, сосиски, цукерки); розкочувати глину прямими рухами рук і створювати стовпчики, краї яких з'єднують (бублики); розкочувати глину коловими рухами рук і сплющують між долонями, утворюючи дископодібні форми (пиріжки, коржики, котлети та ін); ділити глину на 2-3 частини, розкочувати її прямими і круговими рухами і ліпити нескладні предмети (гриб, пташка, зайчик, неваляшка).

Для дитини з порушеннями зору четвертого року життя, яка вже має певний досвід роботи з глиною, цю роботу потрібно дещо ускладнити, одночасно закріплюючи навички, які він придбав у попередній групі: ділити глину на частини і розкочувати її між долонями прямими рухами рук, утворюючи нескладні предмети (стовпчики, ковбаски, рогалики, цукерки); розкочувати глину коловими рухами рук і утворювати різні предмети (горішки, цукерки, м'ячики); розплющувати глину, утворюючи диск, і на основі цієї форми ліпити нескладні предмети (пиріжки, вареники, котлети), згинати і защіпувати форму пальцями рук; ділити глину на 2-3 частини та ліпити предмети, в основі яких лежить куля (башточка, матрешка-неваляшка, пташка), диск та циліндр (гриб); з'єднувати частини прикладанням та притисканням.

З дітьми з порушеннями п'ятого року життя повторюють і закріплюють набуті раніше знання й уміння, а крім того, їм дають нові знання та вміння, а саме: ділити глину на частини і утворювати нескладні предмети, в основі яких лежить куля (горіх, яблучко); створювати предмети, в основі яких лежить циліндр (огірок); розкочувати глину прямими рухами рук і створювати овальну форму і на основі цієї форми ліпити такі предмети: слива, лимон, груша; загострювати і закругляти предмети; розкочувати глину коловими рухами рук, розплющувати, загинати, защіпувати краю, вдавлювати глину пальцями і створювати такі предмети: мисочка, чашечка, рибка, грибок, кошик, пиріжки, вареники; ділити глину на частини і

з'єднувати їх у ціле прикладанням і натисканням, примазуються (лялька-неваляшка, сніговик, пташка, зайчик).

З дітьми з порушеннями зору шостого року життя, як і в попередніх вікових групах, спочатку повторюють та закріплюють навички та уміння, а потім вводять нові завдання: ділити глину на 3-4 частини та створювати нескладні предмети, в основі яких лежить куля, циліндр, конус (ліплення овочів, фруктів, їжачка, мишки, котика, лисички); ліпити частини в основі яких лежить диск (тарілочка, чашечка); ліпити предмети комбінованими і пластичними способами, прийомам міцного з'єднання деталей, згладжування поверхні пальцями, стека і зволоженою ганчіркою (собака, зайчик, білочка, літак, черепаха, курочка, півник, пташка-свистульки, лисичка та ін.) Педагог має звертати увагу на те, щоб дитина передавала характерні ознаки предметів, їх форму, дотримувалася пропорцій і використовував засвоєні навички та уміння: скочування, сплющування, вдавлення, витягування, загинання, примазування.

Аплікація – найпростіший і найдоступніший спосіб створення художніх робіт, що зберігають реалістичну основу зображення. Доступність зумовлена простотою прийомів виконання й можливістю вільно маніпулювати готовими предметами. Основними ознаками аплікації є силуетність, площинне (іноді об'ємно-рельєфне) подання образу, сполучення колірних плям, які доповнюють одна одну.

Аплікаційна діяльність дітей з порушеннями зору є дуже ефективним засобом їхнього гармонійного й різнобічного розвитку. Творча робота розвиває мислення та моторику рук, сприяє формуванню сенсорних уявлень і розвитку мовлення, пробуджує фантазію, активізує спостережливість, виховує волю, розвиває окомір, відчуття форми й кольору. Заняття аплікацією сприяють інтенсивнішому розумовому, моральному, естетичному й емоційному розвитку, формуванню в дітей з порушеннями зору першого досвіду пошукової, творчої та спільної діяльності. Діти з порушеннями зору з великим зацікавленням залюбки виконують вправи, що спонукають їх

порівнювати й зіставляти, знаходити спільне і відмінне, виділяти головне і другорядне, складати ціле й ділити його на частини. Діти виконують завдання, які розвивають відчуття цілого, форми, кольору, простору, рівноваги, єдності, міри. Маніпулюючи готовими формами, діти з порушеннями зору можуть викладати не тільки предметні зображення, але й нескладні сюжети, що допомагає розвивати образне бачення та зв'язне мовлення, а також формувати навички сюжетного малювання.

На заняттях з аплікації педагог має реалізувати такі *завдання*:

- формування зацікавленості аплікаційною діяльністю, процесом створення аплікації шляхом викладання на папері предметних і сюжетних композицій різного змісту й ступеня складності;
- розвиток зорового сприйняття, сенсорно-моторного інтелекту, аналітико-синтетичних процесів і здатностей комбінувати, перетворювати, знаходити спільне і відмінне, порівнюючи й зіставляючи вирізані форми з натурою або одну з іншою, а також розвиток відчуття цілого, форми, кольору, ритму, простору, рівноваги;
- набування досвіду складати ціле з окремих частин, однакових і відмінних за кольором, розміром, формою, конфігурацією;
- об'єднувати окремі фігури спільним змістом;
- формування найпростіших технічних навичок аплікаційних операцій: викладання, складання цілого шляхом прикладання, приєднання днієї частини до іншої, намазування клеєм, приклеювання, легкого притискання ганчірочкою, вирізання чого-небудь ножицями, розрізання квадратів по діагоналі, зрізання кутів у прямокутника, виконання скісних зрізів, створення аплікації шляхом обривання;
- тренування вміння орієнтуватися на великому і малому просторі аркуша, рівномірно розміщувати однорідні елементи по всій площині або в центрі аркуша та сміливо переміщуватися по площині аркуша;
- формування початкових навичок творчої діяльності, вміння працювати усвідомлено й цілеспрямовано;

- формування початкових навичок спільної діяльності: працювати разом з іншими, помічати дії сусіда, охоче допомагати іншим знаходити потрібні деталі;
- спонукання дітей з порушеннями зору до активного спілкування з педагогом, один з одним, зв'язного розповідання нескладними речення.

Основними завданнями розвитку дітей з порушеннями зору з аплікації є:
Молодший дошкільний вік

❖ знайомити дітей з папером як художнім матеріалом, створювати умови для експериментального засвоєння його властивостей і способів свого впливу на папір (легкий, тонкий, кольоровий, гарний, яскравий, мнеться, рветься, розрізається, приклеюється);

❖ створювати з клаптиків нарваного і жмутків зім'ятого паперу виразні образи (курчата на лузі, квіти в букет, пухнасті хмаринки, жучки-павучки на листочках тощо);

❖ розкласти й приклеювати вирізані вихователем паперові форми, створюючи при цьому виразні образи;

❖ розміщувати і наклеювати готові геометричні форми, чергувати їх за кольором і величиною.

Середній дошкільний вік

❖ заохочувати складання композицій із готових і самостійно вирізаних або іншим способом підготовлених форм (смужок, кругів, трикутників, трапецій, рваних і м'яких грудочок паперу) у предметній, сюжетній або декоративній аплікації (листки на гілці, квіти у вазі, кораблики на ріці, рибки в акваріумі);

❖ учити користуватися ножицями (правильно тримати, передавати, робити прямі розрізи), відрізати довгі смужки);

❖ ознайомлювати з раціональними прийомами симетричного вирізування з паперу, складеного навпіл;

- ❖ складати аплікації з природного матеріалу (осінньою листя прос-тої форми, насіння) й клаптиків тканини;
- ❖ розвивати в дітей здібність передавати одну й ту ж форму чи образ у різних техніках (зображувати сонце, квітку, пташку в малюнку, аплікації, ліпленні);
- ❖ сполучувати різні техніки образотворчої діяльності і конструювання на одному занятті;
- ❖ підтримувати інтерес до змісту нових слів: «художник», «музей», «виставка): «картина», «скульптура» та ін.;
- ❖ проводити колективні роботи;
- ❖ виявляти повагу до художніх інтересів і робіт дитини, дбайливо ставитись до результатів її творчої діяльності;
- ❖ у дидактичних іграх із художнім змістом учити розрізнявати кольори з ступенем інтенсивності (до 5 світло-тих відтінків), за порядком розміщення кольорів у веселці, на кольоровій моделі (спектральний круг), дотримуючись переходів від одного кольору до іншого.

Старший дошкільний вік

- ❖ показати нові засоби створення образів: симетричне вирізування зі складеного в декілька разів паперу для зображення симетричних або парних предметів, силуетне вирізування за намальованим або уявним контуром для зображення несиметричних предметів, накладна аплікація для отримання багатокольорових образів, нескладний прорізний декор (кола, півкола, ромби, ялинки) для виготовлення ажурних виробів (серветки, завіси, ляльковий одяг);
- ❖ підтримувати прагнення самостійно сполучувати знайомі техніки, допомагати засвоювати нові, за власною ініціативою об'єднувати різноманітні засоби відображення ;
- ❖ формувати уявлення про художні ремесла (різьблення і розпис по дереву, гончарна справа, ткацтво, виробництво килимів і т. ін.); знання про те, якими саме матеріалами й інструментами користується майстер;

- ❖ пропонувати для декоративного оздоблення виробу народно-прикладного мистецтва;
- ❖ показати засоби ощадливого використання художніх матеріалів (наприклад в аплікації вирізувати не з цілого аркуша паперу, а з деталі, що підходить за розміром і формою до параметрів задуманого образу);
- ❖ в дидактичних іграх з художнім змістом навчати розрізняти контрасти та нюанси кольорів;
- ❖ пропонувати розміщувати кольори за ступенем інтенсивності (до 5 кольорових відтінків), за порядком розміщення кольорів у веселці, на колористичній моделі (спектральне коло), дотримуючись переходів від одного кольору до іншого).

Конструювання. Одним з найулюбленіших дитячих занять є конструювання, тобто створення з окремих елементів різних матеріалів (паперу, картону, дерева, спеціальних будівельних наборів і конструкторів) чогось цілого: будинків, машин, мостів. Конструюючи щось, тобто сполучаючи частини один з одним, дитина з порушеннями зору підстроює свою руку до деталей конструктора, завдяки чому розвивається спритність руки і дрібна моторика, дрібні м'язи пальців, руки стають «більш слухняними», їм стають доступні самі крихітні деталі, а це значить, що менше проблем виникне в майбутньому при оволодінні малюванням та письмом.

В процесі конструювання дитина з порушеннями зору засвоює багато знань, умінь і навичок: одержує уявлення про форму і розмір предметів, їх фізичні властивості, пізнає назву кольорів і ін.

Крім того, добиваючись певного результату, вона розвиває цілеспрямованість власних дій, відточуються конструктивні здібності – дитина з порушеннями зору починає розуміти, як краще і надійніше прикріпити деталі, як зробити так, щоб вони стали опорою для подальших з'єднань, все це розвиває логіку мислення, тренує пошукову функцію

розумової діяльності. Конструктор – це матеріал, необхідний для творчої гри дитини з порушеннями зору, дитина відчуває себе творцем. Конструктор надає дитині можливість експериментувати і творити свій власний світ, де немає меж.

Тому включення дітей з порушеннями зору в конструктивну діяльність можна вважати однією з важливих умов формування у них загальних пізнавальних здібностей, завдяки яким відбувається успішне сприйняття зовнішніх властивостей оточуючого світу, таких, як величина, форма, просторові і розмірні відносини, розуміння деяких істотних (структурно-функціональних) зв'язків на основі їх наочного моделювання, створення нових оригінальних образів і ін.

Дитяче конструювання пред'являє ряд серйозних вимог до пізнавальної діяльності дитини з порушеннями зору. Засоби і способи цієї діяльності діти або нащупують самостійно в практиці конструювання, або засвоюють в готовому вигляді від дорослих в процесі спеціального навчання рішення різноманітних конструктивних задач.

В первинному оволодінні конструюванням, яке відбувається під керівництвом дорослих, велике значення мають **методи** навчання – особливо характер тих завдань, які даються дітям.

Залежно від характеру завдань виділяються такі види конструювання:

- конструювання *за зразком (з повним чи частковим показом дій);*
- конструювання *на тему, задану вихователем;*
- конструювання *за умовами, визначеними вихователем;*
- конструювання *за власним задумом.*

При конструюванні *за зразком* діти з порушеннями зору мають відтворити зразок, у формі готової конструкції, малюнка, фотографії, нарешті, найпростішого креслення і нерозчленованої схеми, в якій позначений тільки загальний контур необхідної конструкції.

Конструювання *за умов* полягає в тому, що діти мають конструювати вже знайомі предмети з урахуванням вимог, що пред'являються їх

призначенням. Наприклад, будинок повинен бути такого розміру, щоб в ньому могли жити ляльки, міст повинен мати таку ширину, щоб на ньому могли розминутися дві машини, їдучі в різні боки, і т.д..

Конструювання *за задумом* припускає або пропозицію дитині певної теми («Побудуй міст, який хочеш»), або задумку дитиною і теми, і самої споруди.

Розділення цих видів конструювання достатньо умовно. Вони можуть по-різному поєднуватися між собою і торкаються, головним чином, проведення організованих занять в дитячому саду. Як засоби використовуються:

1. *Показ* самих загальних способів побудови предметів кожної групи. Мета – дати зразок дій для виділення в об'єктах і відтворення в конструкції ряду зовнішніх просторових властивостей предметів (протяжності, форми, розмірних співвідношень і т.п.) шляхом співвідношення (або повної ідентифікації) з показаним способом конкретних дій кожної дитини з будівельним матеріалом.

2. *Демонстрація готового наочного зразка споруди* і організація його аналізу за допомогою серії питань, що вказують порядок виділення в ньому функціональних і структурних особливостей всього предмету в цілому, а також і його частин. Для цього притягуються знання дітей з порушеннями зору про предмети і їх призначення і еталонні уявлення про зовнішні просторові властивості і відносини.

3. Словесно і наочно позначені (*задані наперед*) *вимоги* до майбутнього продукту конструювання (при так званому «конструюванні за заздалегідь заданих умов»). Такий шлях роботи веде до оволодіння деякими способами встановлення залежності між призначенням предмету (і його складових частин) і його (їх) структурними особливостями. Для виявлення такої залежності важливим є накопичення дітьми узагальнених уявлень про деякі категорії предметів і їх словесних позначень.

4. *Позначення* (словесне і наочне) *умов*, стимулюючих виникнення і розвиток самостійного дитячого конструктивного задуму. Мається на увазі допомогу педагога в плануванні роботи дітей по їх власному задуму, підбір дрібного ігрового матеріалу для обігравання майбутніх споруд. Мета – формування уяви дітей, уміння оперувати найпростішими чинами предметів і їх конструкцій в думці.

5. *Аналіз і оцінка процесу роботи дітей і готової продукції* також є засобами навчання конструюванню, при цьому з'ясовується, які способи дій вони засвоїли, якими потрібно ще оволодіти.

Конструювання з ігрових будівельних матеріалів є найдоступнішим і легким видом конструювання для *молодших* дошкільників. Деталі будівельних наборів є правильними геометричними тілами (куби, циліндри, бруски і т. д.) з математично точними розмірами всіх їх параметрів. Це дає можливість дітям з порушеннями зору з якнайменшими труднощами, ніж з інших матеріалів, отримати конструкцію предмету, передаючи пропорційність його частин, симетричне їх розташування.

Оскільки в основному життя і діяльність дитини *3 – 4 років* пов'язане з грою, то і вимоги до результату визначаються, перш за все, можливістю використання створеного продукту в іграх: конструкції і виробу повинні бути міцними, надійними, такими, що дозволяють грати з ними. Завдяки цьому в процесі конструювання дитина з порушеннями зору одержує значно більш повні уявлення про різні властивості деталей конструктора. Але навіть така умовна споруда створюється шляхом певної організації простору і об'єднання між собою всіх частин споруди, що вимагає від дітей з порушеннями зору уміння здійснювати порівняно точне орієнтування у властивостях і відносинах оточуючого світу, уміння створювати вірні образи сприйманих об'єктів, що уявляються в думках і створюваних в уяві. Це вимагає також уміння виділяти і правильно використовувати в своїх діях властивості самих будівельних деталей, з яких відтворюється реальний предмет з його видимими і прихованими властивостями.

Для конструктивної діяльності дітей 3-4 років характерний безпосередній зв'язок її з грою: в тільки що побудований трамвай саджають ляльок, трамвай їде по лінії, його рух дитина супроводжує відповідними звуками. Дітей продовжують навчати розрізняти такі будівельні деталі, як куб, цеглу, пластину. З них шляхом комбінування діти будують прості форми, знайомляться з залежністю стійкості деталі від її розташування.

У дітей закріплюють конструктивні навички, які вони придбали в першій молодшій групі та вчать розташовувати цеглу, пластини на площині в 1 ряд (дорога для машин, трамвайна або залізнична лінія), розставляти їх вертикально по колу, чотирикутником, в ряд, на деякій відстані один від одного або щільно приставляють один до одного (загородка для птахів або тварин, паркан для садка і ін.).

З'являється більш стійке прагнення до самостійності, що вимагає створення умов для задоволення цієї потреби дітей. Дитину все більше цікавить діяльність дорослих, однолітків, у зв'язку з чим з'являються більш стійкі форми сумісної гри, в процесі якої формуються уміння грати разом, надавати допомогу один одному, звертатися до товариша за допомогою, радіти успіху один одного. Правда, сумісні ігри ще нестійкі, короткочасні, вимагають певного керівництва з боку вихователя.

Поступово ускладнюються завдання: не показуючи того, як робити дорогу, пропонується подумати, як побудувати її, щоб по ній пройшла велика машина (або укласти цеглу, пластини в два ряди, або змінити їх положення). Це сприяє розвитку уміння заздалегідь уявити рішення, а потім виконати його. При цьому дітям дають вже більшу кількість деталей.

В цій роботі у них закріплюється уміння робити нескладні перекриття – одно - і двох'ярусні (ворота, вежа для голубів, будиночок). Причому надається увага попередньому обстеженню загального виду зразка, а потім виділяються основні частини. Наприклад, показуючи маленький будиночок для маленької матрешки, вихователь виділяє частини будиночка: стіни, двері, вікно, дах. Матрешка може увійти до будиночка (що демонструється

перед дітьми). Далі розглядається, з чого побудована кожна частина: стіни і двері - з цегли, дах - з призм. Потім вихователь показує, як будувати, зупиняючи увагу дітей на кожній побудованій частині.

Так, в процесі занять діти вчаться розрізняти споруди по величині, формі, бачити, з яких деталей і в якому кольорі вони виконані. Дитина називає колір деталей, виконуючи споруду з урахуванням її колірної рішення, щоб кожна основна частина мала один колір (у столу кришка одного кольору, ніжки іншого і т. д.). Діти вже можуть створювати й багатокольорові споруди, не тільки розрізняючи шість кольорів, а й називаючи їх.

Сюжетні іграшки варто пропонувати перед заняттям разом з будівельним матеріалом. Важливо, щоб кожна дитина засвоїла послідовність виконання споруд. Необхідно виховувати у дітей стійкий інтерес до ігор і споруд, для чого на занятті вихователь показує, як з ними грати, пропонує дітям образні іграшки, які допомагають знайти новий зміст гри, розвинути її сюжет.

На заняттях, створюючи умови для виконання споруд за задумом дітей, вихователь готує їх до того, щоб вони самі створювали споруди і грали з ними. Важливо при цьому, щоб діти користувалися отриманими на заняттях конструктивними вміннями. Завдання поступово ускладнюються, частіше вихователь пропонує самим подумати, як можна збудувати, не показуючи при цьому прийомів.

Конструктивна діяльність дітей з порушеннями зору *4-5 років* ускладнюється та удосконалюється. Він дітей вимагають вже більш якісного виконання будівель, вчать їх створювати більш складні будівлі.

Якщо в дітей 3-4 років вихователь питає: «Якого кольору стіни? З яких деталей вони збудовані?», то тепер «Розкажи про стіни цього будинку».

Якщо з дітьми молодшої групи вихователь сам підбирає деталі по кольору або пропонує зразок, за яким дитина працює, то з дітям середньої

групи можна пропонувати самостійно групувати деталі, так, щоб окремі частини будівлі мали певний колір та красиво співвідносилися один з одним.

У цьому віці дітей вчать розрізняти та називати такі будівельні деталі, як призма, циліндр, брусок, звертають увагу на те, що пластини бувають різної форми: короткі та довгі, широкі та вузькі.

Дітей четвертого року життя знайомили з надбудовою у висоту та довжину, а від дітей середньої групи вже можна вимагати самостійної зміни будівель і в ширину, з визначенням залежності стійкості деталей від їхнього розташування на площині. За допомогою вихователя діти вже повинні планувати свої дії, заздалегідь підбирати деталі та здійснювати те, що замислили.

Діти з порушеннями зору *5-6 років* відображають в будівельній грі враження про оточуюче. У них є вже і необхідний досвід в його найпростіших формах, уміння грати невеликими колективами, уміння розподіляти між собою будівельний матеріал, що дозволяє проводити складніші споруди. Але самостійно це зробити дітям з порушеннями зору це важко, тому вихователь, використовуючи зразок споруди пояснює, що кожна будівля має основу – фундамент, на якому зводяться стіни. Разом з дітьми відбирає потрібний матеріал, і вони під керівництвом педагога повинні укласти фундамент. Далі зводяться стіни, робляться вікна і т.д. У міру оволодіння основами будівництва він навчає їх вибирати тему, визначати послідовність зведення споруди: з чого починати, як продовжувати, ніж закінчити її.

В цій віковій групі можна пропонувати дітям користуватися на заняттях конструюванням готовими схематичними малюнками — найпростішими зображеннями на папері деяких особливостей будови предмету. Зображення складаються з ліній і фігур простої геометричної форми. В цьому віці дітям стають доступні деякі види роботи з папером та природним матеріалом.

Зв'язок конструювання з грою залишається щільним, але дещо змінюються пріоритети: конструктивне завдання виступає на перший план, а гра розвертається після закінчення конструювання. Дітей спонукають оцінювати зроблене, намічати варіанти його використання в сюжетно-ролевій грі, пропонувати необхідні зміни і доповнення.

Таким чином, в процесі керівництва будівельними іграми дітей молодшого дошкільного віку розширюються їх уявлення про оточуюче, які вони використовують в грі. Доцільно навчати дітей будівельним прийомам шляхом використання зразка і сумісної з вихователем споруди, вправ в повторних знайомих будівельних іграх. Педагог повинен тактовно допомагати дітям в самостійному виборі сюжетів будівельних ігор.

Перелік різних видів конструювання в дитячому саду показує, що кожний з них має свої особливості. Проте основи діяльності єдині: в кожній дитина з порушеннями зору відображує предмети навколишнього світу, створює матеріальний продукт, результат діяльності призначається в основному для практичного застосування.

Конструювання з площинного конструктора

Переваги площинного конструктора: мобільний, займає небагато місця; варіативний (під час виготовлення використовується будь-який матеріал: картон, тканина, пластик, фабричні мозаїки, старі гумові м'ячі, обкладинки для книг, синтетичний матеріал); легко розвиває: почуття ритму; почуття кольору; повне уявлення про якості деталей; вміння співвідносити різноманітні форми, об'єми, кольори; вміння складати композицію (легко рухається, дає можливість багаторазових спроб будівлі різноманітних варіантів на площині); ігрове поле дає мотив для будівлі, легко підбирається під конструктивні завдання.

Дорослий, пропонуючи конструктор дітям з порушеннями зору, не допомагає їм, не дає ніяких шаблонів дій та прямих вказівок щодо діяльності. Він надає можливість експериментувати з деталями конструктора. І тільки тоді, коли бачить втрату цікавості і невміння перейти від маніпулятивних дій

до створення образів вихователь питаннями стимулює їх, непрямыми прийомами він також може розвивати у дітей і здатність помічати різноманітні відтінки кольорової гами.

Звичайно ж, до того як діти отримали у вільне користування цей конструктор, вихователі повинні провести ряд дидактичних ігор, вправ, які б розвивали уяву дитини з порушеннями зору, познайомити з сенсорними еталонами, з призначенням певного матеріалу. Тобто в дітей з порушеннями зору повинен бути теоретичний фундамент для практичної діяльності, щоб під час роботи з конструктором його закріплювати, поповнювати, урізноманітнювати.

Після *самостійного дитячого експериментування* можна переходити безпосередньо до оволодіння засобами будівлі простих зображень та їх варіантів, які складаються з 2-7 однакових геометричних форм чи різних з орієнтуванням на дві ознаки одночасно (колір та форма).

Спільне конструювання з дорослим.

Оптимально буде проводити роботу у такій послідовності:

1. Спочатку дорослий будує сам, а дитина спостерігає.
2. Дорослий частково будує образ, дитині пропонує доповнити зображення (дорослий використовує питання, що стимулюють дії дитини. Наприклад: Як твоє курча побачить маму?)
3. Поступово дитину залучають у спільну діяльність простими діями (прив'язати ниточку до повітряної кульки, стеблинку до квіточки)
4. Пропонують дитині не одне зображення, а два-три, які відрізняються за формою, кольором.
5. Дорослий сам аналізує об'єкт, який будує. Аналіз обов'язково проходить паралельно з будівлею зображення. Звертає увагу на частини зображення, їх просторове розміщення. Спочатку виділяє основні частини, а потім уточнює деталі. (Стіни зроблені з великого зеленого квадрату, дах з великого червоного трикутника, а віконця – з маленького жовтого квадратика)

б. Після аналізу і будівлі зображення варто побудувати варіанти будівлі, які відрізняються відсутністю деталей чи розміром. Це готує дитину до розуміння варіативності зображень.

І знову перехід від спільних дій з дорослим до самостійних дій дитини. Це відбувається за рахунок збільшення частки його участі в будівлі зображення. (Дорослий побудував поїзд, а дитині пропонує побудувати вагони, або віконця чи колеса).

Тематика зображень різноманітна, але спочатку, звичайно, предмети легкі по формі, кольору, будівлі, з ритмічно розташованими, схожими частинами. (горизонтальні: намисто, поїзд, парканчик; вертикальні: башточка, піраміда, ялинка, дерево, заєць, ведмідь, порося, дівчинка, хлопчик тощо). Комбінуючи розміщення деталей, діти засвоюють найпростіші перекриття (ворота, будинок, грибок тощо).

Навчання повинно бути спрямоване на співвіднесення зображення об'єкта з реальним предметом, тому під час обстеження зразка бажано використовувати літературний матеріал, який описує частини цього предмета, його форму. Бажано, щоб кожна дитина погратася з об'єктом зображення, власноруч обстежила його пальчиком.

Коли дитина засвоїла основу конструювання, створення об'єкта, можна знайомити її з способами зміни зображень. Спочатку – це зміна зображень шляхом заміни маленьких елементів на більші за розміром. (Маленького сніговика на великого). Після вже пропонуємо другий спосіб – надбудова об'єктів у висоту та ширину (з одноповерхового будинку - двоповерховий). Засвоєння цих способів дозволяють дитині отримувати безліч варіантів зображень, уникаючи повторення шаблонних рішень.

Ще один засіб навчання конструюванню – малюнок схема. Схема повинна бути зображена в одному масштабі із зразком, що дитина з порушеннями зору у разі ускладнення в будівлі зображення могла виконати накладання деталей прямо на схему. Вона може бути намальована прямо на фоні, який пропонується дітям (крейдою, фломастером). Схеми пропонують дітям з

порушеннями зору частіше за все під час виконання складних зображень, в яких велика кількість деталей. Схеми допомагають дітям з порушеннями зору відпрацьовувати техніку точніше з'єднання частин, виділяти якості предмета, більш чітко уявляти собі його будову.

Оцінка результату діяльності повинна бути тактовною, навіть, якщо нічого не вийшло, підхваліть за цікавість до діяльності.

З дітьми з порушеннями зору 4-5 років слід звертати увагу на поведінку тварин, їх настрій, і коли діти самостійно сконструюють різних зайчиків біля ялинок, що зробили ви, вимагайте, щоб діти давали словесну характеристику кожній тваринці (веселий, полохливий, той, що спить, що танцює тощо). Якщо дитині складно викласти тварину самому, допоможіть йому схемою, але такою, яка виключає накладення. Можна у разі великих забруднень дати дитині роздивитися повний зразок, що передає колір, форму, пропорції та інші характеристики.

Коли дитина опанувала такий вид діяльності, можна звертати увагу і на профільність зображень. Тобто відтворення предметів у профіль. Це досить складна робота і потребує наочного досвіду дитини з порушеннями зору. Запропонуйте роздивитися дитину, що стоїть у профіль. Тільки після цього можна давати завдання (наприклад, щоб зайчики сховалися за ялинками). На такі види роботи варто відвести час і повправляти дітей у зображенні тварин та людей у двох площинних проекціях: вид збоку, вид спереду.

Побудовані на певному фоні сюжети можна залишати довготривалими і розігрувати на них нові лінії розвитку, тільки бажано щоб там змінилася кількість об'єктів, час року чи розташування.

Час переходити і до сюжетних картинок. Це складно дитині з порушеннями зору, тому що вона ще не має вміння вирішувати композиційні завдання. Для того щоб діти засвоїли найпростіші композиційні рішення можна пропонувати дітям «фризи» - зображення на фоні у вигляді ліній землі, неба. Це потрібно, щоб діти з порушеннями зору зрозуміли, що предмети розташовуються в ряд, не загороджуючи один одного. Бажано, щоб

діти перед початком роботи отримували конкретно сформульований зміст кожної теми. (Наприклад, «Колобок зустрівся з Зайцем»).

З елементів площинного конструктора дуже цікаво для дітей молодшого дошкільного віка викладати декоративні зображення, візерунки. Починаючи цей напрямок роботи познайомте дітей з ритмічністю рухів. Перед роботою розглядайте з дітьми зразки, виділяючи елементи, називаючи їх розташування (в центрі, у кутках, по краях). Обов'язково зверніть увагу, що елементи повторюються.

Під час аналізу готової дитячої роботи дайте дитині можливість висловити свою думку, пояснити, чим конкретно подобається чи ні те чи інше зображення. Таким чином ви розвиваєте вміння оцінювати роботу з естетичного боку.

Для конструктора можуть підійти різноманітні по матеріалу, кольору, формі площинні геометричні фігури з набору «Вчимося рахувати», з мозаїки, настільно-друкованих ігор. Деталі можна вирізати самостійно з тканини, старих обкладинок для книжок, надувних м'ячів, іграшок з синтетичного матеріалу, які мають привабливий вигляд для дітей.

Важливо, щоб елементи конструктора співпадали за розміром, доповнювали та взаємозамінювали один одного.

3.3. Методи виховання і навчання засобами художньої літератури

Змістом роботи з художньої літератури має стати художньо-мовленнєва компетенція, що має такі складові:

- *когнітивно-мовленнєва компетенція* – наявність певних знань у дитини з порушеннями зору про письменників, їхні твори (в межах програми та відповідно віку); уміння відтворювати зміст знайомих творів, пригадати автора твору, впізнати твір за назвою, уривком, ілюстрацією, прочитати з пам'яті вірш, прислів'я, приказку, скоромовку, пригадати загадку;

- *виразно-емоційна компетенція* – уміння виразно передавати зміст художнього твору;

- *поетично-емоційна компетенція* – уміння виразно читати вірші з пам'яті, здійснювати їх елементарний художній аналіз (встановити настрій, знайти слова, що римуються і т.д.);

- *оцінювально-етична компетенція* – уміння дитини з порушеннями зору аналізувати поведінку героїв твору, давати вмотивовану оцінку діям персонажів, висловлювати власне ставлення до них;

- *театрально-ігрова компетенція* – наявність у дітей з порушеннями зору умінь і навичок самостійно розігрувати зміст знайомих художніх творів у іграх з-драматизаціях, інсценуваннях тощо.

Відповідно заняття з художньої літератури різних видів мають різноманітний зміст та *форми* проведення:

- розігрування забавлянок, утішок, пісень проводяться переважно з дітьми раннього й молодшого дошкільного віку (групові, індивідуально-групові, індивідуальні заняття);

- читання і розповідання казок, бесіда за їх змістом (фронтальні й групові заняття);

- читання оповідань, бесіда за їх змістом (фронтальні й групові заняття);

- заучування віршів (індивідуальні та індивідуально-групові заняття);

- ігри-драматизації (фронтальні, групові, індивідуально-групові заняття);

- етичні; узагальнювальні бесіди (проводяться лише з дітьми старшого дошкільного віку);

- показ різних видів театру: іграшок, ляльковий, картонажний, магнітний, тіньовий, живих тіней та ін.;

- показ діафільмів (фронтальне, групове), як сучасна альтернатива — виконання художніх творів у супроводі мультимедійних презентацій;

- перегляд телепередач, мультфільмів (фронтальні, групові та ін. заняття);

- прослуховування аудіозаписів творів художньої літератури та фольклору в акторському виконанні (фронтальні, групові та ін. заняття).

У всіх вікових групах заняття з *художнього читання* (розповідання народних казок, читання авторських казок, оповідань, віршів тощо) мають подібну орієнтовну структуру з наведеними складниками.

1. Зацікавлення дітей з порушеннями зору (залежить від вікової групи: в молодшій може бути сюрпризний момент; у середній – звернення до власне досвіду дітей з порушеннями зору, вступна бесіда на тему твору; в старшій групі заняття можна розпочати короткою вступною бесідою про творчість іменника, його раніше прочитані твори та ін.).

2. Повідомлення повної назви твору, його автора. Якщо вивчається народіга казка, то зазначаються її повна назва та походження, наприклад: українська (чеська, російська та ін.) народна казка. Читання твору. Розглядання ілюстрацій. Повторне читання.

3. Бесіда за змістом твору (є обов'язковою складовою заняття тому що лише спільно з дорослим дитина з порушеннями зору робить висновки, аналізує, порівнює, оцінює, замислюється над тим, що може пройти повз її увагу).

4. Приказки, прислів'я за темою твору, можливе виведення морального правила. Заняття доцільно завершити малюванням за прочитаним.

Слід зауважити, що знання жанру твору, його автора вимагаю від дитини лише у другому кварталі середньої групи. В старшій групі на одному занятті можна читати два твори, об'єднані однією темою (два короткі оповідання, казки, вірш і прозовий твір тощо).

Після читання (розповідання) художнього твору (незалежно під жанру) завжди проводиться *бесіда*:

- за запитанням автора твору (якщо твір закінчується запитанням);
- на відтворення прочитаного (запитання на послідовність розгортання подій у творі). Цим видом бесіди не слід зловживати;
- на тему прочитаного (наприклад, після розповідання української народної казки «Колобок» може відбутися бесіда про слухняність, а після розповідання казки «Колосок» – про працьовитість і т.д.);
- морально-оцінювального характеру (бесіда, під час якої діти шалізують і оцінюють вчинки героїв, мотивують власне ставлення, порівнюють із власними вчинками, поведінкою);
- на розуміння дітьми з порушеннями зору жанру твору (діти впізнають жанр прослуханого твору і аргументують свою відповідь, педагог їм у цьому допомагає.
- на розуміння засобів художньої виразності твору (наприклад: «Якими словами почалася казка? Як ви про це здогадалися?» та ін.);
- на розуміння композиційної структури твору (тільки з дітьми старшого дошкільного віку; вихователь ставить запитання наступного змісту: «Якими словами розпочинається казка? Про що говориться у зачині? Якими словами починається найголовніше, найцікавіше у цій казці? Якими словами закінчується казка?»).

На одному занятті, як правило, використовуються кілька видів бесід.

Органічно з бесідою поєднуються і різноманітні *творчі завдання*, які допомагають дітям краще зрозуміти художній твір, активізують мовленнєву активність, наприклад:

- словесний портрет героя твору «Уявіть, як виглядав...»),

- уявлюваний діалог з героєм твору,
- написання листа літературному героєві (кожна дитина розповідає, щоб вона написала персонажу твору) та ін.

Після читання творів моральної спрямованості вводяться прислів'я або приказки цієї ж тематики.

Окремими заняттями лише з дітьми з порушеннями зору старшого дошкільного віку проводяться узагальнювальні бесіди за творами одного письменника («Улюблений письменник», «Улюблена книга», «Улюблена казка») етичні бесіди («Чесність», «Ввічливість», «Доброта», «Скромність», «Щедрість», «Працьовитість», «Чуйність», «Сміливість»), адже художній твір виступає цінним джерелом морального розвитку дитини з порушеннями зору. Такі бесіди проводяться як узагальнення знань, вражень, отриманих з раніше прочитаних творів, тому вимагають попередньої роботи з дітьми з порушеннями зору (читання й обговорення творів, що відповідають тематиці майбутньої бесіди).

Готуючись до таких *занять-бесід*, педагог має чітко визначити зміст заняття, заздалегідь продумати запитання до дітей, проблемні ситуації, дібрати дидактичний матеріал (картини, музику, приказки, прислів'я тощо).

Традиційно *етична бесіда*, що планується у формі фронтального чи групового заняття, складається з трьох частин.

1. Вступна частина проводиться з метою зацікавлення дітей і має кілька варіантів: проблемна ситуація; звернення до власного досвіду дітей з порушеннями зору («Чи сподобалось би вам, якби ваші друзі були нечесними? Чому? Кого ми називаємо чесний?); читання вірша з подальшим його обговоренням.

2. Основна частина має на меті роз'яснення дітям з порушеннями зору змісту певної моральної категорії, її усвідомлення, формування позитивний ставлення до її дотримання та складається із запитань і відповідей, спрямованих на аналіз вчинків героїв художніх творів, мотивів поведінки, встановлення причино-наслідкових зв'язків (поведінка – наслідок),

усвідомлення взаємовідносин між людьми. Крім запитань, тут використовуються проблемні ситуації, аналіз приказок, прислів'їв на тему бесіди, заздалегідь підготовлені інсценівки за участю окремих дітей («Петрик і бабуся», «По телефону» і т.д.).

3. Заключна частина проводиться з метою узагальнення уявлень про ту чи іншу норму, виведення морального правила.

Обов'язковим в усіх вікових групах є ознайомлення дітей з порушеннями зору з *поезією та заучування віршів напам'ять*.

Останніми науковими дослідженнями доведено, що заучування віршів – процес індивідуальний (кожна дитина з порушеннями зору має свій рівень запам'ятовування), тому не рекомендується проведення фронтальних, групових занять з цією метою. Є доцільним ознайомлення з поетичним твором, дібраним для заучування, проводити на групових заняттях, а його розучування – індивідуально. Таке заняття проводиться за орієнтовною схемою:

1. Зацікавлення дітей з порушеннями зору (у молодшій групі – сюрпризний момент іграшка, про яку згадується у вірші, ігрова ситуація; в середній – звернення до власного досвіду дітей з порушеннями зору, вступна бесіда на тему вірша, старшій – вступна бесіда за темою вірша, бесіда про творчість поета, його раніше прочитані поетичні твори);

2. Повідомлення назви вірша, його автора. Вихователь читає вірш із пам'яті (1-2 рази, дітям молодшого дошкільного віку – в ході обігрування);

3. бесіда за змістом вірша;

4. повторне читання вірша вихователем (1-2 рази);

5. читання вірша (1-2 рази) з певним прийомом заучування: ігровим, наочним тощо. Як правило, дітям з порушеннями зору з високим рівнем запам'ятовування цього достатньо, щоб вивчити вірш;

6. Декламування вірша дитиною, яка його запам'ятала (за її бажанням);

7. Цікаве завершення заняття: психологічний етюд або малювання під музику за змістом вірша.

З дітьми з порушеннями зору, які не запам'ятали вірш на груповому занятті, проводяться індивідуальні заняття.

Наведемо кілька способів заучування віршів, які вихователь може використовувати, враховуючи індивідуальні особливості дитини з порушеннями зору та зміст художнього твору.

Заучування за ілюстраціями – один із найефективніших способів заучування віршів з дошкільниками з порушеннями зору (на кожен закінчену думку вірша створюється малюнок, тобто до одного вірша добирається кілька ілюстрацій, вірш читається у їх супроводі (ілюстрації розкладені не по порядку), а після першого та другого прослуховування діти розкладають ілюстрації до вірша у логічній послідовності, намагаючись самостійно відтворити поетичний твір, тому за рахунок включення зорової пам'яті вірш швидко запам'ятовується).

Інсценування – розігруються всі дії, про які йдеться у вірші; включення рухової пам'яті, ігрові прийоми.

Домовляння останнього слова рими – вихователь читає рядок, останнє слово в ньому домовляє дитина.

Читання рядків із питальною інтонацією – вихователь читає рядок вірша з питальною інтонацією, дитина стверджує цим же рядком.

Яким би способом вірш не заучувався, він заучується цілком від початку до кінця; неприпустимо заучувати вірш частинами – у дітей з порушеннями зору зникає цілісність сприймання твору.

Доречно 1-2 рази у квартал проводити заняття, на яких дітей *ознайомлюють з різними жанрами фольклору* – приказками, прислів'ями, загадками. Такі заняття доступні дітям з порушеннями зору дошкільного віку всіх вікових груп.

Заняття на ознайомлення з різними жанрами фольклору чіткої структури не має, але, як правило, кожна частина його відповідає певному жанру фольклору, наприклад: 1) приказки, прислів'я; 2) загадки; 3) скороговки.

Необхідно організовувати *театралізовану діяльність* дітей з порушеннями зору, ігри-драматизації, інсценування.

Ігри-драматизації – це розігрування в ролях художнього літературного твору і відтворення характерних рис його героїв із збереженням послідовності авторського сюжету. Ігри-драматизації не виникають спонтанно, тому дітям з порушеннями зору молодшого дошкільного спочатку пропонуються драматизації за змістом добре відомих казок.

Ігри за змістом улюблених казок, оповідань, сюжетних віршів старші дошкільники організовують не тільки за сприяння вихователя, але й самостійно, привносячи у виконання своєї ролі ініціативу фантазію, творчість, вигадку тощо. Такі ігри не потребують значної підготовки й репетицій – достатньо знання й інтересу дітей з порушеннями зору до художнього твору та використання елементів костюмів, декорацій.

Інсценування – це точне відтворення художнього твору за ролями (гра для інших), що вимагає значної попередньої підготовки (розучування тексту, підготовка декорацій, костюмів, репетицій) тому проводиться лише в старших групах. На інсценування, які є складовою частиною свят, розваг запрошуються батьки, діти молодших груп, працівники дошкільного закладу та ін.

У роботі з дітьми з порушеннями зору слід використовувати усну народну творчість, дитячий фольклор, вірші й оповідання українських письменників, оскільки вони прищеплюють почуття любові до рідної мови, поваги до українського народу, його традицій, звичаїв, а також є невичерпним джерелом розвитку мовлення, збагачення словникового запасу та формування загальної культури дитини з порушеннями зору.

Сучасна методика досить гнучко підходить до організації літературних занять, на перший план ставить інтереси дітей з порушеннями зору.

У процесі роботи з художньою літературою вихователь має постійно використовувати малі фольклорні жанри: прислів'я, приказки примовляння, загадки, мирилки, а також фразеологізми. Найчастіше їх підбирають за

тематичним принципом для найбільш вдалої характеристики образів героїв, точного висловлення головної думки твору. Проте сам фольклорний твір у такій ситуації виконує здебільшого допоміжну функцію і не усвідомлюється дітьми з порушеннями зору як самоцінний витвір мистецтва слова.

Прислів'я і приказки. Прислів'я доступні дітям з порушеннями зору усіх вікових груп. Заучувати прислів'я слід індивідуально або з невеличкою групою дітей з порушеннями зору впродовж дня. Також слід використовуються прислів'я і приказки під час режимних процесів, упродовж яких завжди можна знайти привід для застосування тієї чи іншої приказки. Так, наприклад, якщо хтось із дітей образив іншого, вихователь може використати прислів'я: «Слово може врятувати людину, слово може і вбити». «Рана загоїться, а лихе слово – ні».

Прислів'я моральної тематики використовуються після читання художніх творів. Наприклад, після читання творів про чесність і правдивість у бесіді можна використовувати такі прислів'я: «Правда і в морі не тоне», «Краще гірка правда, ніж солодка брехня», «Правда кривду переважить», «На злодієві і шапка горить». Бесіду про сміливість і хоробрість супроводжують прислів'я: «Страху немає там, де його не бояться», «Сміливого куля боїться», «Вовків боятися – в ліс не ходити» та інші.

Зі старшими дошкільниками з порушеннями зору можна провести заняття, цілком побудоване на народних прислів'ях і приказках на тему : «Чому так у народі говорять?» Для цього вихователь добирає прислів'я з кількох моральних тем, наприклад, про скромність, ввічливість, дружбу, чесність, правдивість, сміливість. Заняття починається з прислів'я, наприклад такого: «Хвалько – пустий чоловік». Діти пояснюють зміст прислів'я, наводять конкретні приклади з художньої літератури про скромних та хвальків, аналізують поведінку літературних героїв, поведінку дітей своєї групи. Після цього пропонується інше прислів'я т.д.

Казки. Казки використовуються у всіх вікових групах. Оскільки казки різні за змістом, за сюжетом, різняться композиційною будовою, методика їх

використання у різних вікових групах також специфічна. Казки повинні насамперед відповідати віковим особливостям дітей з порушеннями зору.

Дітям з порушеннями зору раннього та молодшого дошкільного віку доступні казки «звіриного епосу», про тварин, оскільки вони заставляють їх сміятися й думати, розбуджують їх цікавість та увагу до явищ природи.

Дітям з порушеннями зору середнього дошкільного віку, крім казок «звіриного епосу», доступні чарівні казки.

Старші дошкільники з порушеннями зору вже спроможні зрозуміти та вислухати будь-яку казку. В.Сухомлинський дійшов висновку, що складовою частиною виховання дітей повинно бути розповідання, читання, слухання казок: “Казки виховують любов до рідної землі вже тому, що вони творіння народу”. Перш ніж прочитати чи розповісти дітям казку, потрібно добре підготуватися: кілька разів уголос її прочитати, дотримуючись засобів інтонаційної виразності. Робота над мистецтвом художнього читання, за словами Е. Фльоріної, має стати професійним обов'язком кожного вихователя. Народ склав казку, письменник її записав, а донести її зміст до свідомості дитини – обов'язок вихователя.

Для того, щоб вплинути на почуття дітей з порушеннями зору, їхні переживання, вихователь має заздалегідь докладно проаналізувати казку, дібрати найвдаліші засоби виразного читання або розповідання (інтонації, розстановку пауз, логічні наголоси), виробити чітку і правильну вимову кожного слова, фрази, речення. Вихователь готуючись до розповідання казки, має добре запам'ятати текст, щоб дослівно передати зачини, повтори, пісеньки, образні народні вирази. Слід визначити, які слова, фрази потребують унаочнення, пояснення, продумати прийоми, час і місце їх пояснення.

Структура заняття з використанням казки:

1. Вступна бесіда.
2. Розповідання казки. Унаочнення та пояснення окремих слів, виразів. Розглядання ілюстрацій.

3. Коротка бесіда за змістом казки.
4. Виведення морального правила. Прислів'я.

Структура заняття з використанням літературних творів.

1. Вступна бесіда морально-етичної спрямованості, пригадування прислів'їв, приказок.
2. Читання оповідання (уточнення і пояснення слів). Розглядання ілюстрацій.
3. Повторне читання оповідання.
4. Бесіда морально-етичного змісту.
5. Ігрові ситуації, прислів'я, приказки. Виведення морального правила.

На сьогодні перед дошкільними навчальними закладами при ознайомленні дітей з порушеннями зору з художньою літературою стоять такі завдання:

- виховувати в дітей з порушеннями зору інтерес до художньої літератури, здатність до цілісного сприймання творів різних жанрів;
- забезпечити засвоєння ними змісту літературних творів та емоційний відгук на них;
- формувати початкові уявлення про особливості художньої літератури: видове й жанрове розмаїття (проза, поезія), їх специфіку, найпростіші елементи образності в мові літературних творів.

У випускника ДНЗ має бути розвинене художньо-естетичне сприймання літературного твору в єдності змісту та художньої форми, що виявляється у здатності дитини з порушеннями зору відчувати образну мову поезії, казки, оповідання, в розумінні теми, ідеї, змісту твору; розвинений поетичний слух – здатність відчувати виразні засоби художнього мовлення, насолоджуватися художнім словом. Літературна обізнаність дитини з порушеннями зору виявляється у знанні нею творчості дитячих письменників та поетів української класики, сучасної та світової літератури й фольклорних творів, розумінні їх жанрових, композиційних, мовних особливостей. Дитина з порушеннями зору бере активну участь у художній комунікації: вміє

підтримувати бесіду про зміст, ідею, персонажів твору, передавати свої враження, переживання, розповідати відомі казки, оповідання; з інтересом ставиться до творчої мовленнєвої діяльності, книжки, художньої літератури, має бажання висловлювати власні почуття в образному слові.

Додатки

Заняття для розвитку музичних здібностей дітей з порушеннями зору

Тема: «На лісовій галявині»

(середня група)

Мета: удосконалювати уміння дітей слухати декілька музичних творів підряд, вміти їх порівнювати між собою, даючи коротку характеристику кожному.

Обладнання: магнітофон, міні-ширма з іграшками-рукавичками Зайчика, Лисички, Ведмедика, кольорові листочки, ілюстрації совеняти, сороки, музичні інструменти (свистулька, барабани,) наголовники зайченят.

Репертуар: фонограми А.Жилінський «Марш зайченят», А.Лядов «Зайчик», «Сорока», Р.Шуман «Совеня».

Хід заняття: музичний зал оформлений як осінній ліс: на стіні панно, на якому зображений ліс. Поряд бутафорські дерева, пеньки, грибочки, розкидане осіння листя.

Вихователь (заводить дітей до залу). Зовсім недавно було у нас свято, і до нас завітала Осінь. Є дві осені. Одна – радісна, пишно вбрана. І друга, невидна собою, похмура, з падаючим листячком, з тихим плачем дрібного дощу. І до кожної осені у нас своя любов. Але сьогодні ми з вами побуваємо в гостях у теплої осені на галявину. Там на нас, можливо чекає приємний сюрприз. Давайте прислухаємось.

Пісню веселу пташки нам співають

До лісу казкового нас гукають.

А в лісі тихо-тихо, золота пора:

Хто збира горіхи, хто гриби збира.

Я – листки збираю. Загуде зима,

Розкладу гербарій, і зими нема.

Ось листки із клена, з дуба і беріз...

«Завітай до мене!» Кличе осінь нас!

Діти зупиняються біля декорацій і сідають на килим.

Звучать звуки лісу у запису(шум вітру, спів пташок, дзюрчання струмка, а далі звучить «Совеня» Р.Шумана.)

Муз керівник. Вам сподобалась мелодія? А ви знаєте, про кого вона? Про маленьке совенятко. Ось як воно виглядає. Як ви вважаєте, відповідає щойно почута п'єса тому образу, що зображено на малюнку?

Ось ми з вами в лісі...Повіяло легким вітерцем, десь на дереві заспівала пташка (дує в свистульку), наче запрошує нас в чудовий світ, світ казок і чудес. Ой, чуєте? Може це сорока звістку нам несе?
А.Лядов «Сорока».

Вихователь. Сорока нам наскрекотала, що ліс ще повний життя. Як співала сорока? Музика була повільною чи швидкою? А які ще слова ви б придумали про цей музичний твір?

(відповіді дітей) давайте ще поговоримо про осінній ліс. Придивіться уважно, ліс ще щедрий на ласощі як для звірят, так і для людей. Що ви бачите в осінньому лісі поживного? (гриби, горішки, горобина) Якщо уважно придивитись, то можна помітити, як ситі звірятка бігають по лісу. Давайте уявимо собі, кого ми хочемо зустріти.

Творча гра «Хто як рухається?»

(Під музичний супровід муз керівника діти рухаються відповідно до характеру музики)

Муз керівник. Які ви вправні сьогодні. Дуже схоже рухались. Але без звірят сумно, порожньо у лісі, - нема з ким погратись, посміятись, пожартувати. Що ж нам робити?

Звучить «Зайчик» А.Лядова

Вихователь. на міні-ширмі водить ляльку Зайчика.

Муз керівник. Дітки, давайте ми складемо нашому зайчику веселу компанію і пограємо з ним у гру

« Зайчики і Лисичка»

(діти одягають наголовники зайців а вихователь на руку одягає рукавичку Лисички. Проводиться музична гра 2-3 рази)

Муз керівник. Які веселі в нас малята-зайченята. Ну ж бо беріть у руки барабани і гучно допомагайте зайчикові.

А.Жилінський «Марш зайченят»

(після музикування діти складають барабани на відведене для цього місце і сідають на стільчики. Звучить мелодія, характерна Ведмедикові і на ширмі з'являється іграшка-рукавичка Ведмедика)

Ведмедик. Привіт, малята! Я радий вас бачити у нас в осінньому казковому лісі. Пропоную вам пограти зі мною в цікаву гру. Ви згодні?

Музично-дидактична гра

« Хто співає, впізнавай»

Правила гри. Діти йдуть по колу і співають перший куплет. Потім зупиняються, і Ведмедик або хтось із дітей співає другий куплет жмурці, що стоїть у центрі кола. Жмурка повинен відгадати, хто співав другий куплет.

Коли грати ти охочий,
Уперед іди ставай
І заплющуй швидше очі,-
Хто співає. Впізнавай!

Гарна пісенька моя!
Заспівав для тебе я.
Тільки - цур! – не підглядать!
Хто я, спробуй відгадать!

Вихователь керує грою, допомагає та підказує, якщо у дітей виникають труднощі з відгадуванням .

Музкерівник пропонує підійти дітям до декорацій: Набагато цікавіше стало в нашому лісі, правда, дітки? Тут і ведмедик, і зайченя, і лисичка побували, і про сороку з совенятком ми музичні твори почули, і ще багато друзів звірят прийшло до лісу, але вони мабуть вирішили поспостерігати за нами здаля.

Чи весело вам було сьогодні? Давайте наступного разу завітаємо до лісу взимку. Порівняємо тоді, чим зимовий ліс відрізняється від осіннього.

Вихователь. Яка чудова казка у нас вийшла, - весела, добра. Це тому, що ви були сьогодні дуже уважні, старанні та розумні. Молодці!

(Під супровід приємної мелодії лісу діти прощаються з муз керівником і мешканцями лісу і ідуть із музичного залу)

Музично – дидактична гра «Музична абетка»

(середня, старша група)

Мета гри: ознайомлювати дітей з різними дитячими музичними інструментами (барабан, брязкальця, дзвіночок, дерев'яні ложки, дудочка, бубен) та ін., їх звучанням. Вчити уважно слухати музику, емоційно відгукуватися на звучання інструментів різного характеру, різної висоти та тембру звучання. Розвивати увагу, пам'ять, музичний слух. Вправляти в розрізненні інструментів на слух, відтворювати найпростіші ритмічні малюнки, імпровізувати.

Попередня робота: казковий персонаж приходить у гості до дітей і приносить с собою кошик із сюрпризом. В кошику музичні іграшки. (залежно від підготовки дітей, іграшок може бути від 1 до 5 одноразово). На перших заняттях музичний керівник знайомить дітей з муз. інструментами, грає на них, та дає можливість дітям на них музикувати. Закріплюється назва музичної іграшки чи інструменту. На наступних заняттях муз керівник грає на музичній іграшці за настільною ширмою і пропонує дітям відгадати, на чому грав. Давши правильну відповідь дітям показують відгадану музичну іграшку, після чого надається можливість музикування дітям.

Дана музично-дидактична гра може проводитись з дітьми різного дошкільного віку. У кожній віковій категорії доповнюється кількість музичних інструментів.

Обладнання: аудіо диск із записом звучання музичних інструментів, передбачених базовою програмою «Я у Світі»; Набір карток із зображенням музичних інструментів формату А-4 та набір маленьких карток із

зображенням музичних інструментів на кожен дитину(Додаток 2). Музичні інструменти та музичні іграшки, саморобні шумові іграшки)

Зміст гри:

I варіант: Дітям пропонується прослухати один або декілька звучань, після кожного з яких діти повинні обрати відповідну картку того музичного інструменту, який щойно прозвучав. Старшим дошкільникам можна ускладнити завдання на швидкість вибору відповідної картки, називати музичний інструмент, а при його наявності, переможець музикує на даному музичному інструменті. По мірі збільшення знань про музичні інструменти гра стає більш насиченою, збагаченою.

II варіант: Музкерівник пропонує дітям прослухати звуки природи (шум вітру, дощу, скрип дверей, хлюпання дзюрчання води, сигнал машини, свист та спів пташок, високі та низькі звуки з природи та Ін.)

Діти відгадують якому природному явищу підходить даний звук.

Ускладнення: За допомогою шумових, музичних іграшок пропонується дітям передати почутий звук.

Тема: «Галерея музичних портретів»

(Старша група)

Мета заняття: спонукати самостійно визначати характер музичного твору та засоби музичної виразності; вчити слухати і диференціювати тембри провідних інструментів симфонічного оркестру (скрипкових, духових, ударних).

Обладнання: сюїта К.Сен-Санса «Карнавал тварин» в аудіозапису: «Кури та півні», «Слон», «Кенгуру», «Акваріум», «Лебідь», «Довговухі», магнітофон, комплект картин із зображенням тварин, рами для картин, картки із назвами тварин, на стіні прикріплено кілька пустих рам з відповідними номерами – це уявна галерея музичних портретів.

Хід заняття

Муз керівник (в ролі екскурсовода).Сьогодні нас з вами запросили до незвичайного музею – галереї музичних портретів. Її створив французький композитор Каміль Сен-Санс, який дуже любив тварин і присвятив їм багато музичних творів.

Уявіть, що ми з вами ходимо по залах музею – кругом висять портрети, але на них нічого не видно. Зате з кожної картини ллється своєрідна музика. Це і є портрет тварини – тільки не намальований, а звуковий. Спробуйте «побачити» музику і впізнати істоту, зображену в музиці.

Музичний портрет №1: (звучить н'еса «Кури та півні»).

Запитання екскурсовода:

- Чи можете ви уявити рухи істот, зображених у музиці? Що вони роблять?

(звернути увагу дітей на підкреслено метушливий темп, що поступово наростає).

- Голоси яких птахів чути в музиці? Які інструменти відтворюють спів півня?

(звернути увагу дітей на використання композитором тембру скрипок, фортепіано і дерев'яних духових інструментів).

- Який настрій переважає в музиці – спокійний, веселий, безтурботний чи заклопотаний? Визначте характер птахів, портрет яких відтворено в музиці. (Увага дітей звертається на неспокійний, галасливий характер, настирливий ритм музики).

- Назвіть цих птахів, заповніть раму їхнім портретом з відповідним підписом.

Загадка про всяк випадок:

Птахам цим нема коли й сісти –

Весь день щось шукають поїсти.

Тут гамір страшний, метушня

З ранку до ночі щодня. (кури у пташнику)

Музичний портрет №2: (Звучить п'еса «Слон»).

Запитання екскурсовода:

- Ця тварина важка чи легенька? Чому ви дійшли такого висновку? (Звернути увагу дітей на низький тембр контрабасів, що виконують мелодію, та неквапливий темп музики).

- Чи можна назвати цю тварину неповороткою, незграбною? Простежте за характером музики і згадайте, що робить цей звір. (Звернути увагу дітей на тридольний розмір музики, що надає їй танцювального характеру).

- Яка вдача у тварин? Як це виражено в музиці? (увага дітей звертається на світле, радісне забарвлення музики, на нескладну, ніби тупцюючи мелодію, що загалом утворюють враження кумедності, добродушності).

- Назвіть тварину, заповніть раму її портретом з відповідним підписом.

Загадка про всяк випадок:

Хто сказав, що він незграбний?

Це плітки і заздрість!

А у цирку він танцює

Дітвори на радість. (Слон)

Музичний портрет №3: (Звучить п'еса «Кенгуру»).

Запитання екскурсовода:

- Про що говорять вам енергійні стрибки в музиці? А чому відразу ясно, що це стрибає не мініатюрний коник і не легенький зайчик? (Звернути увагу дітей на досить важкі акорди в низькому регістрі, якими завершується каскад стрибків мелодії).

- Який інструмент обирає композитор для відтворення стрибкоподібного руху тварин і чому? (звернути увагу дітей на спосіб виконання музики – стаккато, для якого фортепіано є одним з найзручніших інструментів).

- Що можна сказати про характер цієї тварини? Як підкреслено це в музиці? (Увага дітей звертається на рухливість мелодії та постійні зміни

темпу музики, що надає їй енергійного, непосидючого, допитливого характеру).

- Назвіть тварину, заповніть раму її портретом з відповідним підписом.

Загадка про всяк випадок:

Цю спортсменку кожен знає –
Видатна стрибунка!
Їй ніщо не заважає,
Навіть повна сумка. (Кенгуру)

Музичний портрет №4: (звучить н'єса «Акваріум»).

Запитання екскурсовода:

- Які звуки ясно чути в музиці – тріск, скрип, плюскіт, гамір? Які інструменти так добре відтворюють хлюпотіння води? (Звернути увагу дітей на легке, ясне, прозоре звучання музики завдяки використанню тембрів арфи, фортепіано, трикутника та ін..)

- Якого характеру надає музика мешканцям підводного світу? (Звернути увагу дітей на таємниче, казкове забарвлення музики).

- Чи відчувається в музиці ставлення автора до цього прекрасного але беззвучного світу? (Звернути увагу дітей на ніжність почуттів і щирість захоплення, які втілює композитор у музиці).

- Де б могли ми часто милуватися життям підводного царства? Спробуйте здогадатись, який портрет на цей раз створив композитор.

Загадка про всяк випадок:

У кімнаті таємничо сяє –
Світ чудовий перед нами розгортає.
Кожний може в казку закохатись
І годинами на те дивитись (Акваріум)

Музичний портрет №5: (Звучить н'єса «Лебідь»).

Запитання екскурсовода:

- Як охарактеризувати рух істоти, що відтворена у цій музиці? Що ця істота робить – біжить, пливе, летить? (Звернути увагу дітей на плавність, граціозність, неквапливість руху мелодії).

- Чи хочеться танцювати під таку музику? Зробіть кілька рухів. Що надає мелодії такої плавності? (Увага дітей звертається на злитне виконання звуків мелодії – легато, на рівномірне погойдування акомпанементу, співучий тембр струнних інструментів тощо).

- Якої вдачі істота зображена у цій музиці? (Звернути увагу дітей на характер музики, яка створює відчуття ніжності, чистоти, благородства, вишуканості, величності).

- Чий це портрет? Чи бачили ви таке в житті?

Загадка про всяк випадок:

Шия довга, перо – білосніжне.

Він пливе так тихо і ніжно,

Щоб води навіть не сколихнути.

Хто це бачив – не зможе забути. (Лебідь)

Екскурсовод підводить підсумки сьогоднішньої екскурсії, пропонує ще раз переглянути і назвати портрети вгаданих тварин, закріплює ім'я композитора і прощається з дітьми до наступної зустрічі.

Тема: «Час казковий наступає, і іграшки оживають»

(старша група)

Мета: продовжувати знайомити дітей з поняттям «Жанр» та вчити розрізняти музичні твори за жанрами, виховувати естетичний смак, розвивати вміння самостійно створювати образи, відповідно до характеру музики.

Обладнання: магнітофон, відеоманітофон, аудіо запис музичних творів, слайди та ілюстрації до балету «Лускунчик», посібник музично-дидактичної гри «Музичний будинок», набір карток для кожної дитини, атрибути, костюми наголовники, маски персонажів казки «Лускунчик».

Репертуар: П.І.Чайковський «Лускунчик» - фрагменти: «Марш», «Вальс квітів», «Танець Феї Драже», «Нова лялька».

Попередня робота: прослухування творів із балету «Лускунчик» на традиційних заняттях по одному разу кожного з фрагментів; перегляд мультфільму «Лускунчик» та обговорення його після перегляду.

Хід заняття

Муз керівник.

- Діти, ви чули ім'я Петра Ілліча Чайковського і його гарну музику? Композитор дуже любив і розумів дітей. Одного разу він вирішив зробити всім хлопчикам і дівчаткам подарунок. Подарунок незвичайний – цілий музичний світ, де живуть казкові герої, де співає на всі голоси природа, де панують любов і добро. Композитор написав 24 маленькі п'єси для фортепіано і назвав збірку «Дитячий альбом». Але найказковішим, найтаємничішим і найулюбленішим серед малят є музика з Балету «Лускунчик». Тому, що це казка, і казка не проста. Бо дії відбуваються під Новий рік, коли всі люди вірять в чудеса, в те, що під Новий рік обов'язково всі мрії збуваються і перемагає добро. А ще за сюжетом тут розповідається про те, як на Новорічне свято навіть іграшки оживають. Закрийте оченята і скажіть: «Раз, два, три, - грай, вигравай!

чарівна музико, лунай!»

- Уважно слухайте, щоб потім визначити, який настрої передає цей музичний твір.

Звучить «Вальс квітів»

Муз керівник. Хто мені відповість, що це був за твір? Що роблять під таку музику?

(Після прослухування, діти визначають характер музики.)

Про всяк випадок епітети: світла, радісна, ніжна, сонячна, приємна, танцювальна, святкова, урочиста.

- Вечір. Довкола все стихло. Діти приготувались до сну, і тільки одна дівчинка працює, бо мусить якось заробляти собі на життя. Але у неї, як і у

багатьох хлопчиків і дівчаток є мрія. І якщо сильно захотіти, то під Новий рік ця мрія може збутися. Як ви думаєте, про що мріє ця дівчинка? Слухайте уважно, а по закінченні музики поділіться зі мною своїми думками.

«Танець Феї Драже»

Муз керівник. (розпитує дітей про їхні враження після слухання, наштовхує їх на відповідь про мрії дівчинки, про те, що кожна маленька дівчинка мріє стати принцесою, феєю тощо)

- Хто з вас хоч раз бачив мультфільм «Лускунчик», той знає, яку страшну історію розповів дівчинці зачаклований принц «Лускунчик». Чи співчували ви героям казки? Хотілося вам, щоб скоріше все скінчилося добре, і настав щасливий кінець? Але перш ніж це сталося, прийшлося немало пережити героям казки. Принц показав себе з героїчного боку, проявив неабиякі здібності. Хоробрість, зумів організувати військо, яке захистило дім від напасти Мишиного царства. В чарівному царстві музики на вас чекає немало сюрпризів і загадок. Ось зараз буде одна з них. Послухайте і спробуйте впізнати музичний твір, як він називається і хто його написав.

«Мари»

- Чи здогадалися ви, хто написав цей твір і як називається? Чи сподобалась вам музика? Чи була вона схожа на попередні два твори? Чим відрізняється вона? (Звертати увагу на ритм, чіткість, різкий перехід, звучання певних інструментів. Після чого викладає на столі музично-дидактичну гру «Музичний будинок» та роздає кожній дитині картки із зображеннями, що відповідають жанрам: танець, вальс, пісня, та оркестрове чи сольне виконання).

Проводиться гра «Музичний будинок»

(Діти слухають короткий фрагмент «Вальсу квітів» і демонструють відповідну картку)

Муз керівник. Вірно, це танець. Але танець – вальс. Слово вальс в перекладі з німецької мови означає «кружляти». Запам'ятайте це, будь ласка, і сьогодні вам це ще знадобиться.

(так само діти слухають мари і визначають його картками)

Муз керівник. А що роблять під таку музику? Скажіть-но мені, голоси яких інструментів ви впізнали?

Діти називають: скрипку, трубу, віолончель, барабани тощо.

- Як називається колектив музикантів, що виконують музику на різних інструментах? (Оркестр). Так, уся музика, що виконується оркестром називається оркестровою. А хто керує оркестром? (*Диригент*)

- Знайдіть серед ваших карток картку, де зображено оркестр. Молодці!

- Я вам зараз виконаю ще один твір. Будьте уважними!

П. Чайковський «Нова лялька»

- На якому музичному інструменті виконувалась п'єса? (*на фортепіано*). Музика, яка виконується на фортепіано називається фортепіанною. П'єсу «Нова лялька» , я вам заграла на фортепіано, а попередні твори ви слухали у запису. У «Вальсі квітів», «Танці Феї Драже», «Маршу» ви чули голоси віолончелі, скрипок, ударних інструментів, духових і т.д. скажіть, на чому виконувалась ця музика? (*На музичних інструментах*). Отже, музика, що виконується на різних інструментах називається інструментальною.

- А тепер уявіть собі на хвилинку, що із казкового царства музики зненацька зникли всі музичні інструменти. Але без музики зникне і саме царство! Подумайте, як ще без інструментів можна виконати музичний твір? Добре, я вам допоможу: як можна виконати пісню? (*Голосом, заспівати*) а давайте спробуємо заспівати.

(виконується довільна, улюблена пісня дітей, або за вибором муз керівника)

- Ну як, вийшла у нас музика? (*муз керівник підводить підсумки*). Музика, яка виконується голосом, називається вокальною (і нагадує дітям про наявність такої картки у них в наборі)

- Ви дуже вправно розібрались із жанрами в музиці!

- А яку казку ви уявляли собі коли слухали чарівну музику? На цьому столику знаходяться предмети та одяг, які ви можете для себе обрати, відповідно до того, який персонаж із казки вам більше до вподоби?

- тепер, коли ви обрали для себе персонажа, я пропоную вам зіграти маленьку роль, яка повинна відповідати тому, в кого ви одягнені.

(муз керівник підбирає відповідну музику дітям і організовує своєрідний «Бал маскарад в гостях у Лускунчика»)

Муз керівник. Ну ось і закінчився наш казковий час у царстві казкової музики. До нових зустрічей, до побачення!

Тема: «Чарівний світ музики Сергія Прокоф'єва»

(Старша група)

Мета: надавати дітям можливість слухати досконалі за формою, доступні для розуміння сольні та оркестрові твори; збагачувати духовний світ малюків якісною музикою.

Обладнання: твори С.Прокоф'єва «Вечір», «Марш», «Похід коників», «Казочка» у аудіо запису, ілюстрації до музичних творів, барабани, бубни, кастаньети, атрибутика для солдатиків,

(під супровід одного з твору С.Прокоф'єва до залу заходять діти, і розглядаючи свої власні малюнки, що на стінах, сідають на стільчики)

Муз керівник. Ми з вами знаємо багато казок, де є добрі чарівники, які приносять щастя, і недобрі, які намагаються чинити зло, але завжди бувають переможені, бо добро має вищу силу. Та чарівники зустрічаються не тільки у казках. Є вони й у житті. Серед звичайних людей вони живуть, працюють і дарують їм справжні дива своєї творчості. Щойно ви почули чудові звуки. Чи це не диво? Музику здавна називають чарівним мистецтвом, а композиторів, які її створюють - чарівниками.

Ось до одного такого доброго чарівника ми прийшли сьогодні у гості. Ім'я його вам добре відоме, і ви, мабуть, його вже впізнали на портреті.

Це композитор Сергій Сергійович Прокоф'єв, чії музичні твори знають і люблять дорослі й діти усього світу.

Ось послухайте чудові вірші поета Т.Г.Шевченка:

...Дивлюся – аж світає, край неба палає,
Соловейко в темнім гаї сонце зустрічає.
Тихесенький вітер віє, степи, лани мріють;
Між ярами над ставами верби зеленіють.

Це - про нашу Україну. На її, такій прекрасній землі – у селі з гарною назвою Сонцівка народився і виріс С.С.Прокоф'єв. У дитинстві, як і ви, діти, весело бігав по травичці, милувався деревами й квітами, бавився цікавими іграшками. Були у нього ведмедик Мишко і велика гумова лялька Пан, яку Сергійко брав із собою у поїздки, бо не хотів з нею надовго розлучатися. А ще хлопчик дуже любив музику і пісні. Мати, Марія Григорівна, багато грала йому на роялі, а коли Сергійкові виповнилось сім років, - розпочала з ним серйозні заняття музикою. Хлопчик не просто виявився здібним учнем, а й сам почав складати маленькі твори. У вісім років він навіть написав свою першу оперу «Велетень». А коли виріс і став всесвітньовідомим композитором, написав багато п'єс, опер та балетів для дорослих і дітей.

Давайте ми з вами помандруємо у чарівний світ музики Прокоф'єва. Деякі його твори ви вже слухали, і напевне полюбилися вони вам.

Звучить п'єса «Дощ і райдуга»

Муз керівник. Діти, ви впізнали музику? (називають). А що ви можете сказати про цю музику, яка вона? (ніжна, світла, емоційна). Літній дощ і райдуга після нього завжди приносить радість, бадьорить, радує око. Уявіть собі, як теплої сонячної днини зненацька пішов теплий рясний дощик а після нього одразу вийшло сонечко. Райдуга встане над землею неодмінно. І тоді всі дорослі і діти помічають цю красу, посміхаються. Діткам одразу захочеться погратись. А в яку гру ви хочете пограти зараз?

Проводиться гра за вибором вихователя.

Муз керівник. Наша музична подорож триває. Погляньте уважно на ось ці музичні інструменти (бубон, барабан, кастаньєти). У якій музичній п'єсі Прокоф'єва звучать ці інструменти? (Можливо діти назвуть «Марш») Давайте зараз послухаємо цей музичний твір, і пофантазуємо, що ми потрапили на святковий парад.

фрагмент «Маршу»

муз. керівник або дитина читає вірш:

Солдати олов'яні: шаблі, кашкети, голови.

Мундири олов'яні, і чоботи із олова.

Солдати олов'яні, а марширують строем.

Солдатів олов'яних вітаємо з тобою!

Муз керівник. Давайте пограємо в олов'яних солдатиків. Одні діти зображуватимуть військовий оркестр, інші – крокуватимуть під музику, як сміливі, вправні солдатиками.

Звучить «Марш».

Проводиться гра-танок у супроводі шумового оркестру.

Муз керівник. А тепер, коли ми бадьоро пройшлися святковими вулицями міста, можна трохи і відпочити. Чарівні звуки ведуть нас у...

Звучить «Казочка»

(діти відгадують і продовжують речення муз керівника) казочку...

Муз керівник. Яка ніжна і мила мелодія, скільки в ній поезії! Пам'ятаєте, ми читали з вами вірш російського поета Сергія Єсеніна «Бабусині казки»!

Хтось із дітей або ведуча декламує:

День скінчився, по задвірках

Ми ватагою йдемо.

Повертаємося з гірки, по наметах біжимо.

Саночки нам надокучать –

Сядемо у два рядки.

І уважно будем слухать ми бабусині казки.

Ми у казці розкошуємо, хоч уже і пізній час.

І вдаємо, що не чуємо, коли мами кличуть нас!

Дітям пропонується придумати за н'есою Прокоф'єва «Казочка» свою казку.

Муз керівник. У дитинстві С.Прокоф'єв дуже любив казки. І коли став дорослим часто й охоче звертався до них у своїй творчості. Він написав музику до казкових балетів «Попелюшка», «Кам'яна квітка», оперу «Любов до трьох апельсинів». Діти всього світу знають і люблять симфонічну казку Прокоф'єва «Петя і Вовк». Вони не просто з інтересом слухають, а й так само, як ми з вами, знайомляться з основними інструментами симфонічного оркестру. Давайте пригадаємо героїв казки та інструментів, які їх зображають.

На столі задалегідь розкладені картинки із зображенням музичних інструментів. Ведуча називає героїв казки, а діти показують, які інструменти озвучують кожний образ. (Пташку – флейта, Кішку – кларнет, Качку – гобой, Дідуся – фагот, Вовка – три валторни, Петю – струнний ансамбль: скрипки, віолончелі, контрабаси. Постріли мисливців зображені литаврами та великим барабаном.)

Муз керівник. Ми послухаємо казку «Петя і Вовк» (у грамзапису) і подивимось її у нашому театрі.

Під звучання музики триває показ казки. Для образів Пташки, Кішки, Качки використовуються ляльки бібабо або іграшки. Ролі Петі, Дідуся, Вовка й мисливців виконують діти. Замінити показ вистави можна показом мультиплікаційного фільму «Петя і Вовк».

Муз керівник. Ось і закінчується наша цікава подорож у чарівний світ музики С.Прокоф'єва. Час повертатися додому, до наших щоденних справ. А проведжатиме нас ще один музичний твір «Похід коників».

Під музику діти встають і повільно виходять із залу.

Заняття з розвитку зображувальної діяльності дошкільників з
порушеннями зору

Тема: «Намистинки»

Техніка: малювання пальцем

Мета: вчити дітей малювати намистинки пальцем вмоченим у фарбу, розміщувати намистинки на лінії на певній відстані; закріплювати кольори (жовтий, червоний); розвивати естетичний смак; виховувати акуратність у роботі.

Матеріал: гуашеві фарби жовтого і червоного кольору, 1/2 аркуша паперу з проведеною лінією, серветка.

Хід заняття

Пальчикова гімнастик «Розминка»

1. Пальцями однієї руки по чергово розминати ділянки між пальцями другої.

2. Те саме зробити другою рукою.

Стук у двері. В гості приходить лялька Катруся в гарному вбранні і з гарним намистом. Діти розглядають ляльку, розглядають гарне намисто.

Діти, вам сподобалось Катрусене намисто? (Так.)

Ось послухайте віршик про намисто.

На довгу нитку намистини

Іринка хоче нанизать,

Вона, напевно, буде нині

На нашім святі виступать.

-Вихователь: Якою хоче бути Катруся? (Гарною.)

А ваші мами і ви, дівчатка, на свято одягаєте намисто?

Ми з вами зараз нанизаємо намистинки на ниточку. А малювати намистинки ми будемо пальчиком. Ось так. Йдемо достолів і ви мені покажете, як пальчиком будемо нанизувати намистинки (діти пальцем показують).

Фізкультхвилинка «Зарядка»

Швидко стали по порядку,
Розпочнем мерщій зарядку.
Покрутили головою,
Стали всі, немов до бою,
Крила в боки розвели
Й полетіли, попливли.
Ліва, права, ліва, права
Роблять ніжки наші вправи.
Не лінуйтеся, присідайте,
Ви здоров'ячко зміцняйте,
Щоб хвороби оминали,
Смутку й слабкості не знали.

А тепер, дітки, вмокніть пальчик у жовту фарбу і зробіть намистинки, але робіть між ними величеньку відстань, щоб можна було туди вмістити намистинку червоного кольору.

Діти працюють, після малювання жовтим кольором витирають пальчик серветкою і малюють червоним кольором, потім знову витирають пальчик.

- Давай, Іринко, подивимось, які намистинки вийшли у дітей.

Вихователь з лялькою оглядають малюнки.

- Дуже гарні намистинки ми повісили на ляльку.

- Давайте з вами заспіваємо пісеньку-хоровод.

Тема: Жучки-сонечка.

Техніка: малювання ватяними паличками

Мета: продовжувати знайомити дітей із фарбами, їхніми властивостями, вчити дітей малювати за допомогою прийому малювання ватяними паличками; закріплювати знання кольорів (червоний, чорний), розвивати відчуття кольору; формувати позитивне сприймання світу; виховувати охайність, бажання малювати; викликати у малят радість від творчої роботи.

Матеріал: паперові силуети жучків чорна гуаш, серветки.

Попередня робота: діти спостерігають за жучками, вивчають із вихователем віршик про жучка-сонечко.

Хід роботи

Пальчикова гімнастика «Сонечко, сонечко»

Прилетіло сонечко

На мою долонечку

Крильця червоненькі

Цяточки чорненькі.

По всіх пальчиках походило,

З мізинчика полетіло

Вихователь: Дітки подивіться які у мене картинки, що тут зображено. (Малята розглядають силуети комах сонечок). Вихователь допомагає малюкам уважно вивчити силуети, наголосивши на тому, що вони різні але на них нема плямок цяточок. Діти з педагогом закріплюють віршик «Сонечко»:

Жучок маленький сонечко

Влетів через віконечко,

На крильцях червоненьких

Є цяточки чорненькі.

Вихователь: «Допоможемо жучкам – намалюємо крапки на їх спинках». Малювати ми будемо за допомогою чарівних паличок. (Показ малювання вихователем)

Фізкультхвилинка «Працювати перестали»

Працювати перестали

І тепер всі дружно встали.

Будемо відпочивати,

Нумо, вправу починати!

Руки вгору, руки вниз

І легесенько пригнись.

Покрутились, повертілись,

На хвилинку зупинились.
Пострибали, пострибали,
Раз – присіли, другий – встали.
Всі за столи посідали.

Діти самостійно ставлять ватянами паличками крапки, вихователь допомагає, якщо є потреба. Малята разом за допомогою промовляють вивчений віршик.

Жучки дякують дітям за те, що вони стали ними, справжніми з цяточками на спинках. Малята отримують нагороду від вдячних комах червоні вітамінні льодяники. А зараз давайте пограємо з жучками в гру «Доповзи до іграшки»

Тема: « Квіточка для мами»

Техніка: друкування пробками

Мета: залучати дітей до приготувань, пов'язаних зі святом 8 Березня; розширювати уявлення малят про родинні стосунки; розвивати уяву, творчу фантазію; вчити дітей створювати малюнок квітів пробками від пластикових пляшок, виховувати охайність у роботі, бажання робити приємне рідним.

Матеріал: 1/2 аркуша кольорового паперу формату А4 з намальованим стеблом та листочками квітки на кожну дитин; фарби гуаш, пробки від пластикових пляшок.

Попередня робота: вихователь розповідає дітям про свято 8 Березня, малята конструюють квіти з насіння, бавлятьс у дидактичну гру «Збери квітку».

Хід заняття

Діти розглядають ілюстрації із зображенням квітів . Вихователь читає вірш:

Вже весна видзвонює в золоті дзвіночки,
Сонце сипле промені, гомонять струмочки.
Проліски біленькі у лісах розквітли,
Свято жінки, неньки радісне і світле.

Бесіда про свято 8 Березня.

Вихователь пропонує дітям:

Намалюємо для матусі гарну квіточку на подарунок. А малювати ми будемо чарівними пробочками, вони незвичайні.

Але спочатку ми відпочипемо, а потім будемо малювати

Фізкультхвилинка «Квіточка»

Навесні в гайок піду, (Малята довільно ідуть вперед.)

Першу квіточку знайду, (Зупиняються і схиляються вниз)

Біля квіточки помрію, (Присідають.)

Разом з нею порадію, (Беруться руками за щоки і хитають головою.)

І вона всміхнеться (Усміхаються, простягаючи руки перед собою, а потім плавно кладе їх собі на груди.)

Вихователь: Зараз я вам покажу як малювати, беремо пробочку мокаємо в фарбу і міцно притискаємо її до аркуша. Вихователь допомагає за потребою, підтримує творчі прояви дітей стосовно вибору кольору фарби, активізує спілкування, розповідає малятам про свято 8 Березня, стимулює емоційне піднесення від роботи, схвалює сміливість дітей, пропонує малятам повторити вірші, які вони вчать до свята.

Педагог радіє разом із дітьми, що вийшли такі гарні квіточки.

Тема: Повітряні кульки.

Техніка: Відбиток м'ятим папером.

Мета: розвивати самостійність, уяву, дрібну моторику рук.

познайомити з прийомом малювання м'ятим папером; виховаути охайність.

Обладнання: альбомні листи; різнобарвна гуаш в мисочках; пензлика; надуті повітряні кульки на кожну дитину.

Попередня робота: Розгляд повітряної кулі; ігри з повітряними кулями.

Хід заняття

(У вихователя в руках надута повітряна куля)

Вихователь: Діти, що у мене в руках? Давайте подивимося, якого вона кольору, розміру. А для чого потрібен повітряна кулька?

(Відповіді дітей)

Пальчикова гімнастика «Кулька» (Кінчики пальців обох рук притиснути один до одного, а долоні розвести в сторони. Вийде «кулька»)

Кульку надуваю

в небо випускаю

Вихователь: Давайте сьогодні вирушимо з вами в подорож на повітряних кульках. Тільки треба триматися міцно за ниточку.

(Діти відправляються в подорож по групі)

Психогімнастика «Повітряна куля»

Діти стоять у колі, взявшись за руки.

Вихователь: Уявіть, що з вами величезну повітряну кулю. Іноді куля буде підніматися високо в небо (вдих), а іноді буде опускатися вниз (видих). Високо в небі ми побачимо зірки, і щоб їх дістати, ми будемо піднімати руки вгору. А внизу на землі ми побачимо квіти, і щоб їх помацати, ми будемо опускати руки вниз. Вдих – руки повільно піднімаємо вгору. Видих – повільно опускаємо вниз.

Вихователь: Вам сподобалося наше подорож? Давайте тепер намалюємо повітряна куля, на якому ми літали. Для цього візьміть шматок паперу, змінить його так, щоб у вас вийшов паперовий грудочку (вихователь супроводжує свої слова діями), потім виберіть гуаш вподобаного вам кольору, занурте в неї паперовий грудочку, а потім прикладіть його до свого листу паперу. У вас вийшов повітряна кулька, залишилося тільки домалювати йому ниточку пензликом.

(Діти виконують, вихователь допомагає)

Вихователь: Подивіться, які гарні і різнокольорові кульки у вас вийшли. Давайте покажемо їх один одному (діти показують малюнки один одному).

Дітки, а ви хотіли б аби кульки ожили і пограти з ними? Тоді закрийте очі і повторюйте чарівні слова за мною:

Шарик, Шарик, покрутися і в живий перетворися!

(Діти повторюють, а вихователь тим часом розкидає надуті повітряні кулі по підлозі в групі)

Ігри дітей з повітряними кульками.

Тема. Осінній килимок

Техніка: монотипія

Мета: ознайомити дітей з новим способом нанесення малюнка з допомогою листя – монотипією; формувати вміння створювати відбитки листя різного розміру та форми; продовжувати розвивати дрібну моторику; вчити дітей розрізняти велике й маленьке; виховувати дбайливе ставлення до всього, що їх оточує; формувати естетичне сприйняття природи і своєї діяльності, вміння включатися в гру.

Обладнання й матеріали: осіннє листя, різне за кольором та розміром, великий клапоть білої тканини (плащ Осені), ємкості для фарб, гуашеві фарби, поролон, палітри, серветка.

Хід заняття

Психогімнастика «Сонячний зайчик».

Сонячний зайчик зазирнув тобі в очі. Закрий їх. Він побіг далі по обличчю, ніжно погладь його долоньями: на лобі, на носі, на ротику. На щічках, на підборідді (погладжуй акуратно, щоб не злякати) голову, шию, животик, руки, ноги, він забрався за комір, погладь його і там. Він не бешкетник, він любить пестити тебе, а ти погладь його і подружися з ним.

Вихователь показує дітям барвисте листя різної форми та розміру.

Вихователь. Подивіться, діти, які чудові фарби дає нам природа. Подивіться на це осіннє листя. Якого воно кольору? Діти називають кольори листя. А тепер візьміть ці листочки, станьте в коло та уявіть, що ви – листя. Звучить аудіозапис П. І. Чайковського «Пори року. Осінь».

Ми – листочки. Перестав дути вітерець

Ми – листочки. Ми присіли всі у коло.

Чарівні, осінні. Вітер знову тут подув

Ми на гілочках сиділи. І листочки швидко здув.

Вітер дунув – полетіли. Усі листочки полетіли

Ми літали, ми літали. І на землю тихо сіли.

Музика змінюється, «дме сильний вітер». Вихователь показує дітям сумну дівчинку – Осінь.

Як ви гадаєте, діти, чому Осінь така сумна?

Вона сьогодні надягла свій прекрасний, різнобарвний плащ, дивлячись на який, усі називали її золотою. Але налетів холодний північний вітер і зірвав усі яскраві барви з її плаща. А на вулиці не залишилося жодного красивого листочка. Тепер Осінь стала зовсім некрасивою. Давайте прикрасимо плащ Осені нашими яскравими листочками. Діти розкладають на великому столі плащ, прикладають до нього листочки. А коли плащ піднімають, усі листочки обсипаються. Що ж робити?

Вихователь. Діти, я знаю, як Осені допомогти. Ми надрукуємо візерунок на плащі Осені. І в цьому нам можуть допомогти осінні листочки. Подивіться, як я буду це робити. Беремо осінній листок, набираємо фарбу на губку і швидкими рухами наносимо на листок, потім беремо його, перевертаємо й міцно притискаємо до плаща. Можна використовувати 2- 3 різні фарби.

Діти підходять до столу, на якому розстелено плащ, довкола нього розташовані баночки з фарбою.

Вихователь стежить за правильною технікою виконання, радить, як підібрати кольори, як розподілити візерунок рівномірно по всій поверхні плаща. Підчас роботи дітей звучить інструментальна музика А. Вівальді «Пори року».

Гра-медитація «Я – листочок»

Я – маленький листочок, позолочений осінню. Мене весело гойдає вітерець і ніби кличе за собою. І ось я відриваюся від гілочки, злітаю. Як добре кружляти над землею. Коли я втомлююсь – спускаюся на неї відпочити.

Вихователь. Діти, про що ви сьогодні дізналися, що навчилися робити?

Вихователь. Осінь дякує Вам за такий красивий плащ. Як тільки фарби висохнуть, Осінь знов полетить радувати усіх.

Тема: «Рукавички для лисенят»

Техніка: штампи з овочів

Мета: стимулювати розвиток сприйняття; закріплювати назви основних кольорів: жовтий, червоний, синій, зелений; вчити дітей способу друкування картоплею, прикрашання силуету рукавиці з розташуванням візерунка на облямівці, пальчику, у центрі; розширювати словник; розвивати моторику руки; формувати вміння включатися в ігрову ситуацію; виховувати вміння слухати пояснення вихователя, правильно відтворювати запропоновані дії.

Обладнання й матеріали: м'яка іграшка (лисичка), ємності для фарби, серветка, гуаш, силуети рукавиць для кожної дитини, зроблені з цупкого паперу, штампи різних форм (зірка, квадрат та ін.), виконані із сирої картоплі.

Хід заняття

Пальчикова гімнастика «Рукавички»

Наші ручки працювали (кулачки розкрити – закрити),

Рукавички вишивали (імітація шиття голкою).

Смужечками, янідками (рухи пальцями зліва, направо, імітація «тичка»)

Та гарними квіточками (кулачки розкрити – закрити)

Організаційний момент

Вихователь створює ігрову ситуацію. У групу приходить Лисичка із кошиком (іграшку тримає вихователь і говорить за неї). Діти утворюють півколо перед вихователем.

Лисичка: Здрастуйте, дітки. Я прийшла до вас із лісу по допомогу: мої лисенята люблять гуляти надворі, але зараз холодно і у них мерзнуть лапки. Я не знаю як їм допомогти. А як ви рятуєте свої ручки від холоду?

Діти: Одягаємо рукавички.

Лисичка: А мені де взяти рукавички для своїх лисенят?

(Діти пропонують варіанти: купити в магазині, поділитися своїми тощо.)

Вихователь. Діти, давайте допоможемо Лисичці зробимо для лисенят гарні рукавиці у незвичний спосіб.

Спочатку давайте віддихнемо.

Вправа релаксація «Лисичка з лисенятами»

Спить лисичка, дітки сплять, хвостики у всіх лежать. Повне розслаблення. Лисяча сім'я прокинулася, заграла дівтора: кігтики повипускали, невелика напруга пальців, розслаблення. Лапками помахали, ось передні грають, повільні помахи руками. Все, втомилися, відпочивають. Повне розслаблення. Добре їм відпочивати, задні хочуть грати. Тихо-тихо починають, кігтики все випускають ворухать пальцями ніг рухи ступнями ніг. Плавно, повільно, легенько. Лапки догори піднімають, спокійне піднімання ніг. Лапи догори піднімають, лапами штовхають – ось як задні грають. Почергове піднімання ніг кругові рухи ногами. Все, втомилися, відпочивають. повне розслаблення. Набридло хвостик лежати, треба з ним нам пограти: на лікті і коліна встали, востом дружно помахали, на ліктях і колінах ритмічні рухи вліво – вправо голівкою похитали (кивки головою вперед). Налила лисиця молока, куштуйте дружніше, дівтора. Прогинання спини, імітація хлебтання молока. Лягли лисенята на живіт, відкинули лапки. Легко лисенята, добре, відпочивають цап-царапки. Повне розслаблення на животі. Лисенята шерсткою потрясли, зітхнули і гуляти пішли. Загальна потягування.

Вихователь пропонує дітям підійти до столу, на якому є гуаш у блюдечках (основні кольори – з червоний, синій, жовтий, зелений) і лежать штампи різної форми, виконані з картоплі. Діти розглядають кольори гуаші, називають їх.

Вихователь пояснює й показує спосіб друкування картоплею: взяти штамп, злегка вмочити в рідку гуаш і відразу прикласти до аркуша паперу –

на аркуші залишається відбиток. При цьому треба звернути увагу дітей на розташування візерунків, щоб рукавиці вийшли гарними.

Кожна дитина обирає собі по 2-3 штампи, підходить до свого робочого місця, де розташовані силуети пари рукавиць і гуаш, самостійно прикрашає.

Коли малюнки готові, діти можуть самі приносити їх вихователеві. Під час створення кожного малюнка вихователь підбадьорює вихованців.

Діти показують прикрашені рукавиці Лисичці, розглядають їх і дарують лисинятам.

Етюд «Лисенятко боїться»

Лисеня побачило свою маму на протилежному березі струмка, однак воно не наважується ввійти у воду. Вода дуже холодна, та й глибоко тут.

Виразна поза: поставити ногу вперед на носочок, потім повернути ногу на місце; для більшої виразності можна імітувати струшування з ноги уявних краплинок води.

Мета: вчити відтворювати дії і вчинки уявних героїв, оволодівати моторним компонентом відповідних психічних станів (увага, зосередженість, розслабленість, гнів тощо), формувати здатність до психом'язового саморозслаблення.

Тема: Осіннє дерево. (Колективна робота)

Техніка: Малювання долоньками.

Мета: розвивати ритм і кольоросприйняття, вчити бачити красу осінньої природи; продовжити використовувати техніку малювання долоньками; виховувати самостійність, охайність

Матеріали та обладнання: лист ватману тонований із зображенням на ньому стовбуром дерева, дошка, гуаш в мисочках, засушені листя знайомих дітям дерев, аудіозапис пісні Т. Морозової «Різнобарвна осінь».

Попередня робота: спостереження за деревами восени під час прогулянок, вивчення будови дерева, читання художніх творів.

Хід заняття

Вихователь: Діти, як красиво на вулиці! Настала золота осінь, розфарбувала все навколо своїми яскравими фарбами. Як ви думаєте, чому осінь називають золотою? (Відповіді дітей) Ось і в мене на столі різнокольорові листочки з різних дерев. Давайте подивимося і назвемо, з якого дерева відірвався листок.

Дидактична гра «З якого дерева листок?»

(Діти виходять по черзі, вибирають листок, показують іншим дітям і голосно називають назва дерева).

Вихователь: Хлопці, а що відбувається з листочками восени? (Відповіді дітей) Як називається природне явище, коли листя опадає з дерев? (Відповіді дітей).

Фізкультхвилинка «Листопад»

Падають, падають листя,
У нашому саду листопад.
(Змахи руками).

Жовті, червоні листя
За вітром в'ється, летять.
(Повороти навколо себе).

Вихователь: Подивіться, у нас теж є невелике дерево (показує на ватман), тільки от незрозуміло, як воно називається. Чого ж не вистачає нашому дереву? (Відповіді дітей) Правильно, листя. Зараз ми їх намалюємо і відразу зрозуміємо, як називається дерево. Занурте долоньку в мисочку з будь-якою фарбою (жовтої, помаранчевої, червоної), прикладіть долоню до гілочки і у вас вийде чудовий листок (діти виконують)

Гра-медитація «Я – листочок»

Я – маленький листочок, позолочений осінню. Мене весело гойдає вітерець і ніби кличе за собою. І ось я відриваюся від гілочки, злітаю. Як добре кружляти над землею. Коли я втомлююсь – спускаюся на неї відпочити.

Вихователь: Подивіться, яка чудове осіннє дерево у нас вийшло. Як же воно зветься? (Відповіді дітей). Мабуть, у нас вийшов клен. Ви молодці, гарно попрацювали, а тепер ходімо мити ручки.

Тема «Кумедний клоун»

Техніка: кляксографія

Мета: Показати дітям кумедність клоуна у вбранні, міміці, рухах. Ознайомлення дітей з нетрадиційною технікою малювання – «кляксографія». Вчити утворювати з різнокольорової плями образ кумедного клоуна, домальовувати його гуашшю і фломастерами. Розвивати творчу уяву у малюванні плямою.

Обладнання: Д.Б.Кабалевський «Клоуни», виставка ілюстрацій, фотографій, малюнків із зображенням клоунів, рідка гуаш, пензлі, фломастери, папір.

Хід заняття

1. Бесіда з дітьми про смішне:

- Що вас може розсмішити?

- Чи сміялися ви коли-небудь усією сім'єю разом? Як це було?

- Що ви відчуваєте, коли ваші батьки разом із вами весело сміються?

2. Вихователь.

Смішити людей – це справжнє мистецтво. Деякі люди від природи володіють здатністю викликати завзятий сміх своїми словами, діями і навіть виглядом. І це зовсім їх не ображає, а навпаки приносить їм задоволення. Це покликання – дарувати веселий настрій. Найталановитіші весельчаки виходять на арену цирку, і тоді сміються усі разом сотні людей.

Давайте ми з вами розглянемо виставу ілюстрацій.

А це малюнки деяких художників, які теж полюбили дуже кумедних клоунів і намалювати їх для вас.

Скажіть мені будь ласка, що робить їх такими кумедними (знайди смішне в одязі, взутті, головному вбранні.) Ми сьогодні теж будемо з вами малювати кумедних клоунів, а допомагати нам буде кумедна пляма.

Таке малювання називається «кляксографія» – це малювання за допомогою рідкої фарби.

Ігрова вправа із словом «кляксографія»

«кляксографія» - дивується

«кляксографія» - радіє

«кляксографія» - шепоче

«кляксографія» - співає.

Для того щоб нам почати малювати, треба щоб фарби стали рідкими. Беремо побільше водички на пензлик і розмішуємо фарбу, щоб вона стала ріденька. Потім знайдіть середину папера і поставте декілька плям із яскравих кольорів, складіть аркуш удвоє, розгладьте за згином долонями і розверніть.

Жили – були фарби. Вони були дуже веселі, яскраві, радісні і мріяли подарувати свою радість світу, почути завзятий сміх навколо себе. Але життя їх проходило спокійно і тихо у рідному будиночку – маленькій баночці. Одного ранку двері їх дому відчинились – до них завітав старий добрий друже пензлик і запросив фарби до прогулянки. Просяяла жовта фарба ласкавою посмішкою і виплеснулася плямою на середину білого поля. За нею зареготала червона фарба і через мить біля них опинилась духмяна зелень – це було справжнє свято. Кольорові плями замислили перетворитись у клоуна і подарувати сміх своєю кумедною виставою, тому попрохали аркуш скластись удвоє. А коли відкриється завіса – розпочнеться весела вистава.

Розкрийте свої аркуші і розгляньте відбиток плями, домалювати пензликом щоб вийшов клоун (руки, гудзики на одязі, черевики, обличчя із кольоровим волоссям...)

Після малювання розглянути клоунів, вислухати фантазії авторів про своїх героїв, придумати їм кумедні імена.

Молодці. Дуже кумедних намалювали клоунів.

Тема: Малюємо море

Техніка: малювання на вологому папері

Мета: вчити дітей малювати нетрадиційним способом на вологому аркуші; розвивати різноспрямовані, злиті, плавні рухи руки, зоровий контроль за ними; вчити передавати композицію в сюжетному малюнку; формувати вміння розрізняти близькі кольори (блакитний, синій, зелений, фіолетовий, чорний) і підбирати кольори відповідно до їхніх назв; розвивати уяву.

Обладнання й матеріали: демонстраційні таблиці, ємність для води, акварельні фарби, пензлики № 6, 10, серветка, паралонова губка.

Хід заняття

Пальчикова гімнастика «Море» (Зчепити пальці обох рук і здійснювати коливальні рухи кистями)

Море хвилюється раз

море хвилюється два

море хвилюється три

хвиля на місці завмри

Чи бували ви на морі? Може, бачили його в кіно чи на картинках. Яке воно? (Відповіді дітей.)

Як змінюється море залежно від погоди?

Вихователь допомагає сформулювати відповіді, пропонуючи уважно дивитись ілюстрації. Так, море синє. А якщо на синю воду впаде жовте сонячне світло, як ий стане колір води? (Зеленим.)

Якщо у воді відбивається небо, ми бачимо блакитні хвилі. А ще море м бути фіолетовим та майже чорним у глибині.

Тож давайте спробуємо намалювати море, використовуючи синій і зелений фіолетовий і чорний кольори.

Вихователь. Сьогодні, діти, на нашому занятті з малювання фарби поїмуться не зовсім звичайно: вони будуть розпливатися, розтікатися, виходити за межі вашого малюнка. Незвичайна легкість фарб, одержання нових кольорів на малюнку зроблять вашу роботу цікавою. Ви відчуєте себе чарівниками разите незвичайну країну. Сподіваюся, ви здогадалися, як ми будемо малювати наші фарби будуть поводитися так незвично. Так, ми будемо малювати на вологому папері.

А що ж таке малювання на вологому папері? Давайте згадаємо. Головним елементом сьогодні буде невелика поролонова губка. Ми змочимо нею наш аркуш паперу змочується швидким рухом (вихователь показує). Роботу виконувати треба швидко, легким рухом, рука рухається вільно. А потім на вологий наноситься фарба. Пензлик ледь торкається аркуша, фарба красиво лягає, зє чарівні переливи. Отже, якщо вже ми з вами захотіли стати чарівниками, малювання наше сьогодні нехай буде чарівним, казковим.

Аркуш паперу треба розташувати під невеличким нахилом донизу. Вихователь показує, як проводиться перша хвиляста лінія. Діти виконують формотворчі рухи спочатку в повітрі без інструментів, а потім на папері, використовуючи пензлик. Після проведення кожної лінії діти повинні вимити пензлик та набрати інший колір.

Вихователь. Губкою змочуємо аркуш ліворуч та праворуч швидкими Широкий пензлик проводимо лінію зверху аркуша, піднімаємо його і фарба розтікається вниз.

Фарби на малюнку вільно перетікають та зливаються.

Вихователь звертає увагу дітей на те, що такий малюнок схожий на справжнє море.

Діти малюють самостійно, після закінчення розглядають роботи других дітей.

Вихователь: А зараз давайте пограємо в гру «Море хвилюється»

Вихователь загадує дітям завдання, що треба виконати без слів та міміки, користуючись тільки рухами тіла. Кожне завдання починається

словами: море хвилюється раз, море хвилюється два, море хвилюється три в позі ... замри. Далі вихователь має запропонувати в яку позу має стати дитина. Наприклад, в позі зайчика на місці замри. Діти мають придумати в якій позі може бути зайчик, прийняти її і не рухатись «завмерти».

Заняття з художньої літератури дошкільників з порушеннями зору

Читання оповідання Г. Демченко «Кружечок ковбаси»

(середня група)

Мета: Знайомити дітей з жанровими особливостями оповідання, допомогти відчувати реальність мовного матеріалу тексту, допомогти пов'язати нові знання з власним досвідом дітей; продовжувати вчити дітей оцінювати дії та вчинки дійових осіб; стимулювати відповіді – міркування на поставленні запитання; розвивати мовлення дітей; збагачувати словник дітей: новими словами, словами-ознаками, словами –діями; Тренувати в переказі оповідання за наочністю; підвести до усвідомлення узагальнювального значення прислів'їв.

Виховувати любов і бережне ставлення до природи.

Обладнання: картинки зображення птахів; картинки: кружечок ковбаси виготовлений з паперу; кружечок ковбаси з видовбаною серединкою; гілочка дерева.

Словник: заметушився, видовбав, горобчисько, клюк, силкується, пурхнув.

Попередня робота: екскурсія в парк; розгляд картин птахів, спостереження за птахами на ділянці.

Хід заняття:

1) Комунікативна діяльність.

Вступна бесіда.

- Діти вчора ми з вами спостерігали під час прогулянки за птахами.
- Яких пташок ви бачили?
- Чим ми їх пригощали?

- Що люблять горобчики? Синички? Голуби?
- Цікаво , а хто ж сьогодні прилетів на наше подвір'я? Погляньте у вікно.
- Птахи поховались і вони з'являться, коли ви їх впізнайте за описом.

Вправа «Відгадай за описом»

Вихователь пропонує дітям відгадати пташку за описом.

- Молодці, усі загадки відгадали (вихователь виставляє картинки птахів).

- Яка пташка зайва? Чому?

- Як ви думаєте, чому вам легко було впізнати птахів за описом?

- Так, діти, тому що ви були спостережливими. Коли уважно спостерігаєш, можна побачити багато цікавого. Письменники теж дуже спостережливі люди. Вони вміють не лише бачити, а й цікаво про це розповідати. Хочу познайомити з твором Г. Демченко «Кружечок ковбаси».

- Як ви думаєте про що буде твір з такою назвою?(відповіді дітей).

- А тепер я виберу декілька слів з тексту, а ви послухайте.

(зачитування слів: горобчисько, зачепився, пурхнув).

- Про кого буде оповідання.

2) Пізнавальна діяльність.

Читання твору.

Бесіда.

- Це схоже на казку?
- Так, це оповідання в якому немає нічого казкового. Оповідання пишуть письменники.
- Про кого розповідається в оповіданні?
- Як письменник називає горобчика в оповіданні? Чому?
- Коли так називають?
- Отже, горобчик був який? (*не слухняний, вредний, розбишака*)

- Виберіть картинку на якій зображено «горобчисько».

Психоетюд (фізкультхвилинка).

- Яким ви уявили горобчика? (*якщо шукав їжу; якщо було холодно; якщо був один; коли попав в біду;*)
- Послухайте оповідання ще раз, закрийте очі і у явіть, як горобчик потрапив у біду і як його врятували.

Повторне читання оповідання .

Бесіда, за змістом прочитаного.

- Коли відбувалася подія, описана в оповіданні? Яка це була пора року?
- Що знайшов горобчик? (*демонстрування кружечка ковбаси , виготовленого з паперу*).
- Чому горобчик зрадів знахідці?
- Чому почав клювати ковбасу із середини?
- На що став схожий кружечок ковбаси. (*демонстрування кружечка з видовбаною серединкою*).
- За що зачепився кружечок? (*демонстрування гілочки*).
- Що сталося потім?(*демонстрування, як горобчик опинився в кружечку ковбаси*).
- Чому горобчикові стало страшно?
- Хто врятував горобчика? Як горобці його врятували? Як їх можна назвати? (*друзі, рятувальники , помічники*)
- Як закінчилося оповідання?

3. Перетворювальна діяльність.

- Вам сподобалось оповідання?
- Ви його запам'ятали ?
- У вас на столиках є позначки, викладіть їх по порядку, щоб зобразити дії, які відбувалися.

Моделювання оповідання.

- Яке прислів'я підійшло до нашого оповідання?
Друзі пізнаються в біді. Зробив діло гуляй сміло

4. Оцінно-контрольна діяльність.

-Що ми сьогодні читали?

- Як називається? Хто написав?

-Про кого розповідається? Які були друзі в горобчика?

-Яке нове прислів'я ви сьогодні почули?

«Заучування напам'ять вірша

П.Воронька «В лісі є зелена хата»»

(старший дошкільний вік)

Програмовий зміст: продовжувати знайомити дітей з творами українського поета Платона Воронька. Розвивати уміння уважно слухати, емоційно сприймати, розуміти зміст та відчувати характер віршованого твору. Вчити правильно інтонувати речення (розповідні, питальні), розповідати вірш з опорою на план-схему. Залучати до участі в діалозі героїв вірша, дотримуючись потрібної інтонації. Розвивати слухову та зорову пам'ять, інтонаційну виразність, чіткість мовлення під час читання вірша напам'ять. Підтримувати інтерес до поетичних творів.

Матеріал: загадка про ведмедя, картинка із зображенням ведмедя, кубики Зайцева для викладання слова ВЕДМІДЬ, вірш П.Воронька «В лісі є зелена хата», план-схема до вірша (демонстраційна та по кількості дітей).

Хід заняття

I частина. Комунікативна діяльність

Вихователь розпочинає заняття із загадки.

Влітку медом ласував,

Досхочу малини мав.

А як впав глибокий сніг,

Позіхнув і спати ліг.

Бачив чи не бачив сни,

А проспав аж до весни.

(Ведмідь)

Виставляє картинку та пропонує викласти слово-відгадку з кубиків Зайцева.

- Чи знайома вам ця тварина? Що ви про неї знаєте?

Дидактична вправа «Що я знаю про ведмедя»

(Вихователь слідкує за тим, об діти починали своє висловлювання словами: «Я знаю, що...», «А я ще знаю, що ...»).

- Чи знаєте ви казки в яких ми можемо зустріти ведмедя?

- Про ведмедика ще написано і багато віршів. Ви знаєте вірші про ведмедя?

- А хочете послухати?

II частина. Пізнавальна діяльність

- Я прочитаю вам вірш, який написав відомий український поет Платон Воронько. Ми нещодавно познайомилися вже з одним його твором. Згадайте, як він називається?

- Сьогодні я пропоную послухати ще один. Будьте уважні і спробуйте здогадатися, як він називається.

Розповідь вірша вихователем.

ПЛАТОН ВОРОНЬКО

«В ЛІСІ Є ЗЕЛЕНА ХАТА»

В лісі є зелена хата,
Там поснули ведмежата,
А найменший — вереда —
Сивій мамі набрида.
Каже: «Я не хочу спати,
Утечу вночі із хати,
Коли меду не даси,
Риби, сала, ковбаси!»
«Люлі-люлі, треба спати, —
Над синком шепоче мати, —
Як заснеш — тобі усе

Сон в корзині принесе».

- Про кого розповідається у вірші П.Воронька?

- Де відбуваються події?

- Про дорослих ведмедів чи про дитинчат говорить автор? Як ви це зрозуміли?

- Скільки ведмежат спало в хаті: одне чи декілька? Чому ви так думаєте?

- Чи всі були слухняними? Який із них був неслухняний?

- Яким словом поет назвав неслухняне ведмежа?

- Що робив вереда? Як він набридав мамі?

- Як по іншому можна сказати? (*надокучав, капризував*)

- Чи були ви колись схожі на таке ведмежа?

- Як би ви вчинили на місці мами?

- А що зробила мама?

- Яка мама-ведмедиця?

- Як ви думаєте, чи заснув ведмедик?

- Який цей вірш за характером?

- Чи подобається він вам?

- Щоб вірші були цікавими для дітей, поети роблять їх казковими, жартівливими, загадковими. Ось і цей схожий на невеличку казочку. А яку б назву ви йому дали? (*Варіанти відповідей дітей*)

- Платон Воронько назвав свій вірш так, як звучить його перша стрічка: «В лісі є зелена хата». І сьогодні ми з вами спробуємо вивчити його напам'ять.

III частина. Перетворювальна діяльність

Фізкультхвилинка «Ведмедики»

Прокинулись ведмедики, (*Руки підняти в гору*)

До сонця потягнулись. (*Потягнутись*)

Швиденько повернулись. (*Виконати поворот тулуба*)

Присіли 2-3 рази, (*Присісти*)

А потім підстрибнули, *(Підстрибнути)*

Повільно походили *(Ходьба на місці)*

Й зарядку закінчили.

- Отже, сьогодні ми вивчимо вірш П.Воронька «В лісі є зелена хата» напам'ять. Щоб швидше запам'ятати, я ще раз прочитаю твір, а ви спробуєте його «записати» за допомогою схематичних малюнків, в яких він заховався. Малюнки-схеми ми будемо розміщувати в стовпчик, згори до низу.

Повторне читання вірша педагогом. Діти повинні відшукати схематичні зображення, що відповідають певній стрічці вірша, і розмістити їх в стовпчик в правильній послідовності. Вихователь розміщує такі ж малюнки-схеми на дошці, щоб малята могли перевірити правильність виконання завдання.

- А зараз я пропоную виконати **вправу «Запитання-відповідь»**. Я буду задавати вам запитання, а ви повинні відповідати на нього словами із вірша.

- В лісі є зелена хата? - *В лісі є зелена хата.*

- Там поснули ведмежата? - *Там поснули ведмежата.*

- А найменший — вереда — сивій мамі набрида? - *А найменший — вереда —*

сивій мамі набрида.

- А тепер давайте пограємо в **гру** яка називається «Луна».

Ігрові завдання: я промовляю речення голосно, а ви – тихо, як луна.

Правила гри: діти повинні промовляти речення по черзі, тихим голосом, передаючи інтонацію ведучого.

Речення до гри:

- Каже: «Я не хочу спати, утечу вночі із хати,

- коли меду не даси, риби, сала, ковбаси!»

- «Люлі-люлі, треба спати, — над синком шепоче мати.

- Як заснеш — тобі усе сон в корзині принесе».

- Молодці, всі грали в гру правильно, дотримувались правил.

- А зараз я пропоную вам стати артистами: я буду мама-ведмедиця, а ви вередливими ведмежатами. Яким голосом ви будете промовляти свої слова (*вередливим, тоненьким*), а я? (*спокійним, лагідним*)

Розігрування вірша.

- А зараз я пропоную ще раз послухати вірш, ви можете повторювати його за мною, але не промовляючи жодного звуку – беззвучно.

Вихователь ще раз читає вірш, діти повторюють, використовуючи прийом беззвучного промовляння.

- Дуже добре, а зараз хто із вас може розповісти вірш П. Воронька «В лісі є зелена хатка» сам?

- Як потрібно розповідати, щоб іншим було цікаво слухати? Під час розповіді вам допоможе схема.

1-2 дитини розповідають вірш, інші оцінюють за допомогою оплесків. Потім розповідають вірш ланцюжком.

IV частина. Оцінно-контрольна діяльність

- Як гарно ви розповідали вірш. А як він зветься?

- Хто його написав?

Кому б ви хотіли розповісти цей вірш?

«Читання оповідання В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти».

Програмовий зміст: продовжувати вчити дітей уважно слухати літературний твір, зокрема на морально-етичну тематику, вдосконалювати вміння узагальнювати почуте, висловлювати власну думку, давати оцінку герою. Закріплювати в словнику назви основних почуттів, емоцій, розповідати про ситуації, пов'язані з ними. Розвивати загальнолюдські моральні якості: милосердя, співчуття, чуйність. Виховувати доброзичливість ставлення до інших людей, що мають фізичні вади.

Матеріал: портрет В. Сухомлинського, збірка «Джерела доброти», картинки з зображенням різних емоційних станів, картинки з зображенням різних предметів.

Хід заняття

Педагог пропонує дітям закрити міцно очі і запитує:

Що ви бачите?

Що відчуваєте?

Пропонує пройти декілька кроків.

Вам було легко йти? Чому?

А скажіть, що я роблю (показує будь-який рух)?

Ви здивовані?

Пропонує відкрити очі, сісти на стільчики і поглянути на портрет, запитує:

Хто це?

Які твори В. Сухомлинського ви вже знаєте?

Сьогодні ми послухаємо його оповідання «Як Сергійко навчився жаліти» і ви зрозумієте чому заняття розпочиналося із заплющування очей. (Читає оповідання).

Запитання до тексту:

Про кого розповідає автор?

Куди пішов Сергійко?

Кого хлопчик зустрів?

Якою була дівчинка?

Чому її слова дивували Сергійка?

У який момент він зрозумів і поспівчував дівчинці?

Педагог проводить дидактичну гру «Мовчазний актор». З поданих зображень емоційних станів (сум, страх, жаль, радість, байдужість, злість, здивування) першим бажаним дітям-акторам пропонується вибрати знайоме, відтворити його перед однолітками не називаючи, а тим потрібно

відгадати, назвати та показати. В кінці гри вибирається найкращий актор та знавець почуттів (той що найкраще відгадував).

На вашу думку, які почуття відчував хлопчик?

А які дівчинка?

Чи є негативні герої у оповіданні?

Якби у вашому дворі була така дівчинка чи хлопчик, ви хотіли б їм допомогти?

Як це можна зробити? (Роздуми дітей)

Педагог пропонує потренуватися гуляти разом – фізхвилинка в парах - , де одна дитина поводитир, а інша «незряча». Діти за бажанням діляться на пари, вибирають відповідні ролі, за вказівкою вихователя виконують різні рухи (стрибки, присідання, обходження предметів та інше).

За вказівкою педагога діти парами сідають за столи, проводиться дидактична вправа « Опиши предмет». Дітям – поводитирям пропонується описати предмет так, щоб «незрячий» друг міг відгадати. Після обміну ролями, вправа повторюється. Вкінці вихователь пропонує всім закрити очі і уявити як шумить листям вітер, дзюрчить струмочок, хлюпочуть хвилі, їде автомобіль.

Педагог пропонує вправу «Малюємо разом», діти взявши олівець у двох (поводир та незрячий) малюють знайомий обом предмет або сюжет. Далі всі разом вибирають кращу роботу.

Як називалося оповідання, що ви слухали?

Хто його написав?

Чи сподобалося воно вам?

Вам сподобалося гратися у двох?

Що вашій парі вдавалося робити найкраще?

Хто на вашу думку працював сьогодні найкраще?

Пропоную вам придумати продовження оповідання і розповісти нам усім на прогулянці.

Література

1. *Богуш А. М., Лисенко Н. В.* Українське народознавство в дошкільному закладі / А. Богуш, Н. Лисенко. – К., 2002. – 407 с.
2. *Божович, Л.И.* Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И.Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
3. *Буров А.И.* Предмет и содержание эстетического воспитания, его соотношение с другими видами воспитания / А. Буров. – М. : Просвещение, 1971 . – 134 с.
4. *Буров А.И.* Системный подход к эстетическому воспитанию / А.И. Буров. – М.: Педагогика, 1980. – 265с.
5. *Ветлугіна Н.О.* Система естетичного виховання в дитячому садку / Н. Ветлугіна. – К. – 1977. – 255с.
6. *Виховання дитини з порушеннями зору в умовах сім'ї / За ред. Сак Т.В.* – К. : «АТОПОЛ», 2010. – 216 с.
7. *Воспитание слабовидящего ребенка в семье / Под ред.. С.С. Ляпидевского, В.И. Селивестрова.* – М., 1969. – 168 с.
8. *Ермаков В.П., Якунин Г.А..* Развитие, обучение и воспитание детей с нарушением зрения / П. Ермаков, Г. Якунин. – М, 1990 – 222 с.7.
- 9.*Комарова Т.С.* Детское художественное творчество / Т.С. Комарова. – М.: Мозаика-Синтез, 2005. – 120с.
10. *Куликова Т.А.* Семейная педагогика и домашнее воспитание / Т. Куликова. – М, 2001. – 265с.
11. *Лабковская Г.С.* Эстетическая культура и эстетическое воспитание. / Г.С. Лабковская. – М.: Просвещение, 1983. – 304 с.
12. *Лозова В.І., Троцько Г.В.* Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / В. Лозова, Г. Троцько. – Харків: "ОВС", 2002. – 400 с .
13. *Поніманська Т.І.* Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Поніманська. – К.: "Академвидав", 2004. – 456 с.

14. *Сластенин В. А., Исаев И.Ф., Шиянов Е. Н.* Общая педагогика / В. Сластенин, И. Исаев, Е. Шиянов. — М., 2002. — 265 с.
15. *Семашко А. С.* Система и принципы эстетического воспитания / А. С. Семашко. — М.: Высшая школа, 1980. — 248 с.